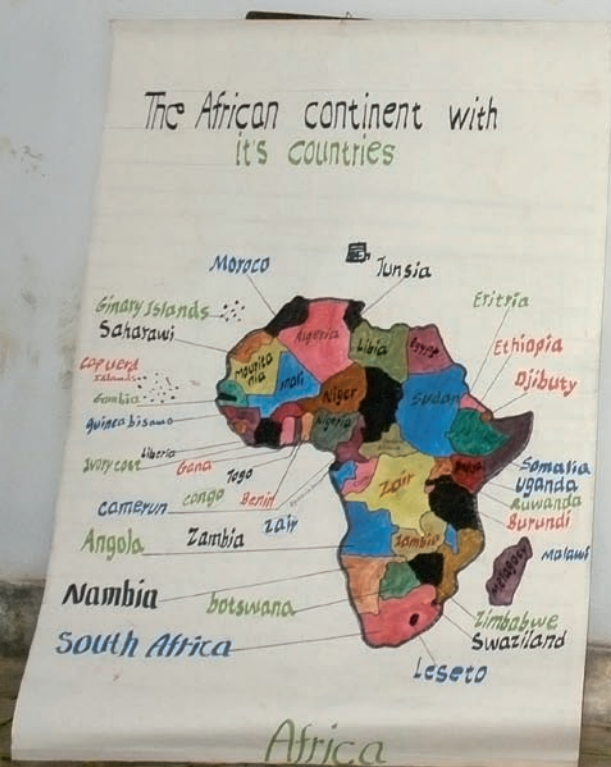

Novinář, rozvojová spolupráce a humanitární pomoc

PŘÍRUČKA ROZVOJOVÉHO VZDĚLÁVÁNÍ PRO STUDENTY MEDIÁLNÍCH OBORŮ

Kolektiv autorů

Novinář, rozvojová spolupráce a humanitární pomoc: **Příručka rozvojového vzdělávání pro studenty mediálních oborů**

Vydal: Člověk v tísni, společnost při ČT, o. p. s.
Sokolská 18, 120 00 Praha 2
www.clovekvtsni.cz
v rámci projektu Zvyšování kapacity českých médií kvalitně a pravidelně informovat o rozvojové spolupráci formou strukturálních změn ve vzdělávacích institucích pro novináře

Publikace byla podpořena z prostředků Austrian Development Agency a Ministerstva zahraničních věcí České republiky v rámci Programu zahraniční rozvojové spolupráce ČR.

Editoři: Daniela Králová, Blanka Medková, Jana Mračková
Jazyková úprava: Jana Mračková
Grafické zpracování: Zoran Bonuš, Tomáš Hrůza
Foto na titulní straně: Iva Zímová
Tisk: Studio Winter

Autoři textů:

- Kapitola 1:** **Základy rozvojové spolupráce a humanitární pomoci**
Michal Kaplan, Daniela Králová, Ondřej Nádvorník, Josef Pazderka, Robert Stojanov, Andrea Volfová, Romana Vyšanská
- Kapitola 2:** **Trendy a výzvy současné rozvojové spolupráce**
Miroslav Barták, Ivo Bělohoubek, Martin Ehl, Věra Exnerová, Tomáš Chlebeček, Michal Kaplan, Martin Konečný, Daniela Králová, Petr Lebeda, Josef Pazderka, Robert Stojanov, Tomáš Tožička, Andrea Volfová, Romana Vyšanská
- Kapitola 3:** **Humanitární pomoc a média**
Petr Jelínek, Michal Kaplan, Jan Mrkvička, Josef Pazderka, Robert Stojanov, Andrea Volfová, Romana Vyšanská
- Kapitola 4:** **Rozvojové země v médiích**
Jana Mračková, Daniela Králová, Blanka Medková
- Kapitola 5:** **Analýza článků s rozvojovou tematikou**
Věra Exnerová, Zuzana Hlavičková, Daniela Králová, Jan Rybář, Robert Stojanov, Andrea Volfová
- Kapitola 6:** **Mediální stereotypy o rozvojových zemích**
Alice Tejkalová
- Kapitola 7:** **Rozvojový projekt v teorii a praxi**
Blanka Medková, Martin Náprstek, Ondřej Zapletal
- Kapitola 8:** **Aktéři rozvojové spolupráce I: Příjemci a realizátoři**
Veronika Divišová
- Kapitola 9:** **Aktéři rozvojové spolupráce II: Donoři a skupiny vlivu**
Veronika Divišová
- Kapitola 10:** **Zahraniční rozvojová spolupráce České republiky**
Petr Jelínek, Michal Kaplan, Jan Plešinger, Daniel Svoboda
- Kapitola 11:** **Jak novinář pozná kvalitu rozvojového projektu**
Martin Náprstek
- Kapitola 12:** **Práce novináře v rozvojové zemi**
Daniela Králová, Jan Rybář
- Aktivity:** Martina Hurdová, Daniela Králová, Blanka Medková, Petra Skalická

© Člověk v tísni, společnost při ČT, o. p. s., Praha 2007

ISBN 978-80-86961-31-6

Obsah

Editorská poznámka	1
Kapitola 1: Základy rozvojové spolupráce a humanitární pomoci	3
Kapitola 2: Trendy a výzvy současné rozvojové spolupráce	9
Kapitola 3: Humanitární pomoc a média	18
Kapitola 4: Rozvojové země v médiích	24
Kapitola 5: Analýza článků s rozvojovou tematikou	31
Kapitola 6: Mediální stereotypy o rozvojových zemích	34
Kapitola 7: Rozvojový projekt v teorii a praxi	36
Kapitola 8: Aktéři rozvojové spolupráce I: Příjemci a realizátoři	42
Kapitola 9: Aktéři rozvojové spolupráce II: Donoři a skupiny vlivu	46
Kapitola 10: Zahraniční rozvojová spolupráce České republiky	50
Kapitola 11: Jak novinář pozná kvalitu rozvojového projektu	57
Kapitola 12: Práce novináře v rozvojové zemi	61
Slovník pojmů	64
Literatura	66
Elektronické zdroje informací	67

Editorická poznámka

Předkládaná příručka je jedním z výsledků projektu zaměřeného na rozvojové a globální vzdělávání studentů žurnalistiky a mediálních studií. Projekt, který se uskutečnil od září 2006 do srpna 2007, finančně podpořila rakouská rozvojová agentura ADA (Austrian Development Agency) a Ministerstvo zahraničních věcí České republiky.

Publikace slouží především vyučujícím vysokých a středních odborných škol, kteří chtějí zahrnout do výuky budoucích novinářů předmět zaměřený na globální a rozvojová témata. Příručka je postavena formou dvanácti na sebe navazujících lekcí. Každá z nich zahrnuje teoretickou a praktickou část. Ty jsou koncipovány tak, aby vyhovovaly potřebám budoucích novinářů. Každá kapitola začíná úvodem zahrnujícím cíl hodiny, její metodiku a shrnutí učební látky. Hlavní část každé lekce tvoří samotná učební látka s odkazy na praktické prvky (aktivity), které je možné do každé hodiny zařadit. Průběh těchto aktivit je podrobně rozveden na konci každé kapitoly. Rozsah publikace odpovídá jednosemestrální výuce předmětu.

Za vznik předkládané publikace vděčíme dvěma hlavním okolnostem. V první řadě jsme dostali příležitost vést na jaře roku 2007 na Katedře žurnalistiky FSV UK v Praze pilotní seminář pod názvem „Novinář, globální problémy a rozvojová spolupráce“. V průběhu kurzu jsme získali hodnotné zkušenosti, které jsme zohlednili při tvorbě těchto materiálů. Vedení katedry, vyučujícím kurzu i studentům, kteří se semináře zúčastnili, proto patří náš dík.

Tato příručka by navíc nevznikla bez možnosti využívat publikace, které organizace Člověk v tísni – společnost při ČT o. p. s. vydala v minulých letech. Patří sem především manuály Společný svět: Příručka globálního rozvojového vzdělávání a Globální problémy a rozvojová spolupráce: Témata, o které se lidé zajímají. Učební látka předkládané publikace vychází z podstatné části z těchto materiálů. Proto bychom touto cestou chtěli poděkovat i všem autorům, kteří se na vzniku obou manuálů podíleli.

1

Základy rozvojové spolupráce a humanitární pomoci

Shrnutí kapitoly:

Pojem rozvoj prošel od konce druhé světové války vývojem. Zatímco se v 50. a 60. letech považoval evropský a americký model za jedinou cestu rozvoje pro chudé státy, změnil se tento pohled v další dekádě poté, co teoretici z rozvojových zemí představili tzv. teorii závislosti. V 80. letech se začíná prosazovat představa udržitelného rozvoje na jedné straně a lidského rozvoje na straně druhé.

Rozvoj vyjadřuje proces zlepšení kvality lidského života. Koncept rozvoje je multidimenzionální, zahrnující celou řadu složek. Tato komplexita se odráží i v rozvojové spolupráci, která hledá celistvější přístup k řešení problémů rozvojových zemí.

Pro měření úrovně rozvoje se používají různé indikátory. Kromě známých měřítek, jakými jsou hrubý domácí produkt (HDP) a hrubý národní důchod (HND) vyjadřující ekonomickou sílu jednotlivých států, se v rozvojové spolupráci používá hlavně tzv. Index lidského rozvoje (HDI), který kromě ekonomické stránky zahrnuje i sociální aspekty.

Pomoc směřující do rozvojových a transformujících se zemí se dělí na rozvojovou spolupráci a humanitární pomoc. Přestože stojí obě formy pomoci na srovnatelných morálních i politických základech a mají částečně stejnou institucionální podporu, liší se zásadním způsobem. Zatímco humanitární pomoc reaguje bezprostředně na krizovou situaci a klade si za cíl obnovit stav před danou událostí, rozvojová spolupráce znamená širší, dlouhodobou a systematickou podporu lidského rozvoje v cílových zemích.

Přestože vládní aktéři současnosti proklamují rozvojovou spolupráci na mezinárodních setkáních často jako nezištnou pomoc nejchudším zemím, ovlivňuje jejich rozvojovou politiku i celá řada faktorů, které slouží zájmům dárcovských zemí. Kromě zvýšení prestiže na mezinárodní scéně k těmto motivům patří vlastní proexportní nebo zemědělská politika či bezpečnostně strategické zájmy.

Rozvoj

Historie pojmu rozvoj

Koncept rozvoje byl během 50. a 60. let úzce spojen zejména s růstem ekonomickým. Protože v té době dosáhly tržní ekonomiky západních zemí rychlého a dlouhodobého ekonomického růstu, úsilí o rozvoj bylo chápáno jako začátek cesty ostatních zemí stejným směrem. Bylo považováno za samozřejmost, že toho má být dosaženo stejným způsobem jako v západních zemích. Státy, které dosahovaly ekonomického růstu, byly označovány za rozvinuté, ostatní státy byly označeny jako rozvojové, tedy takové, ve kterých rozvoj ještě probíhá. V chudých částech světa tak měl být kladen důraz na aplikaci moderních vědeckých a technologických znalostí, s předpokladem, že přesun finančních prostředků a technologií z rozvinutých zemí rychle vyřeší mnohé problémy zemí rozvojových. Ty měly co nejrychleji prodělat stejný

vývoj od tradiční společnosti ke společnosti průmyslu a masové spotřeby, jaký prodělala Evropa a USA v době od 18. až do 20. století. Rozvojové země v 50. a 60. letech opravdu prošly některými technologickými změnami například v zemědělství. V některých zemích Asie a Latinské Ameriky došlo k tzv. zelené revoluci: díky reformám v zemědělství se podařilo zvýšit potravinovou produkci a tím výrazně zlepšit životní úroveň širokých vrstev obyvatel. Obecně se však nepotvrdil předpoklad, že prostý růst hrubého domácího produktu (HDP) automaticky přivodí i růst životní úrovně naprosté většiny jednotlivců.

V 70. letech 20. století však začali mnozí odborníci uvedené předpoklady zpochybňovat. Důvodem bylo mimo jiné to, že se nerovnost mezi bohatými a chudými zeměmi za uplynulá desetiletí zvětšila. Na tento vývoj reagovali autoři, z nichž mnozí byli z rozvojových zemí (na rozdíl od předchozích teoretiků rozvoje). Vytvořili teorii závislosti neboli teorii jádra a periferie, která vycházela spíše z analýzy

situace v rozvojových zemích než z konceptů pocházejících z evropských podmínek a představ. Základem bylo tvrzení, že zaostalost (underdevelopment) jedné části světa je přímým důsledkem rozvoje jiné části světa. Různé části světa jsou na sobě zejména ekonomicky závislé skrze fungování světového kapitalistického systému. První část nazývaná periferie (často se jedná o bývalé kolonie evropských států) je v ekonomické a politické závislosti na rozvinuté části, která se nazývá jádro (bývalé koloniální mocnosti). Periferie je podle autorů této školy udržována v umělé závislosti a zaostalosti prostřednictvím nerovné mezinárodní dělby práce a moci. Uvedené myšlenky se odrazily v návrhu Nového ekonomického řádu z roku 1974, který byl hojně přijat rozvojovými teoretiky, ale v praktické rovině uplatnění nenašel.

V 80. letech byla věnována pozornost otázkám, jaký typ ekonomického růstu je žádoucí a jaká by měla být jeho distribuce mezi obyvatelstvo. Hospodářský růst byl stále považován za základ rozvojového snažení, stejně významnou se ale stala otázka, o jaký typ růstu se jedná a zda z něj těží pouze úzká skupina, nebo zda plynou výhody s ním spojené širokým vrstvám obyvatelstva. Od zveřejnění přelomové studie Římského klubu „Limity růstu“ se také začalo uvažovat o rozvoji jako o multidimenzionálním konceptu, který zahrnuje materiální, sociální, environmentální, politické a kulturní složky, neboť všechny tyto části mají přímý vliv na kvalitu života. V souvislosti s tímto pohledem na rozvoj se také prosazoval názor, že neexistuje jeden model rozvoje, který by byl správný a žádoucí pro všechny části světa. Bylo zdůrazňováno, že rozvoj musí být „dlouhodobě udržitelný“: musí brát v úvahu otázky vztahující se k vývoji populace, k šetrnému využívání přírodních zdrojů a ke vzájemnému působení člověka a jeho životního prostředí. Osmdesátá léta byla ovšem také desetiletím, které vešlo v rozvojové literatuře ve známost jako „ztracená dekáda“. V mnohých zemích, hlavně v Africe a Latinské Americe, došlo k zastavení růstu či dokonce ke zhoršení životní úrovně. Přispěla k tomu zejména dlužnická krize rozvojových zemí, vyvolaná prudkým zvýšením úrokových měr v USA na počátku 80. let. V 90. letech po třech desetiletích „rozvoje“ tak musely mnohé rozvojové země utrácet značnou část svých rozpočtů na splácení dluhů místo investic do veřejných služeb. Nerovnost mezi nejbohatší a nejchudší částí lidí na světě se s každým desetiletím zvyšovala.

Od 90. let až do současnosti se v teorii i v praxi rozvoje uplatňují – v různých institucích různou měrou – všechny předešlé koncepce rozvoje. Žádná nebyla zcela opuštěna, každá je však svými kritiky považována za překonanou. Navíc jsou v debatách o rozvoji stále více slyšet hlasy, které volají po přehodnocení konceptu rozvoje, zejména výsadní role ekonomického růstu. Objevuje se koncept rozvoje jako získání svobody a zvyšování možností a schopností lidí žít život podle svých představ. Stále více se také berou v úvahu argumenty a pohledy skupin, jako je například environmentální

hnutí nebo skupiny zakládající svou kritiku na zdůrazňování hledisek kulturních, genderových či etických (Nádvorník, O. aj., 2005, s. 95).

Hlavní koncepty rozvoje

Rozvoj je změna vedoucí ke zlepšování kvality života. Zahrnuje sociální, ekonomickou, kulturní, politickou a environmentální dimenzi. Různé kultury, skupiny a lidé chápou kvalitu života a tedy i rozvoj různě. Rozvíjet se mohou různé faktory: lze mluvit o rozvoji osobnosti, schopností, činností, sociálních vztahů, komunity, města, státu, průmyslu, zemědělství atd. Rozvojová spolupráce se ve své praxi může týkat všech těchto bodů.

V dnešním chápání rozvoje má tento pojem často dvě hlavní dimenze. V konceptu tzv. lidského rozvoje stojí v centru zájmu potřeby jednotlivců. Kromě něj je dobře znám také koncept dlouhodobě udržitelného rozvoje, který se dostal do popředí zájmu v souvislosti s obavami o životní prostředí. I když se oba tyto koncepty do značné míry prolínají, v kontextu rozvojových, především nejméně rozvinutých zemí stojí v popředí často spíše lidský rozvoj: lidé, kteří ani nemohou uspokojovat svoje každodenní potřeby jako například přísun dostatečného množství potravin, sotva mohou brát ohledy na dlouhodobé zájmy spojené s ochranou životního prostředí.

Lidský rozvoj

Základy konceptu lidského rozvoje předložil indický ekonom Amartya Sen, nositel Nobelovy ceny za ekonomii za rok 1998. Tento koncept zdůrazňuje „lidské schopnosti“ (human capabilities). Lidský rozvoj je pak podle něj proces rozšiřování možností, jak mohou lidé prožít svůj život (enlarging people's choices). Tyto možnosti mohou být neomezené a měnit se v čase. Zásadní na všech úrovních však je:

- » možnost žít dlouhý a zdravý život
- » možnost získávat vědění
- » možnost přístupu ke zdrojům nutným pro zajištění důstojného života

Pokud nemají lidé možnost uspokojit tyto tři potřeby, nemají pro ně další vymoženosti velký význam.

V roce 1994 přišel Rozvojový program OSN (United Nations Development Programme, UNDP) s dalším upřesněním těchto tří základních východisek a celého svého pojetí rozvoje. Ten se odehrává na sedmi různých úrovních:

- » ekonomická: zajištění základního příjmu (ne nutně závislém na zaměstnání), sociální sítě pro chudé, přijatelné pracovní podmínky a mzdy
- » osobní: ochrana před násilím ze strany státu, skupin lidí či jednotlivců
- » potravinová: fyzický a ekonomický přístup k potravinám
- » zdravotní: dostačující výživa, nezávadná pitná voda a základní lékařská péče pro všechny
- » komunitní: ochrana před etnickým či skupinovým útokem
- » environmentální: zajištění čistého a bezpečného životního prostředí
- » politická: ochrana před politickými represemi, mučením a porušováním lidských práv, zajištění práva volit a být volen

Dlouhodobě udržitelný rozvoj

Koncept (dlouhodobě) trvale udržitelného rozvoje (sustainable development) se vyvinul v souvislosti s rostoucími obavami, jaký dopad na životní prostředí má a do budoucna bude mít náš současný způsob života. Různí autoři, akademici a environmentální aktivisté začali upozorňovat na problémy, které s sebou nese rychlý hospodářský růst založený na intenzifikaci průmyslu a zemědělství. Znečištění ovzduší, vody a půdy, rychlé vyčerpávání neobnovitelných i obnovitelných zdrojů či ztenčování ozónové vrstvy jsou jen některé z mnoha environmentálních problémů. Objevily se obavy, že budou-li lidé dále vyrábět a spotřebovávat způsobem, který ničí naše životní prostředí, bude pro budoucí generace stále těžší zajistit základní věci potřebné k životu jako například pitnou vodu nebo čistý vzduch.

V roce 1987 Světová komise pro životní prostředí a rozvoj (World Commission on Environment and Development, WCED) definovala udržitelný rozvoj jako „rozvoj, jenž uspokojuje naše dnešní potřeby takovým způsobem, který neohrožuje šance budoucích generací uspokojovat jejich potřeby“. Tato definice vešla do širokého povědomí a koncept udržitelného rozvoje získal od té doby velký vliv. Jeho pojetí se však zčásti posunulo od primárního zaměření na problémy životního prostředí směrem k důrazu na vyváženost tří složek rozvoje: sociální, ekonomickou a environmentální. Znamená to, že rovnováha mezi uspokojením našich současných a budoucích potřeb záleží na tom, jak dokážeme vyvážit všechny tři zmíněné složky tak, aby ani jedna nebyla zanedbána (Nádvorník, O. aj., 2005, s. 97).

Jak měřit rozvoj

Nejčastěji užívanými ukazateli pro srovnávání ekonomické úrovně zemí jsou hrubý domácí produkt (HDP) a hrubý národní důchod (HND). Hrubý domácí produkt měří hodnotu veškerého zboží a veškerých služeb vyrobených na území daného státu v daném roce. Skládá se ze spotřeby (soukromé a vládní), investic a čistého vývozu (tj. rozdílu mezi vývozem a dovozem). Hrubý národní důchod měří hodnotu zboží a služeb vyrobených občany daného státu bez ohledu na území. HND se skládá z HDP po odečtení příjmů cizinců (jako je vývoz zisků zahraničních investorů) a přičtení příjmů občanů daného státu v zahraničí. Tyto ukazatele se často užívají k určení úrovně rozvoje země mimo jiné proto, že je relativně snadné je zjistit a také snadné jim porozumět. HDP a HND však mají některá omezení – měří totiž pouze formální peněžní ekonomiku země a nezahrnují ekonomiku neformální, ani sociální, politické, kulturní a environmentální aspekty rozvoje.

Z tohoto důvodu vytvořil Rozvojový program OSN (United Nations Development Programme, UNDP) v roce 1990 nový ukazatel, který se nazývá Index lidského rozvoje (Human Development Index, HDI). Jeho smyslem je zachytit jak ekonomické, tak sociální aspekty rozvoje. Index tak kromě HDP zahrnuje ještě očekávanou délku života a vzdělání (gramotnost a školní docházku). Zvolením těchto indikátorů tak tento ukazatel navazuje na Senovu koncepci lidského rozvoje, zaměřenou na jednotlivce a uspokojování základních lidských potřeb. V současnosti se používá celosvětově – každý rok se zjišťuje ve 175 zemích světa (Nádvorník, O. aj., 2005, s. 97).

Státy mají podle HDI vysoký, střední nebo nízký stupeň rozvoje. Vysokého stupně lidského rozvoje dosahují západní země, úspěšně transformující se ekonomiky, některé státy Latinské Ameriky a některé arabské státy s ropným bohatstvím. Středního rozvoje dosahuje většina zemí východní Evropy, Latinské Ameriky, Blízkého východu a Asie. Státy s nízkým lidským rozvojem se nacházejí téměř výhradně v subsaharské Africe.

Kromě HDI existují i jiné ukazatele, které zachycují celou řadu dalších indikátorů. Jsou jimi například Index lidské chudoby (Human Poverty Index, HPI), Index rovnosti pohlaví (Gender Related Development Index, GDI) a další. Přestože jednotlivé indikátory zjišťují různé mezinárodní organizace (Světová banka shromažďuje údaje o ekonomické chudobě, Světová zdravotnická organizace o zdraví atd.), publikuje všechny údaje každoročně Rozvojový program OSN v tzv. Zprávě o lidském rozvoji (Human Development Report, HDR). Ta je tak jedním z nejvýznamnějších zdrojů informací při srovnávání různých aspektů rozvojových úspěchů jednotlivých států.

Vybrané státy podle Indexu lidského rozvoje (HDI), údaje za rok 2004

Pořadí podle HDI	Hodnota HDI	Očekávaná délka života při narození (roky)	Gramotnost (v % populace nad 15 let)	Společný indikátor pro docházku v primárním, sekundárním a terciárním školství	HDP na osobu (parita kupní síly v USD na os.)
------------------	-------------	--	--------------------------------------	--	---

Vysoký lidský rozvoj (pořadí 1–63)

1	Norsko	0,965	79,6	99	100	38 454
2	Island	0,960	80,9	99	96	33 051
3	Austrálie	0,957	80,5	99	113	30 331
4	Irsko	0,956	77,9	99	99	38 827
5	Švédsko	0,951	80,3	99	96	29 541
6	Kanada	0,950	80,2	99	93	31 263
7	Japonsko	0,949	82,2	99	85	29 251
8	USA	0,948	77,5	99	93	39 676
9	Švýcarsko	0,947	80,7	99	86	33 040
10	Nizozemsko	0,947	78,5	99	98	31 789
17	Itálie	0,940	80,2	98	89	28 180
21	Německo	0,932	78,9	99	89	28 303
26	Jižní Korea	0,912	77,3	98	95	20 499
27	Slovinsko	0,910	76,6	99	95	20 939
30	Česká rep.	0,885	75,7	99	81	19 408
33	Kuvajt	0,871	77,1	93	73	19 384
38	Chile	0,859	78,1	96	81	10 874
42	Slovensko	0,856	74,3	100	77	14 623
50	Kuba	0,826	77,6	100	80	5 700
56	Omán	0,810	74,3	81	68	15 259
60	Rumunsko	0,805	71,5	97	75	8 480
61	Malajsie	0,805	73,4	89	73	10 276

Střední lidský rozvoj (pořadí 64–146)

65	Rusko	0,797	65,2	99	88	9 902
69	Brazílie	0,792	70,8	87	86	8 195
81	Čína	0,768	71,9	91	70	5 896
115	Bolívie	0,692	64,4	87	87	2 720
122	Tádžikistán	0,652	63,7	100	71	1 202
123	Maroko	0,640	70,0	52	58	4 309
126	Indie	0,611	63,6	61	62	3 139
131	Botswana	0,570	34,9	81	71	9 945

Nízký lidský rozvoj (pořadí 147–177)

150	Jemen	0,492	61,1	49	55	879
160	Guinea	0,445	53,9	30	42	2 180
165	Zambie	0,407	37,7	68	54	943
170	Etiopie	0,371	47,8	42	36	756
177	Niger	0,311	44,6	29	21	779

Zdroj: Human Development Report 2006

HDI i ostatní ukazatele udávají kromě mezinárodního porovnání také vývoj v čase: ukazují, zda se v určité zemi či regionu životní úroveň v průběhu doby zvyšuje, snižuje, nebo zůstává stejná. Všechny jmenované ukazatele mají však jeden významný nedostatek. Nezachycují rozdíly v životní úrovni uvnitř jednotlivých zemí, které mohou být obrovské. Právě propastné sociální rozdíly ve společnosti jsou jednou ze základních charakteristik rozvojových zemí (Nádvorník aj., 2005, s. 98). V některých státech tak určitá skupina obyvatel žije na vysoké úrovni, zatímco jiná početná skupina nemá ani dost prostředků k obživě. V řadě zemí, například Latinské Americe, tato příjmová propast od sebe dělí obyvatele různých etnických skupin: potomci Evropanů tak žijí v podstatně lepších podmínkách než původní obyvatelé či potomci afrických otroků. Ukazatel, který vnitrostátní ekonomické rozdíly zachycuje, se nazývá Giniho koeficient. Na stupnici od nuly do jedné (resp. od 0 do 100 %) zachycuje vnitrostátní nerovnost, přičemž 0 znamená „absolutní rovnost“ a zvyšující se číslo koreluje s prohlubující se nerovností. Nejvyšší Giniho koeficient vykazuje tradičně subsaharská Afrika, následovaná Latinskou Amerikou. Naopak mezi státy s nejnižšími příjmovými rozdíly patří skandinávské země a státy východní a středovýchodní Evropy. Mezi nimi je i Česká republika.

Státy s nejhlubší a nejnižší vnitřní nerovností podle Giniho koeficientu

Hluboká nerovnost	Giniho koeficient	Nízká nerovnost	Giniho koeficient
Namibie	70,7	Dánsko	23,2
Lesotho	63,2	Maďarsko	24,9
Botswana	63,0	Belgie	25,0
Sierra Leone	62,9	Švédsko	25,0
Středoafriická rep.	61,3	Slovensko	25,8
Bolívie	60,6	Norsko	25,8
Brazílie	59,7	Bosna a Hercegovina	26,2
Jihoafrická rep.	59,3	Uzbekistán	26,8
Chile	57,1	Finsko	26,9
Zimbabwe	56,8	Česká republika	27,3
Paraguay	56,8	Albánie	28,2
Panama	56,4	Makedonie	28,2
Nikaragua	55,1	Německo	28,3

Zdroj: CIA World Factbook 2006

Humanitární pomoc a rozvojová spolupráce

Tradice pomoci

Lidská historie a kultura má za sebou dlouhou tradici, kdy lidé v lepší ekonomické situaci pomáhali chudším, a to jak v době válečných krizí nebo při přírodních katastrofách, tak v období míru. Tato tradice se po staletí formovala na základě etických hodnot jednotlivých světových náboženství, moderních filozofických směrů humanismu a osvědčení, tradice odborů, hnutí za politické a sociální reformy, kampaní proti otroctví, myšlenek pacifismu a dalších ideových zdrojů. Zjednodušeně lze v této tradici najít zhruba dva základní důvody, proč lidé vždy měli tendenci poskytovat druhým pomoc v nouzi:

» důvody náboženské a etické — v evropském kontextu existuje dlouhá tradice humanity, čerpající z hodnot křesťanství, osvícenství a humanismu. Humanitní přístup má obdobu také ve všech dalších nábožensko-kulturních tradicích světa. Podle tohoto principu je morálně a eticky správné poskytovat pomoc lidem, kteří se ocitnou v nouzi.

» důvody politické a pragmatické — pomoc lidem v nouzi se velmi často odvíjí také od pragmatických principů, sahajících od konkrétního využití humanitární pomoci v zahraniční politice států až k racionálním úvahám o prevenci konfliktů, mezinárodního terorismu, nelegální migrace a poškozování životního prostředí. Podle pragmatického principu je ekonomicky i politicky výhodné investovat do pomoci chudým zemím, protože se tím v dlouhodobém horizontu ušetří prostředky, které by stát musel vynakládat na zajištění vlastní bezpečnosti a prosperity.

Dnes existují obecně dvě základní formy pomoci druhým v nouzi: humanitární pomoc a rozvojová spolupráce.

Humanitární pomoc

Humanitární pomoc zahrnuje aktivity, které představují bezprostřední reakci na humanitární krizi. Ta se obecně popisuje jako situace, ve které jsou běžné prostředky lidí, které jim garantují důstojný život, ohroženy v důsledku přírodní katastrofy nebo lidmi zaviněné krize.

Hlavním cílem humanitární pomoci je:

- » zmírnění útrap lidí
- » ochrana životů
- » respekt vůči lidské důstojnosti.

Je to tedy krátkodobá pomoc, která lidem zasaženým humanitární krizí pomůže uspokojit jejich základní životní potřeby a také znovu obnovit důstojný život do podoby, jakou měl před danou krizí.

Rozvojová spolupráce

Rozvojová pomoc resp. spolupráce vznikla po druhé světové válce jako výraz modernější formy humanitární tradice, symbolizující obecnější a širěji pojatý lidský rozvoj a partnerský postoj zúčastněných stran. Spolupráce se zaměřila na monitorování dlouhodobých sociálních a ekonomických podmínek, ve kterých lidé v méně rozvinutých zemích světa žijí, a na hledání způsobů, jak by se tyto podmínky daly globálně zlepšit. Hlavním cílem rozvojové pomoci je snížení extrémní chudoby cestou udržitelného ekonomicko-sociálního rozvoje. Na rozdíl od humanitární pomoci je tedy rozvojová spolupráce souborem dlouhodobých opatření v široké řadě sektorů a oblastí (Pazderka, J. aj., 2005, s. 101 – 102).

Motivy rozvojové spolupráce

Etické motivy a jejich zakotvení v mezinárodním právu

Tradice humanity byla v průběhu minulého století oficiálně zakotvena v několika základních souborech mezinárodních dokumentů, úmluv a konvencí. Mezi nejdůležitější z nich patří Mezinárodní humanitární právo (International Humanitarian Law, IHL). V něm jsou definována práva přímých i nepřímých účastníků ozbrojených konfliktů. Kromě toho začali po druhé světové válce různí aktéři – především OSN, jednotlivé vlády a lidskoprávní aktivisté – budovat systém lidských práv. Ten má za úkol nejen zabránit opakování mezinárodních konfliktů, genocidy a nejzávažnějších zločinů proti lidstvi, ale také vytvořit univerzální systém základních lidských práv, vymahatelných kdekoli na světě. Mezi nejdůležitější lidskoprávní dokumenty patří například Všeobecná deklarace lidských práv (1948), Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (1966), Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech (1966), Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému a ponižujícímu zacházení nebo trestání (1984) nebo Úmluva o právech dítěte (1989) (Pazderka, J. aj., 2005, s. 101).

Pragmatické motivy

Kromě etických motivů sledují dárcovské země i vlastní cíle, ať už bezpečnostní, ekonomické nebo politické.

Vazba mezi bezpečností a rozvojem se zvýraznila po událostech 11. září 2001. Protože se chudoba považuje

za živnou půdu pro rozmach terorismu, pomáhá potírání chudoby nepřímo také předcházet terorismu. Od snížení chudoby a zlepšení životní úrovně v rozvojových zemích si vyspělé státy slibují také nižší počty ilegálních přistěhovalců. To má vést k prevenci různých problémů, hlavně pronikání organizovaného zločinu. Rovněž environmentální problematiku je třeba řešit globálně. Protože je životní prostředí nedělitelné, přispívá podpora ochrany přírody v rozvojových zemích také k udržitelnosti rozvoje v globálním měřítku. V neposlední řadě vede pomoc při zabránění rozmachu infekčních chorob v rozvojových zemích, hlavně HIV&AIDS, ke snížení rizika přenosu epidemií na obyvatele dárcovských zemí.

Rozvojová spolupráce může podporovat i ekonomiku donorského státu. Hlavně v minulosti hrály přímé ekonomické zájmy donora, například uplatnění vlastního zboží, technologií nebo pracovníků v rozvojových zemích, důležitou roli. Přestože tento druh spolupráce zčásti stále přetrvává, postupně ubývá na její důležitosti. Nadále jsou ale relevantním motivem nepřímé ekonomické zájmy vyspělých států: kvůli dnešní propojenosti světové ekonomiky tak obyvatelé rozvojových zemí tvoří značnou část potenciálních zákazníků na globálních trzích.

Spolupráce mezi vyspělými a rozvojovými zeměmi navíc pomáhá zlepšovat vzájemné diplomatické vztahy. Kromě toho zvyšuje rozvojová spolupráce prestiž a vliv donora na mezinárodní scéně. Pro některé donory je také podstatnou složkou šíření vlastní kultury. Naopak seznámení se s cizí kulturou napomáhá předcházet xenofobním projevům (Kaplan, M., 2005, s. 15 – 16).

Literatura:

- » Kaplan, M.: Proč pomáhat chudým zemím, In: Exnerová, V. (ed.): Globální problémy a rozvojová spolupráce: Témata, o která se lidé zajímají, Praha, Člověk v tísni 2005, s. 15 – 16.
- » Pazderka, J.; Kaplan, M.; Stojanov, R.; Vofová, A.; Vyšanská, R.: Humanitární pomoc a rozvojová spolupráce, In: Exnerová, V. (ed.): Globální problémy a rozvojová spolupráce: Témata, o která se lidé zajímají, Praha, Člověk v tísni 2005, s. 101 – 107.
- » Nádvorník, O.; Kaplan, M.; Stojanov, R.; Volfová, A.; Vyšanská, R.: Rozvoj, In: Exnerová, V. (ed.): Globální problémy a rozvojová spolupráce: Témata, o která se lidé zajímají, Praha, Člověk v tísni 2005, s. 95 – 99.

Internet:

- » Human Development Report; <http://hdr.undp.org>

2

Trendy a výzvy současné rozvojové spolupráce

Shrnutí kapitoly:

Zahraniční rozvojovou spoluprací financují především členské státy OECD, ale i některé rozvojové země (například Čína nebo na ropu bohaté arabské státy). Dvě základní formy poskytování zahraniční rozvojové spolupráce jsou bilaterální a multilaterální pomoc.

Hlavním všeobecným posláním mezinárodní rozvojové spolupráce je boj proti chudobě. V posledních letech mezinárodní instituce vytvářejí nové strategie, které mají toto úsilí výrazně podpořit. Nejvýznamnějším dokladem těchto snah je schválení tzv. Rozvojových cílů tisíciletí, k jejichž plnění se zavázala většina států světa.

Chudoba je multidimenzionální problém, který neznamená jen nízký příjem, ale i deprivaci sociální, politickou, kulturní nebo environmentální. Pro snížení chudoby je nutné hledat celistvé přístupy, které zahrnou různé složky tohoto komplexního problému.

Reformy uvnitř rozvojových zemí i aktivní účast rozvinutých států jsou nezbytné pro potírání světové chudoby. Rozvojové země tak musejí pomocí reforem zajistit sociální a ekonomické podmínky pro rozvoj. Na straně vyspělých států je nezbytné nejen navýšení a zefektivnění rozvojové pomoci, ale také změna nastavení ekonomických vztahů mezi globálním Severem a Jihem. Vyjednávání podmínek světového obchodu mezi zeměmi s různými ekonomickými zájmy ale v současnosti stagnuje.

V boji proti chudobě je navíc nutné, aby se výrazně snížila zadluženost rozvojových zemí. Tzv. dlužnická krize přetrvává už několik desetiletí a významně brzdí snahy o rozvoj. V posledních letech dochází postupně k různým způsobům oddlužení, ale celý problém zatím vyřešen není.

Dokud se nezvýší a nezlepší rozvojová spolupráce, nezmění se pravidla světového obchodu a nesníží zadluženost, nemají rozvojové země šanci vymanit se z pasti chudoby.

Podoby rozvojové spolupráce

Zahraniční rozvojová spolupráce (ZRS) reaguje na dlouhodobé problémy rozvojových zemí, zejména s ohledem na ekonomické, sociální, zdravotní a ekologické aspekty života tamních lidí. Je to forma pomoci financovaná vyspělejšími státy.

ZRS může být bilaterální (dvoustranná) nebo multilaterální (mnohostranná). Multilaterální pomoc je směřována přes mezinárodní organizace. Mezi nejdůležitější aktéry na poli multilaterální spolupráce patří Organizace spojených národů (OSN) se svými specializovanými agenturami (například UNDP, WHO, UNICEF, WFP, UNESCO aj.), Evropské společenství (především prostřednictvím Evropské komise), Světová banka (SB) a Mezinárodní měnový fond (MMF).

Bilaterální pomoc směřuje přímo z donorské země do země recipientské a je založena na blízkém vztahu dárce a příjemce. S tím jsou spojeny výhody i nevýhody. Na

jedné straně může bilaterální pomoc reagovat rychleji na měnící se podmínky, na druhé straně však mohou dárcovské země prostřednictvím dvoustranné pomoci snadněji naplňovat vlastní zájmy (Dušková, L.; Waisová, Š., 2005, s. 316). Ačkoliv se institucionální zázemí rozvojové spolupráce v jednotlivých zemích liší, bilaterální rozvojovou spoluprací koordinují a realizují obvykle samostatné agentury, podřízené většinou ministerstvům zahraničí. V některých zemích, například v Německu nebo Velké Británii, existují samostatná rozvojová ministerstva. Samotnou realizací bilaterálních rozvojových programů, které vlády financují, se zabývají kromě vládních agentur také další subjekty, nejčastěji nevládní organizace, veřejné instituce nebo soukromé firmy.

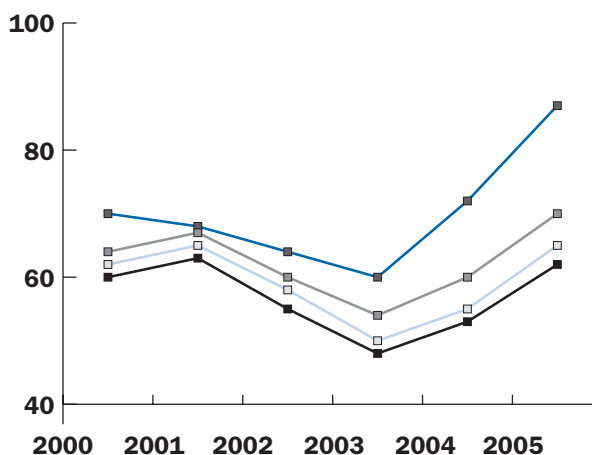
ZRS se poskytuje buď v podobě nevratných grantů nebo zvýhodněných půjček, přičemž většina bilaterálních dárců preferuje granty, multilaterální aktéři pak často podporují

rozvojové snahy kombinací grantů a zvýhodněných půjček. Nejvyšší objem pomoci poskytují země Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj (OECD), a sice ročně přes 100 miliard amerických dolarů. Více než polovina této částky pochází z členských zemí Evropské unie. Přestože se celkový objem pomoci zemí OECD může zdát velký, zajímavé je srovnání s jinými státními výdaji. Subvence států OECD do zemědělství jsou přibližně trojnásobné, vlastní vojenské výdaje USA pětinasobné, ale i samotný objem transferu prostředků Německa do tzv. nových spolkových zemí (bývalé NDR) je srovnatelný s celkovou částkou podpory států OECD pro celý rozvojový svět. V rámci OECD řídí rozvojovou pomoc Výbor pro rozvojovou spolupráci (Development Assistance Committee, DAC).

Země OECD nejsou jedinými vládními dárce, kteří rozvojovým zemím poskytují pomoc. Mezi další donory patří členové Organizace zemí vyvážejících ropu (Organization of the Petroleum Exporting Countries, OPEC), kteří finanční prostředky poskytují přes vlastní rozvojový fond. Stále významnější roli hraje na poli rozvojové spolupráce Čína, jež podporuje hlavně státy Afriky a Latinské Ameriky. Především čínská rozvojová pomoc, která je na jedné straně vysoce efektivní, na straně druhé ale ignoruje dlouhodobě vytvářené strategie mezinárodně řízené pomoci, znamená pro západní dárce v současnosti velkou výzvu.

Distribuce pomoci členských zemí DAC

v miliardách USD

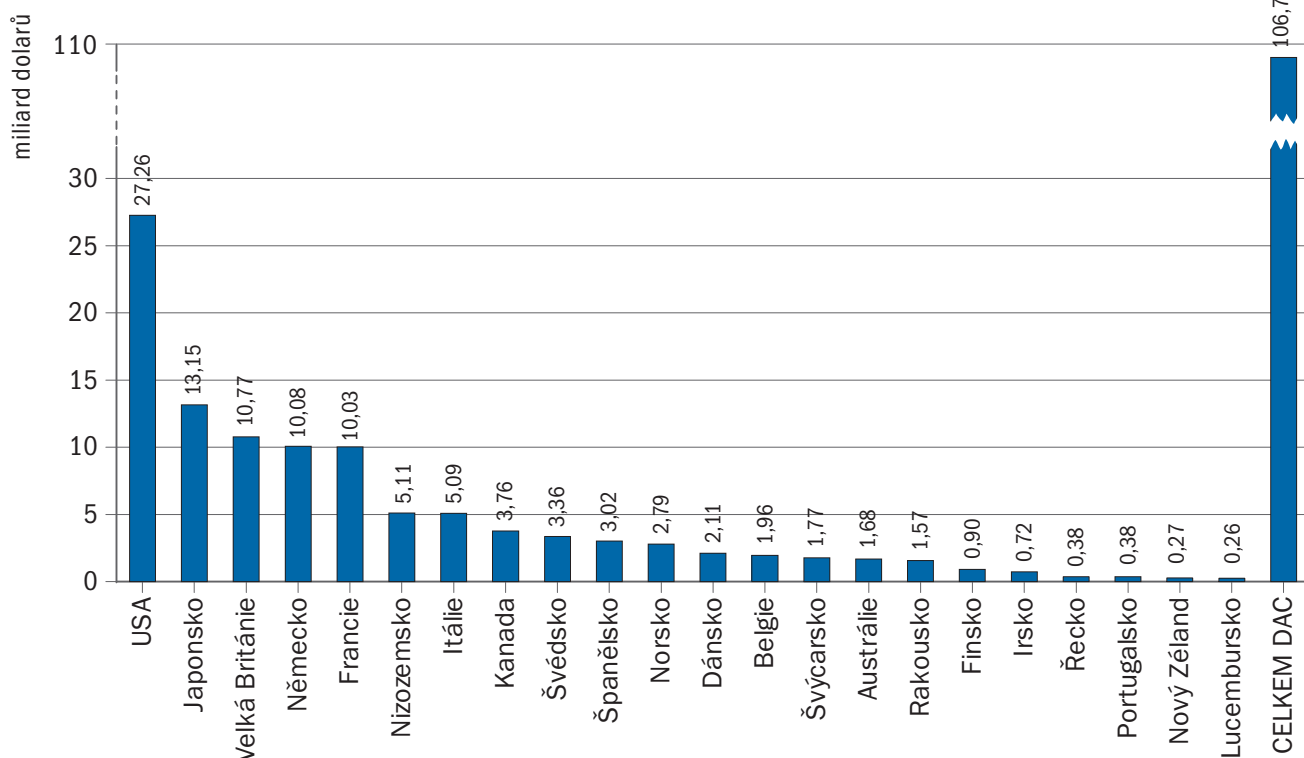
- Odpuštění dluhů
- Humanitární pomoc
- Rozvojové programy (Afghánistán a Irák)
- Rozvojové programy (kromě Afghánistánu a Iráku)

Zdroj: OECD Development Co-operation Report 2006

Kdo poskytuje nejvíce pomoci?

V absolutních číslech jsou největším dárce Spojené státy, následované Japonskem, Velkou Británií, Německem a Francií. Přepočteno na počet obyvatel však nejvíce rozvojové pomoci poskytují Švédsko, Norsko, Lucembursko, Nizozemsko a Dánsko. Tyto země jsou jediné, jež splňují mezinárodní doporučení, která výši ODA stanovila na 0,7 % HND.

Oficiální rozvojová pomoc (ODA) členských zemí DAC v roce 2005

Zdroj: OECD Development Co-operation Report 2006

Hlavní rozvojové strategie

V současnosti mezi rozvojovými aktéry převládá konsensus, že ekonomický růst je sice nutnou, nikoliv však jedinou podmínkou pro zlepšení životní úrovně většiny obyvatel. Vzniká koncept tzv. růstu sloužícího chudým (pro-poor growth), který pozitivně přispívá k omezení chudoby. K dosažení tohoto růstu je potřeba kromě volného trhu i silnějšího státu s fungujícím právním prostředím, kde jsou dodržována lidská práva (good governance). Příjmové země nesou hlavní podíl zodpovědnosti za rozvojové procesy ve svých zemích. Tímto principem se mají řídit donorské státy, které už nemají jednat na základě svojí nabídky, ale mají svoji pomoc poskytovat podle poptávky ze strany rozvojových zemí. Rozvojová pomoc se v důsledku toho přejmenovává na rozvojovou spolupráci – v centru stojí prvek partnerství mezi donory a příjemci. Důležitým prvkem je nově také koordinace mezi dárci, kteří se mají zvýšenou měrou podílet na společném řešení rozvojových cílů.

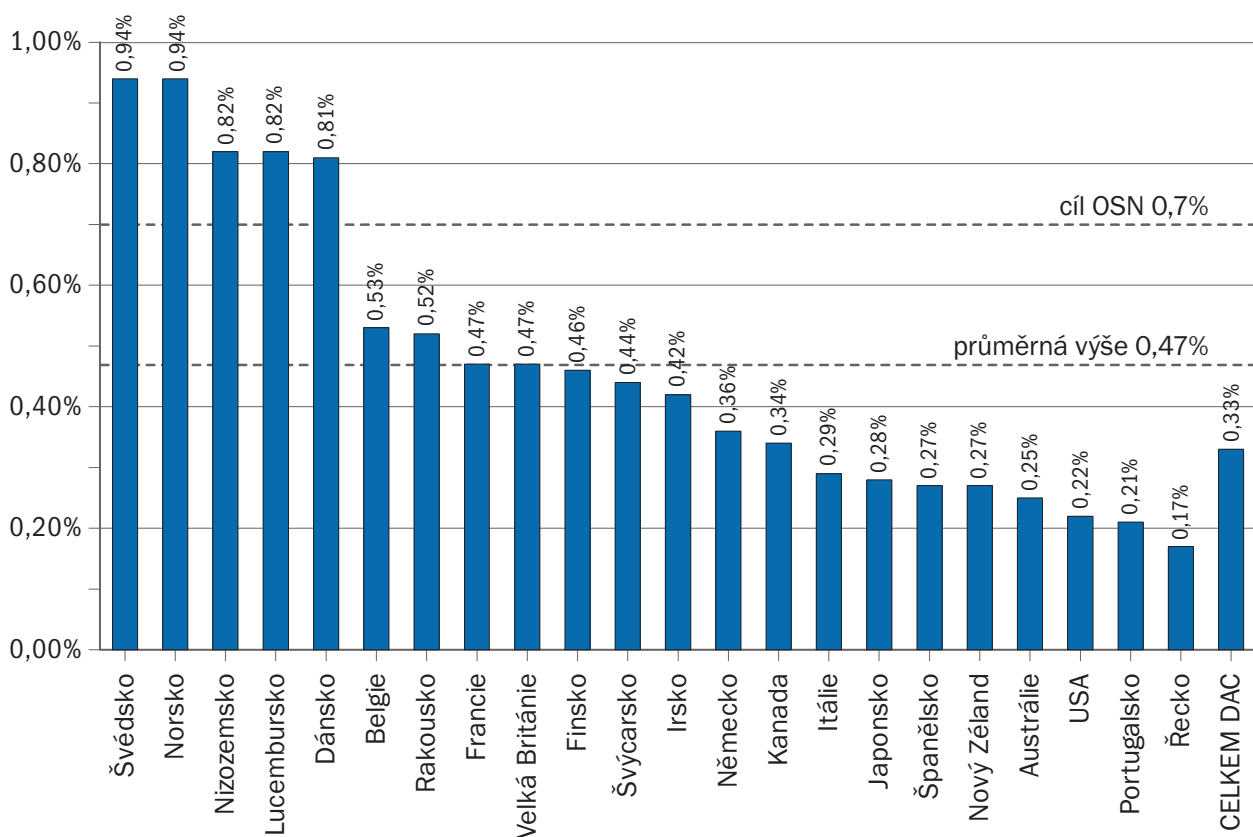
Další významnou tendencí rozvojové politiky je snaha o vytváření jednotných strategií k potlačení chudoby na národní i mezinárodní úrovni. Rozvojová spolupráce opouští jednotlivé roztržité koncepty i projekty a klade si za cíl rovnoměrné zaměření na ekonomický,

politický, sociální a environmentální rozvoj. Izolované projekty a programy postupně zanikají a nahrazují je celistvé strategie či přímá finanční podpora vlád rozvojových zemí (tzv. budget support). Nejvýznamnější strategií v boji proti chudobě představují tzv. Rozvojové cíle tisíciletí (Millennium Development Goals, MDGs). Další podstatnou tendencí v rozvojové spolupráci je participace občanské společnosti. Rozvojových procesů se mají aktivně účastnit všichni aktéři společnosti: od vlád po jednotlivce. Tato představa se odráží například v tzv. Strategických dokumentech pro snižování chudoby (Poverty Reduction Strategy Papers, PRSPs). Posledním výrazem nové rozvojové strategie se stala Pařížská deklarace o efektivnosti pomoci z roku 2005, která potvrdila, že primární odpovědnost za rozvoj nesou samy rozvojové země a vyspělé státy mají své programy rozvojové spolupráce sladit s národními prioritami, jakož i mezi sebou navzájem.

Rozvojové cíle tisíciletí

Na Summitu tisíciletí v září 2000 v New Yorku 147 hlav států a vlád přijalo – a všechny členské státy se do roku 2015 zavázaly splnit – tzv. Miléniovou deklaraci, která vytyčuje konkrétní a měřitelné cíle v oblasti rozvoje a odstraňování chudoby. Za výchozí se považuje rok 1990. Cíle by měly být splněny do roku 2015.

Oficiální rozvojová pomoc (ODA) členských zemí DAC v roce 2005 v % HND

Zdroj: OECD Development Co-operation Report 2006

Význam přijetí těchto cílů lze shrnout do následujících bodů:

- » ke spolupráci na jejich dosažení se zavázali představitelé většiny zemí na světě,
- » jsou to konkrétní cíle, pro něž jsou stanoveny měřitelné indikátory a doba, kdy mají být splněny (rok 2015),
- » poskytují možnost sledovat průběžně pokrok na cestě k jejich naplnění,
- » je možné je využít pro tvorbu a prosazování strategií vedoucích k jejich naplnění na státní, regionální a mezinárodní úrovni.

(Jelínek, P.; Pazderka, J., 2004, s. 243)

Naplnění cílů

Zhruba v poločase mezi rokem schválení a očekávaným splněním Rozvojových cílů tisíciletí je zřejmé, že se všech cílů nepodaří ve všech zemích dosáhnout: situace v 50 zemí se aspoň u jednoho cíle zhoršuje a 65 zemí bude moci splnit nejméně jeden cíl až v roce 2040. Stagnaci nebo dokonce negativní vývoj vykazují hlavně subsaharská Afrika, Blízký východ či střední Asie. Naopak velké části východní, jihovýchodní a jižní Asie a severní Afrika jsou na dobré cestě. Pokroky na cestě k plnění cílů každoročně zveřejňuje tzv. Zpráva o Rozvojových cílech tisíciletí (The Millenium Development Goals Report).

Boj proti chudobě a participace

Za nejdůležitější nástroj při zavádění Rozvojových cílů tisíciletí do praxe se považují výše zmíněné Strategické dokumenty pro snižování chudoby, PRSPs. Tento nástroj vytvořily Světová banka a Mezinárodní měnový fond v roce 1999 jako podmínku multilaterálního oddlužení v rámci iniciativy HIPC (Highly Indebted Poor Countries). PRSPs nahradily původní Programy strukturálních úprav (Structural Adjustment Programmes, SAPs), které se staly terčem kritiky v 80. a 90. letech, především ze strany nevládních organizací.

Obsahem PRSPs, které vypracovávají jednotlivé vlády rozvojových zemí za účasti aktérů občanské společnosti, jsou strategie ke snižování chudoby na národních úrovních. Tyto dokumenty ale neslouží jen brette-woodským institucím, ale jako podklad pro spolupráci je používají i další bilaterální a multilaterální donoři. PRSPs tím umožňují lepší koordinaci mezi dárci. Výraznou charakteristikou těchto dokumentů je participace všech aktérů občanské společnosti. Od té se prede-

vším očekává, že posílí postavení občanů v politických procesech.

I přes svoje jasné kladné stránky mají PRSPs stejně jako jejich předchůdci, Programy strukturálních úprav, svoje kritiky, hlavně z řad nevládních organizací. Podmínka participace jako součást PRSPs je podle nich sice chválná, ve většině rozvojových zemí ale nefunguje (Eberlei, W.; Führmann, B., 2006, s. 185). I v případě PRSPs navíc přetrvává vysoká závislost na brette-woodských institucích. Právě jim se musejí tyto dokumenty předkládat, pokud chtějí dlužnické vlády dosáhnout oddlužení či získat nové půjčky. Proto se PRSPs často zaměřují na rozvoj zemědělského exportního sektoru, který SB a MMF upřednostňují, místo produkce pro domácí trh. Podporují vývoz surovin, ačkoliv ty se na světovém trhu kupují za nízké ceny. Na druhou stranu se dostatečně nezabývají sociální a ekologickou udržitelností (Tožička, T. aj., 2005, s. 52 – 53).

ROZVOJOVÉ CÍLE TISÍCILETÍ

1. CÍL: ODSTRANIT EXTRÉMNÍ CHUDOBU A HLAD

Úkol 1: Do roku 2015 snížit na polovinu počet lidí, kteří žijí z příjmu nižšího než 1 USD na den.

Úkol 2: Do roku 2015 snížit na polovinu počet lidí, kteří trpí hladem.

2. CÍL: DOSÁHNOUT ZÁKLADNÍHO VZDĚLÁNÍ PRO VŠECHNY

Úkol 3: Do roku 2015 zajistit, aby mohly děti kdekoli na světě, dívky i chlapci, dokončit základní školu.

3. CÍL: PROSAZOVAT ROVNOST POHLAVÍ A POSÍLIT ROLI ŽEN VE SPOLEČNOSTI

Úkol 4: Do roku 2005 odstranit nepoměr pohlaví v základním a středním školství a do roku 2015 na všech úrovních vzdělávacího systému.

4. CÍL: SNÍŽIT DĚTSKOU ÚMRTNOST

Úkol 5: Do roku 2015 snížit o dvě třetiny úmrtnost dětí do věku pěti let.

5. CÍL: ZLEPŠIT ZDRAVÍ MATEK

Úkol 6: Do roku 2015 snížit o tři čtvrtiny míru mateřské úmrtnosti.

6. CÍL: BOJOVAT S HIV/AIDS, MALÁRIÍ A DALŠÍMI NEMOCEMI

Úkol 7: Do roku 2015 zastavit a zvrátit šíření HIV/AIDS.

Úkol 8: Do roku 2015 zastavit a zvrátit šíření malárie a dalších závažných onemocnění.

7. CÍL: ZAJISTIT UDRŽITELNÝ STAV ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ

- Úkol 9:** Integrovat principy udržitelného rozvoje do politiky a programů jednotlivých států a zabránit ztrátám přírodních zdrojů.
- Úkol 10:** Do roku 2015 snížit na polovinu počet lidí bez dlouhodobě udržitelného přístupu k nezávadné pitné vodě a základní hygieně.
- Úkol 11:** Do roku 2020 dosáhnout výrazného zvýšení kvality života minimálně 100 milionů obyvatel příměstských chudinských čtvrtí (slumů).

8. CÍL: BUDOVAT SVĚTOVÉ PARTNERSTVÍ PRO ROZVOJ

- Úkol 12:** Dále rozvíjet obchodní a finanční systém založený na jasných pravidlech, předvídatelnosti a absenci diskriminace (včetně závazku usilovat o dobré vládnutí, rozvoj a snižování chudoby, a to na národní i mezinárodní úrovni).
- Úkol 13:** Řešit specifické potřeby nejméně rozvinutých zemí (bezcelní a beztarifní přístup pro vývoz zboží z těchto zemí; odpuštění dluhů pro nejvíce zadlužené země a zrušení oficiálního bilaterálního dluhu; štedřejší poskytování oficiální rozvojové pomoci ze strany vyspělých zemí, které se zavázaly ke snížení chudoby).
- Úkol 14:** Řešit specifické potřeby vnitrozemských států a malých ostrovních rozvojových států.
- Úkol 15:** Komplexně řešit problém zadlužení rozvojových zemí prostřednictvím národních a mezinárodních opatření s cílem zajistit dlouhodobou udržitelnost dluhu u zadlužených zemí.
- Úkol 16:** Ve spolupráci s rozvojovými zeměmi vytvořit a realizovat strategie směřující k zajištění slušné a produktivní práce pro mladé lidi.
- Úkol 17:** Ve spolupráci s farmaceutickými firmami poskytnout přístup k základním lékům v rozvojových zemích.
- Úkol 18:** Ve spolupráci se soukromým sektorem zpřístupnit rozvojovým zemím výhody nových technologií především v informační a komunikační oblasti.

Chudoba ve světě

Jak ukazuje příklad obou výše uvedených strategií, v centru rozvojového úsilí stojí boj proti chudobě. V tomto bodě je důležité si uvědomit, co vlastně chudoba znamená a jak na ni různí aktéři pohlíží. Někteří ji dělí například na absolutní a relativní, jiní na objektivní a subjektivní nebo materiální a nemateriální. Často se v souvislosti s rozvojovými zeměmi hovoří o absolutní chudobě a v souvislosti s rozvinutými zeměmi o chudobě relativní.

Chudoba příjmová

Nedostatek příjmů nutných k zajištění fyzické existence se označuje jako absolutní chudoba. OSN a Světová banka stanovují hranici absolutní chudoby jako denní příjem, resp. výdaje nižší než 2 USD. Lidé, kteří mají k dispozici méně než 1 USD denně, se pak považují za extrémně chudé. Podle odhadů obou organizací žijí na světě asi 2,8 miliardy lidí v chudobě, z toho zhruba 1,2 miliardy v chudobě extrémní. Obě hodnoty jsou vyjádřeny v paritě kupní síly.

Parita kupní síly

Parita kupní síly (Purchase Parity Power, PPP) bere ohled na různé cenové hladiny v různých zemích a přepočítává tak vztah mezi lokální měnou a americkým dolarem nikoliv podle oficiálního směnného kurzu, ale podle poměru těchto cenových hladin. Například v Nigeru jsou cenové relace oficiálně 3,6krát nižší než v USA, což znamená, že za ekvivalent 1 USD lze v Nigeru nakoupit 3,6krát více zboží než za 1 USD ve Spojených státech. Tento přístup umožňuje lepší mezinárodní srovnání, včetně vykazování HND (tj. hrubý národní důchod Nigeru přepočtený podle PPP je asi 3,6krát vyšší než jeho hrubý národní důchod přepočtený podle oficiálního směnného kurzu). Stejně tak platí, že pokud je celosvětově stanovená úroveň extrémní chudoby maximálně 1 USD na den, pak v Nigeru to vlastně při zohlednění PPP znamená příjem 28 centů (ale i tak pod touto hranicí žije více než 60 % obyvatel této země). Údaje o HDP s přepočtem kupní síly i bez ní lze najít například ve Zprávě o lidském rozvoji (Human Development Report, HDR).

Vedle absolutní chudoby je známý také koncept relativní chudoby. Ten se používá ve vyspělých zemích a definuje se – na základě výzkumů Petera Townsenda ve Velké Británii – jako „neschopnost účastnit se společenského dění a žít na úrovni, která je v dané společnosti běžná“ (Exnerová, V.; Volfová, A., 2005, s. 31). V EU se relativní chudoba stanovuje jako příjem pod 60 % průměrného

výdělku, podle OSN je to příjem pod 50 %. Statistiky EU udávají, že v jejich členských zemích žije v průměru kolem 16 % chudých. Nejvyšší kvóty mají Řecko, Irsko, Slovensko, Španělsko, Portugalsko a Itálie, Česká republika má s 8 % jednu z nejnižších.

Kromě měřítka relativní chudoby ale navíc existují i tzv. národní hranice chudoby, kdy jednotlivé státy samy určují sumu nutnou pro uspokojení základních potřeb (např. kalorické minimum, obydlí, ošacení). Toto pojetí je možná důležité pro vypracování národních strategií v boji proti chudobě, v mezinárodním srovnání ale naprosto selhává. Například v Beninu tak žije pod hranicí národní chudoby „jen“ 29 % obyvatel, přestože téměř tři čtvrtiny obyvatel musejí vystačit s méně než 2 USD na den. V Kostarice je pak podle národní hranice 22 % chudých, přestože jen 7,5 % má denně k dispozici méně než 2 USD. A nakonec v Irsku je podle konceptu relativní chudoby (kterou státy EU jako hranici chudoby akceptují) 21 % obyvatel chudých, přestože tam s denním příjmem pod 2 USD nemusí vyjít nejspíš nikdo. Všechny tyto země tak vykazují do jisté míry srovnatelný počet chudých žijících pod národní hranicí chudoby, přestože se nacházejí na 163., 48., resp. 4. místě na stupnici rozvoje podle Indexu lidského rozvoje.

Širší pojetí chudoby

Příjmová chudoba, která činí člověka „číselně“ chudým, je ovšem pouze jednou z mnoha dimenzí chudoby. Podle mezinárodních organizací je chudoba komplexnější problém.

K tomuto širšímu pohledu na chudobu přispěl kromě Senova konceptu rozvoje projekt Hlasy chudých (Voices of the Poor) organizovaný Světovou bankou. Tato iniciativa, které se zúčastnilo přes 60 tisíc chudých lidí z celého světa, jasně ukázala, že pro chudé není příjem zdaleka jediným nebo nejdůležitějším ukazatelem chudoby. Velmi důležitou roli totiž hrají také subjektivní pocity chudých:

- » nejistota: neúroda a další nepředvídatelné okolnosti mohou mít existenciální následky, chudí se nemohou bránit proti kriminalitě a násilí,
- » nedostatek perspektiv a strach z budoucnosti: chudí přestávají věřit ve zlepšení svého postavení a kvality života,
- » bezmoc: chudí jsou vystaveni šikaně a korupci ze strany úřadů a policie a nemohou se bránit,
- » vyloučení: chudí nemají podíl na spolurozhodování o věcech pro ně nezbytných: například zdraví nebo vzdělání, nemají spojení na politické úrovni.

Stále více se na chudobu nahlíží také z hlediska genderu: 70 % chudých totiž tvoří ženy (Exnerová, V.; Volfová, A., 2005, s. 33). Posílení postavení žen (gender empowerment) se proto považuje v boji proti chudobě za důležitou strategii.

Mezinárodní zadluženost

Jedním z nejpálčivějších problémů, s nímž se málo rozvinuté země potýkají, je jejich astronomická zadluženost. Studie o rozpočtových výdajích ve více než třiceti rozvojových zemích ukázaly, že přes dvě třetiny z nich utratí více za splátky dluhů než za základní sociální služby; některé vydávají na dluhy tři až pětkrát více. V subsaharské Africe vlády utratí přibližně dvakrát více za vyrovnávání svých finančních závazků než za sociální služby pro vlastní obyvatele. Nedostatek kapitálu způsobený splácením dluhů proto zásadním způsobem brzdí rozvoj. Již dvacet let se mezinárodní finanční instituce, OSN, vlády rozvinutých států, rozvojové země i nevládní organizace pokoušejí hledat řešení, zatím jen s malými úspěchy (Tožička, T. aj., 2005, s. 49).

Iniciativa HIPC

Odpouštění dluhů bylo dlouhou dobu kategoricky odmítáno. Teprve koncem 80. let došlo k prvním posunům v názorech jednotlivých organizací i států. V roce 1988 začaly vlády věřitelských zemí poprvé uvažovat o částečném škrtnutí suverénních dluhů a otevřely možnost odpuštění dluhů pro jednotlivé státy až do výše 33 %. V roce 1996 se pak poprvé začaly projednávat i dluhy u multilaterálních věřitelů (MMF, SB a regionální rozvojové banky) v rámci iniciativy HIPC (Highly Indebted Poor Countries).

Jak chudobu chápou mezinárodní organizace?

Světová banka: „Chudoba zahrnuje nedostatek příležitosti, „hlasu“ a reprezentace i zranitelnost vůči náhlým zvrátům.“ (2004)

Rozvojový program OSN: „UNDP uznává koncept lidské chudoby, který jako důležité faktory v boji proti chudobě zdůrazňuje rovnost, sociální začlenění, posílení postavení žen a respektování lidských práv.“ (2004)

OECD: „Chudoba je multidimenzionální. Omezuje lidské možnosti, a to včetně spotřeby, potravinového zabezpečení, zdraví, vzdělání, práv, „hlasu“, bezpečnosti, důstojnosti a řádné práce. Chudobu je nutné snižovat v souladu s udržitelností životního prostředí. U redukce všech dimenzí chudoby je klíčovým faktorem snížení genderové nerovnosti.“ (2001)

Iniciativa HIPC vznikla v roce 1996. Tehdy Světová banka a Mezinárodní měnový fond poprvé navrhly, že by nejvíce zadluženým rozvojovým zemím měly být odpuštěny dluhy včetně všech úvěrů. V roce 1999 bylo na summitu zemí G7 odsouhlaseno zřetelné rozšíření této iniciativy a byla dále změkčena kritéria – vznikla nová iniciativa HIPC II. Podle těchto nových kritérií spadá do HIPC 43 zemí. Nigérie byla ovšem z původního seznamu vyňata a čtyři další země byly vyřazeny později. V rámci iniciativy tak zůstalo 38 zemí, z nichž většině už byla odpuštěna první část dluhů. V roce 2005 došlo na summitu G8 ve skotském Gleneagles k dalšímu rozšíření oddlužovací iniciativy, která umožňuje, aby nejchudším zemím bylo odpuštěno až 100 % jejich dluhů.

Tyto iniciativy však přesto nepřinesly očekávaný impuls pro ekonomický rozvoj chudých zemí. Rozvinuté státy sice pravidelně stanovují nové podmínky pro konverzi dluhů a jejich částečné odpuštění, ale všechna tato opatření ovlivňují následující faktory:

- » jsou odpouštěny převážně dluhy, které by nikdy nebyly splaceny, aby se tím zabezpečilo vyrovnání ostatních dluhů,
- » věřitelské vlády, sdružené v Pařížském klubu, samy rozhodují o výši a podmínkách oddlužení,
- » životnost těchto opatření je relativně krátká, zpravidla trvá nejvýše tři roky, než se tyto iniciativy – vydávané za konečné řešení dlužnické krize – prokáží jako nedostatečné,
- » iniciativa HIPC je omezena jen na nejchudší země a nezahrnuje další, často více zadlužené, země s velkým podílem chudého obyvatelstva,
- » nejsou odpouštěny všechny dluhy, ale pouze tolik, aby se země dostala do udržitelné situace, která i tak znamená zadlužení ve výši 150 % příjmů z exportu.

Kromě kritiky nevládních organizací, že odpouštění dluhů probíhá pomalu a je nedostatečné, však má tato problematika své kritiky i z druhého úhlu. Mnozí ekonomové totiž zdůrazňují, že normální je dluhy splácet, nikoliv odpouštět, a že odpouštění dluhů vlastně vysílá špatné signály chudým zemím, které se mohou chovat nezodpovědně s vědomím, že při nejhorším jim budou dluhy stejně prominuty (dochází k tzv. morálnímu hazardu). Naopak řada rozvojových zemí se středním příjmem používá půjčky na světových kapitálových trzích jako standardní nástroj svého rozvoje, a proto se je snaží řádně splácet, neboť jejich nesplácení či nutnost oddlužení by jim zhoršilo rating u zahraničních věřitelů a tím pádem ztížilo přístup k novým půjčkám.

Oddlužení prostřednictvím výměnného fondu

Jako účinný nástroj se ukazuje oddlužení prostřednictvím výměnných fondů (debt swaps). Výměnné fondy jsou velmi efektivní především v těch zemích, kde hrozí nebezpečí, že po oddlužení budou příjmy zneužívány k jiným účelům, než je zlepšení životních podmínek obyvatel. Výměnný fond funguje tak, že zadlužená vláda poskytne fond v národní měně, který odpovídá určité procentní výši dluhu. Z tohoto fondu jsou pak financovány sociální projekty, malé úvěry pro drobné podnikatele a zemědělce nebo projekty zaměřené na vzdělání či zdravotnictví. Za financování těchto projektů z výměnného fondu jsou pak odpouštěny adekvátní částky dluhu. Důležitou podmínkou úspěchu je kontrola využívání těchto fondů prostřednictvím nevládních organizací či mezinárodních institucí (Tožička, T. aj., 2005, s. 53).

Alternativy: mezinárodně platná a závazná pravidla

Zatímco na úrovni států řeší spory mezi dlužníkem a věřitelem pouze nezávislý soudce, na úrovni mezinárodní to neplatí. O osudu suverénního dlužníka (státu) rozhodují samotní věřitelé, často bez jeho přítomnosti. Taková praxe platí ve Světové bance, Mezinárodním měnovém fondu i v Londýnském a Pařížském klubu.

Sdružení soukromých a vládních věřitelů

- » Londýnský klub – neformální sdružení asi 1 000 mezinárodních obchodních bank, které jako věřitel jedná s dlužnickými zeměmi o soukromých úvěrech (bez veřejných, státních záruk).
- » Pařížský klub – sdružení 19 věřitelských vlád, které se schází za účelem jednání o restrukturalizaci a ulehčení dluhů. Dlužnická země je sice vyslechnuta, ale je vyloučena z rozhodování o tom, zda a jak k odpuštění nebo restrukturalizaci dluhů dojde. Klub se jmenuje Pařížský, protože se tato setkání konají jednou měsíčně na francouzském ministerstvu financí.

Je proto vhodné vytvořit mezinárodně platná a závazná pravidla, která jasně definují rozhodčí pravomoci při řešení dlužnických problémů. Jedním z návrhů nevládních organizací je zavedení mezinárodního Čestného a transparentního arbitrážního procesu (Fair and

Transparent Arbitration Proces, FTAP). Obě strany si zvolí své arbitry a ti pak společně vyberou dalšího. Strany se také zaváží, že výsledek arbitráže budou respektovat.

Další iniciativou je vytvoření mezinárodního insolvenčního práva a mezinárodního insolvenčního soudu. Arbitráž či insolvenční soud (pravidla státního bankrotu) jsou jedinou možností, jak vnést do dluhové krize spravedlnost. Neodpovědné chování věřitelů by bylo eliminováno, protože takto vzniklé dluhy by mohly být autoritativně označeny jako nelegitimní. Neodpovědné chování dlužnických vlád by se eliminovalo, protože by dostávaly peníze jen na prověřené projekty a musely by z vynaložených prostředků veřejně skládat účty. Nezávislé rozhodování klade, jako je tomu zvykem ve všech rozvinutých společenstvích, odpovědnost na dlužníka i věřitele (Tožička, T. aj., 2005, s. 53 – 54).

Světový obchod

Aby se rozvojové země mohly vymanit z pasti chudoby, potřebují kromě efektivní rozvojové pomoci a vyřešení dlužnické krize také možnost zapojit se do světového obchodu. Vývozem výrobků z rozvojových zemí (hlavně potravin a textilu) by se vytvořily nové pracovní příležitosti a urychlil by se tak hospodářský růst.

V pravidlech fungování světového obchodu je však zabudována řada strukturálních překážek. Mezi ně patří cla na dovážené zboží, aby se podpořila domácí produkce, nebo kvóty na určitý druh zboží, které může být dovezeno do země za určité období. To obchodu mezi rozvinutými státy nevadí, protože obchodují s více komoditami a druhy výrobků najednou. Rozvojové země jsou ale často závislé na jedné plodině, surovině nebo typu produktu. Cenu těchto komodit navíc určují světové burzy, které jsou velmi citlivé na různé vnější vlivy. Cena řady komodit je pak v nejlepším případě nestabilní, v horším případě dlouhodobě klesá. Kromě jmenovaných cel a kvót existují i netarifní překážky obchodu: nejrůznější nařízení či předpisy na ochranu spotřebitelů, kterým výrobky z rozvojových zemí nemohou dostat (Ehl, M. aj., 2005, s. 55).

Světový obchod na globální úrovni upravují dohody uzavřené v rámci Světové obchodní organizace (World Trade Organization, WTO). Globální obchodní jednání probíhají v kolech, pojmenovaných podle místa jejich konání. V roce 2001 bylo zahájeno v katarském Dauhá tzv. rozvojové kolo. Toto zasedání jednak podpořilo snahu o další liberalizaci světového obchodu a vytváření lepších obchodních pravidel a současně poukázalo na problémy, kterým čelí řada rozvojových zemí v oblasti

implementace pravidel WTO. Postupně se pak konala další jednání, která měla závěry z Dauhá uvést do praxe, v roce 2006 však došlo k jejich přerušení kvůli sporu mezi vyspělými a rozvojovými zeměmi, jakož i mezi rozvojovými státy navzájem. Celý proces vedoucí ke zlepšení podmínek světového obchodu tak od té doby stagnuje.

Obchodní spor Severu s Jihem

Nejviditelnějším a nejilustrativnějším příkladem obchodního sporu mezi rozvojovými a rozvinutými státy je spor o zemědělské produkty. Rozvinuté země vynakládají ročně na podporu domácích zemědělců přes 300 miliard dolarů. Zároveň mají vysoká cla a přesné kvóty na dovoz potravin z rozvojových zemí, i když jsou zpravidla levnější než ty vypěstované farmáři v rozvinutých státech. Dotace zemědělcům a potravinářským společnostem v rozvinutých státech navíc umožňují vývoz produktů do rozvojových zemí za dumpingové ceny, kterým tamní výrobci nemohou konkurovat. Tento nerovný vztah pak znemožňuje místním zemědělcům prodávat nejen na světových, ale i na místních trzích, což vede k ruinování lokální zemědělské produkce s vážnými důsledky pro daný region. V rámci světových obchodních jednání přitom rozvinuté státy tlačí na liberalizaci trhů rozvojových zemí, které tak přicházejí o možnost chránit své zemědělské tvůrce proti dotovaným dumpingovým dovozům.

Podobná situace panuje i v jiných oblastech. Jde zejména o průmysl náročný na lidskou práci (labour intensive industries), kde mají rozvojové země výhodu díky levné pracovní síle a rozvinuté země často chrání vlastní výrobce kvótami. Například v oblasti obchodu s textilními výrobky a látkami dochází podle dohody uzavřené v rámci WTO k většímu otevírání západních trhů jen velmi pomalu.

Dalším problémem je obchod se surovinami. Mnohé rozvojové země nemohou do světové obchodní výměny nabídnout nic jiného než nerosty, které se těží na jejich území. Ceny přitom určují nejisté a zranitelné finanční trhy. Navíc vyspělé státy spotřebují podstatně více nerostů než země rozvojové, protože jejich průmysl je rozvinutější. Často dokáží také surovinu lépe zpracovat, protože mají modernější technologie. Není proto vůbec výjimkou, že například do státu, který prodal železnou rudu, se dováží drahé výrobky vyrobené z té samé rudy. Celní režimy vyspělých zemí tento vývoj ještě podporují, neboť cla na dovoz zpracovaných výrobků jsou vyšší než na dovoz surovin (tzv. celní eskalace) (Ehl, M. aj., 2005, s. 56).

Kromě tradičního sporu Severu s Jihem v obchodních jednáních je třeba si uvědomit, že značné rozdíly panují

i mezi rozvojovými zeměmi navzájem. Specifickou skupinou jsou nejméně rozvinuté země (Least Developed Countries, LDCs), které si tradičně nárokují řadu výjimek a přechodných opatření (tzv. zvláštní a diferencované zacházení). Naopak ostatní rozvojové země se těmto výjimkám netěší a mnohé z nich se dostávají do podobné pozice jako tradiční vyspělé země. Například Čína, Indie, Brazílie a jiné středněpříjmové země v jihovýchodní Asii a Latinské Americe jsou úspěšnými producenty a exportéry průmyslových výrobků, takže z liberalizace světového obchodu by největší prospěch měly právě ony. Přitom obchodní bariéry mezi jednotlivými zeměmi Jihu navzájem jsou daleko vyšší než bariéry mezi zeměmi Severu a Jihu.

Hranice možností světového obchodu pro rozvoj

Přestože hraje přístup rozvojových zemí na světové trhy pro snížení chudoby důležitou roli, samotným obchodem nelze rozvoje dosáhnout. Nejméně rozvinuté země se těší prakticky bezcelnímu a bezkvótnímu přístupu na trh EU skrze iniciativu „Everything but Arms“, ale dosud této výhody nedokázaly využít. To souvisí s tím, že nedisponují dostatečnými lidskými a institucionálními kapacitami, které by byly schopné provést potřebné reformy v oblasti ekonomiky, sociální spravedlnosti a životního prostředí. Proto se v posledních letech obrátila pozornost dárců rozvojové pomoci i na projekty, které by chudým zemím pomohly překonat tyto institucionální a další bariéry (tzv. „aid for trade“).

Literatura:

- » Exnerová, V.; Volfová, A.: Chudoba, In: Exnerová, V. (ed.): Globální problémy a rozvojová spolupráce: Témata, o která se lidé zajímají, Praha, Člověk v tísni 2005, s. 31 – 34.
- » Tožička, T.; Barták, M.; Chlebeček, T.; Lebeda, P.: Mezinárodní zadluženost, In: Exnerová, V. (ed.): Globální problémy a rozvojová spolupráce: Témata, o která se lidé zajímají, Praha, Člověk v tísni 2005, s. 49 – 54.
- » Ehl, M.; Bělohoubek, I.; Chlebeček, T.; Konečný, M.; Lebeda, P.: Světový obchod, In: Exnerová, V. (ed.): Globální problémy a rozvojová spolupráce: Témata, o která se lidé zajímají, Praha, Člověk v tísni 2005, s. 55 – 58.
- » Dušková, L.; Waisová, Š.: Zahraniční rozvojová spolupráce v historické perspektivě, In: Waisová, Š. a kol.: Ve stínu modernity: Perspektivy a problémy rozvoje, Plzeň, Aleš Čeněk 2005, s. 315 – 331.
- » Eberlei, W.; Führmann, B.: Armutsbekämpfung und Partizipation, In: Deibel, T.; Messner, D.; Nuscheler, F. (eds.): Globale Trends 2007, Frankfurt am Main, Fischer Taschenbuch Verlag 2006, s. 171 – 188.
- » Jelínek, P.; Pazderka, J.: Rozvojová spolupráce. In: Nádvořík, O.; Volfová, A. (eds.): Společný svět: Příručka globálního rozvojového vzdělávání, Praha, Člověk v tísni 2004, s. 235 – 253.

Internet:

- » Human Development Report; <http://hdr.undp.org>
- » MDG Report; <http://mdgs.un.org>
- » OECD Development Co-operation Report 2006; www.oecd.org/dac
- » UN Millennium Project: www.unmillenniumproject.org
- » Voices of the Poor; www1.worldbank.org/prem/poverty/voices

3

Humanitární pomoc a média

Shrnutí kapitoly:

Humanitární pomoc vychází z principu humanity a je poskytována jako bezprostřední a krátkodobá reakce na krizovou událost. Jednou z jejích nejdůležitějších zásad je zachování lidské důstojnosti v každém momentu pomoci. Humanitární intervence se svým zaměřením i průběhem liší od programů a projektů rozvojové spolupráce, v mnoha případech však na sebe navzájem navazují.

Kvalita pomoci je důležitější než její bezprostřední poskytnutí: bez průzkumu potřeb a bez koordinace mezi dárci lze jen těžko efektivně pomoci. Špatně naplánovaná a realizovaná pomoc je nejen málo účinná, ale může způsobit i okamžité či dlouhodobé negativní následky.

Humanitární pomoc se řídí zásadními principy neutrality a nestrannosti, které jsou zakotveny v Mezinárodním humanitárním právu. V praxi ale humanitární pracovníci narážejí na řadu limitů a dilemat spojených s těmito zásadami.

V případech humanitární krize hrají média důležitou roli: nejen že se rozvojové země dostanou do centra pozornosti sdělovacích prostředků nejčastěji právě v souvislosti s takovými vyhraněnými situacemi, ale mediální pokrytí té které události ovlivňuje také významně chování dárců a tím i zpětně poskytování pomoci.

Základní rysy humanitární pomoci

Humanitární pomoc je vždy (na rozdíl od pomoci rozvojové) poskytována jako reakce na humanitární krizi vzniklou v důsledku přírodní katastrofy, krize způsobené člověkem (války), případně strukturální krize (například krize ekonomické). Humanitární pomoc vychází, zjednodušeně řečeno, z principu humanity, tedy snahy zastavit či zmírnit lidské utrpení. Jejím cílem je pomoci lidem, kteří se dostali do tíživé situace ohrožující jejich zdraví nebo důstojnost, překlenout krizové období a vrátit se do normálního života. Z této definice vyplývá několik podstatných zásad:

- » Humanitární pomoc má trvat co nejkratší možnou dobu: pokud například v důsledku zemětřesení lidé přišli o studny a nemají přístup k pitné vodě, je možné zavést systém zásobování pitnou vodou, ale v co nejkratší době by měly být studny opraveny, aby se postižení nestali na pomoci závislími.
- » Lidská důstojnost by neměla stát na druhém místě: jednou ze zásad humanitární pomoci je skutečnost, že by nikdy neměla být poskytována na základě východiska „Nemají nic, tak musejí být vděční za všechno“. Proto se například důsledně dbá na to, aby ženy měly dostatek soukromí a oddělená hygi-

enická zařízení nebo aby lidé nedostávali špinavé či jinak nevhodné ošacení. Nejde ale jen o tuto vnější důstojnost. Ještě důležitější zásadou je snaha, aby v co největší možné míře do přípravy projektů pomoci i jejich realizace byli zapojeni samotní příjemci pomoci.

- » Je třeba rozlišovat mezi humanitární a rozvojovou pomocí: pokud by se například váleční uprchlíci, v jejichž komunitě děti každý den chodily pro vodu šest hodin denně, ocitli bez vody, měla by na humanitární pomoc (zásobování uprchlického tábora vodou) navazovat pomoc rozvojová, v jejímž rámci by mohly být nově vybudovány studny. Tento koncept návaznosti rozvojové pomoci na pomoc humanitární se označuje zkratkou LRRD (Linking Relief, Rehabilitation and Development).

Rozlišovat rozvojovou pomoc od humanitární je důležité zejména proto, že v případě rozvojových projektů, kdy se jednoduše řečeno zavádí něco nového, je třeba klást větší důraz na plánování a přípravu, aby cílová populace přijala výstup projektu. U uvedeného příkladu by nestačilo jen předpokládat, že lidé budou studny správně používat. Bylo by třeba zjistit, jestli je takový způ-

sob vnímán jako přijatelný a jestli lidé vědí, jak předejít například znečištění studen. Pokud by tento předpoklad byl vyhodnocen jako rizikový, bylo by třeba takové riziko eliminovat (pověřit místní autority dohledem, vyškolit opraváře pumpy, uspořádat školení o hygieně apod.).

Průběh humanitární intervence

Kdy a kdo začíná s pomocí?

Ačkoli je pomoc vyspělých zemí a soukromých dárců pro poskytování humanitární pomoci zcela klíčová, bývá často přeceňována, resp. jiné části pomoci bývají opomíjeny. Je důležité si uvědomit, že v prvotní fázi si postižení pomáhají sami, následně se do pomoci zapojují místní dobrovolníci a místní policie či armáda.

Mezinárodní vládní i nevládní organizace nejenže potřebují minimálně den na zajištění letenek a víz, ale fakticky nesmějí pomáhat, dokud je o to nepožádá místní vláda. S přílivem masivní pomoci ze západu, která se začíná objevovat v horizontu 36 až 72 hodin po vypuknutí katastrofy, zároveň stoupá možná míra negativního dopadu případných chyb při rozdělování pomoci. Při unáhlených operacích může docházet k distribuci nevhodných komodit (například potravin, které lidi neznají) nebo k nerovné distribuci, jež může vést ke konfliktům. Aby se negativním dopadům pomoci předešlo, je třeba klást důraz na dobrý průzkum potřeb (Needs Assessment) a koordinaci.

Pomoc místních obyvatel na Srí Lance

V srpnu 2006 se v Muturu na Srí Lance tisíce muslimských rodin ocitly uprostřed bojiště mezi vládní armádou a Tamilskými tygry. Tamilští tygři muslimy několik dní drželi de facto jako rukojmí. Humanitární organizace spekulovaly o tom, kam by lidé mohli jít, pokud budou propuštěni, a snažili se pro ně připravit kempy. Zásadní ale bylo dostat vyčerpané Srílančany do bezpečí. Červený kříž vypravil kolony autobusů, obyvatelé sympatizující s armádou je však napadli. Ve stejný moment se sjely stovky soukromých automobilů z celé Srí Lanky, které začaly fungovat jako kyvadlová doprava mezi válečným územím a kempy a které místní lidé nechali pokojně projet. Ostatně i nápor uprchlíků během první noci se zvládl jen díky podpoře místních obyvatel.

Průzkum potřeb

Nevládní organizace se ocitají záhy po humanitárních krizích, především pokud dostávají velký prostor v médiích, pod značným tlakem. Lidé od nich totiž očekávají, že začnou okamžitě pomáhat. Profesionální humanitární organizace si jsou ale vědomy toho, že okamžitá neplánovaná pomoc zpravidla přináší více škody než užitku. Proto v prvních hodinách a dnech zkoumají potřeby místních komunit, zjišťují, jaká forma pomoci je nejvhodnější a na jaké oblasti by se měla soustředit. Vyhodnocují, co je možné a co už nikoliv, a snaží se najít nejefektivnější a nejlepší způsob realizace. V těchto prvních dnech bývá mimoto spontánní pomoc místních lidí dostačující.

Pokud jsou potřebné komodity dostupné na místním trhu, je rychlejší i levnější je nedovážet ze země dárce. Důležité si je také uvědomit, že nejpotřebnější lidé jsou na první pohled skryti, neboť se jedná o skupiny, které společnost vnímá jako podřadné (například vdovy). Stejně tak mohou být skryté potřeby postižených. Stává se, že i když do oblasti proudí záplavy jídla, dojde k podcenění dopadu katastrofy na psychický stav zasažené populace.

Špatně plánovaná a organizovaná pomoc škodí...

- » Rozhazování pomoci a peněz vede ke konfliktům mezi lidmi, vyvolává závislost, pocit nespravedlnosti, ponižuje, kvůli nulové evidenci bývá pomoc zneužívána a rozkrádána.
- » Stavba přístřešků pro neregistrované uprchlíky: nevládní organizace se může v dobré víře podílet na plánech „etnických čistek“ území. Rodiny mohou být nekontrolovatelně přemísťovány a ztrácet právo na návrat.
- » Mléko v prášku pro kojence: nedostatek mateřského mléka u kojících žen, který způsobil šok z katastrofy, většinou rychle přejde. Mléko v prášku, které se připravuje v nesterilním prostředí, však může u kojenců způsobit vážné problémy.
- » Podpora místních vůdců: pomoc může být interpretována různě. Místní vůdci mohou lidem, se kterými humanitární organizace neumí komunikovat, namluvit téměř cokoli a získat tak vděk místních lidí za podporu, kterou však vlastně neposkytli.
- » Devastace lesů: masová stavba domů může vést k ekologickým problémům.

» ... je neefektivní nebo nesmyslná...

- » Nákup balených vod: často je rychlejší a levnější zajistit přísun pitné vody na místě, například opravou pumpy.
- » Drahý transport: řada důležitých komodit je k dispozici na místě, složitá doprava ze vzdálených oblastí se tedy nevyplatí.
- » Toaletní papír v Íránu je v podstatě neznámý a nikdo ho používat nebude, nemá cenu ho tedy přivážet.

... ponižuje a vytváří závislost

- » Plošná distribuce pšenice může na dlouho zničit místní trh a vypěstovat závislost na pomoci zvenčí.
- » Vepřové muslimům: pomoc, která nerespektuje vyznání, ponižuje lidskou důstojnost.
- » Evropské ošacení nerespektuje místní kulturu, je nevhodné nebo ničí místní trhy.

Koordinace

Koordinace pomoci je zřejmě její nejsložitější a zároveň nejdůležitější součástí. Zprávy o rybářích, kteří po tsunami v Asii v roce 2004 dostali několik lodí, ačkoli před katastrofou disponovali pouze jednou sítí, a o těch, kteří několik let marně čekají na jakoukoli pomoc, jsou dostatečným dokumentem špatné koordinace. Problémy jsou do jisté míry způsobeny nevlí neprofesionálních organizací koordinovat své aktivity i dlouholetým „komunikačním problémem“ mezi Červeným křížem a OSN. V ideálním případě místní vláda pověří koordinací aktivit koordináční agenturu OSN, jejíž mandát alespoň ty nejdůležitější organizace respektují. Mimo to se ale téměř vždy snaží pomáhat také nejrůznější spolky a sdružení, které si důležitost koordinace neuvědomují anebo mají jiné zájmy než pomoc postiženým (často jsou to například politické strany). Asi není nutné dodávat, že poskytovat koordinovanou pomoc je daleko složitější než „pomáhat“ spontánně. Proto se stále někteří přiklání k rozhazování balíků s jídlem z korby nákladáku namísto registrace postižených a nastavení systému pravidelných dávek, stanovených podle nutričních potřeb jedince či rodiny. Přirozeně, že jsou krize, kdy je třeba území zásobit jistým množstvím základních potravin a vody, aby lidé přežili, ale pomoc tohoto druhu by pak měla trvat co nejkratší dobu.

Rychlá pomoc vs. obnova

Součástí humanitární pomoci není jen okamžitá pomoc nejčastěji spojená se zajištěním potravin, vody, přístřešku, hygienických zařízení, lékařské a psychologické péče, ale také obnova toho, co bylo zničeno, aby se postižení lidé mohli co nejdříve vrátit k normálnímu životu. Pokud platí, že se rychlá pomoc nesmí uspěchat, tak obnova musí být naplánována do nejmenšího detailu. Její součástí musí být také snaha o prevenci, resp. snížení dopadů případné další katastrofy a zřetel na dlouhodobou udržitelnost dopadů pomoci.

Není správné jen postavit to, co spadlo, je nutné počítat například s přesuny obyvatel, ke kterým v důsledku humanitární krize mohlo dojít. Pokud se poničená infrastruktura nebo socioekonomická struktura obnovuje v modifikované podobě – jednoduchým příkladem může být stavba větší školy na jiném území, je třeba důkladně uvažovat o širších souvislostech takového zásahu. V uvedeném příkladě by bylo nejdříve nutné vyřešit vlastnictví pozemku, budoucí správu budovy, posoudit kapacitu místního školského úřadu, schopnosti místních učitelů, schopnosti školy pomoci dětem překlenout psychologickou újmu apod. Aktivita zahrnující takové souvislosti by pak byly v podstatě průnikem mezi humanitární a rozvojovou pomocí.

Projekt SPHERE

V roce 1997 založily velké humanitární organizace iniciativu, která zformulovala tzv. Sphere Standards, podle nichž se humanitární pomoc poskytuje v pěti základních sektorech:

- » voda a hygiena
- » výživa
- » potraviny
- » přístřeší
- » zdravotnictví

Projekt SPHERE je první velkou mezinárodní iniciativou, která předkládá základní profesionální parametry pro humanitární intervence (Pazderka, J., 2006, s. 11).

Principy a dilemata humanitární pomoci

Humanitární pomoc je právně zakotvena v tzv. Mezinárodním humanitárním právu (International Humanitarian Law, IHL). Jeho jádro tvoří Ženevské konvence z roku 1949 a na ně navazující Doplňující protokoly z roku 1977, které kromě jiného definují práva zraněných a nemocných na bitevních polích, mezinárodní standardy pro zacházení s válečnými zajatci a také práva civilistů, kteří nejsou přímými aktéry daného konfliktu (Pazderka, J. aj., 2005, s. 101).

Na tomto právním podkladě definuje největší humanitární organizace Mezinárodní federace Červeného kříže a Červeného půlměsíce (International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, IFRC) svoje principy v tzv. Kodexu chování (Code of Conduct). Tato pravidla znamenají především, že pomoc není politická a nesmí tak ani být vnímána, že při poskytování humanitární pomoci nesmí být nikomu straněno a že má být založena čistě na potřebách lidí bez ohledu na rasu, vyznání nebo národnost.

Limity humanitárních principů

Koncept humanitární pomoci postavený na principu nestrannosti a neutrality však často není zcela funkční, protože jeho dva pilíře nemají dostatečně pevné základy. Při globálním pohledu na poskytování pomoci je evidentní, že geopolitické zájmy dárcovských zemí jsou úzce spjaty s tím, jak je vnímána jejich potřeba. Na jedné straně stojí tzv. zapomenuté krize jako konflikty v Čečensku, Kongu nebo na Srí Lance, na druhé straně pak bohatě financované humanitární operace v Iráku nebo v Kosovu. Mnohé státy přímo deklarují, že humanitární pomoc je nástrojem jejich zahraniční politiky. I z toho důvodu je pro nevládní organizace důležité, aby část finančních prostředků pocházela od soukromých dárců. Ti totiž mohou alokovat finance na základě průzkumu potřeb bez politických vlivů.

Ještě zásadnější je možné zpochybnění neutrality a nestrannosti přímo na místě krize, ke kterému dochází v případech složitějších ozbrojených konfliktů. I když se humanitární organizace mohou sebevíc snažit být neutrální, jednotlivé strany konfliktu je chtějí vidět na jedné nebo na druhé straně. Každý musí být přítel nebo nepřítel, neutralita je pro válečníky nepřijatelná. Takové vidění se pak přenáší i na obyvatele a příjemce humanitární pomoci a nutně se musí promítnout do jejího plánování. Tak jsou neut-

rální organizace bez vlastní viny zataženy do vidění světa, které dělá rozdíly mezi jednotlivými skupinami obyvatel. Ještě složitější problém nastává, pokud například vládnoucí strana neumožní humanitárním organizacím přístup k jednomu etniku. Tak vznikne dilema, jestli pomáhat jen jedné skupině nebo nikomu. Oba případy mají jedno společné: humanitární organizace začíná rozhodovat na základě etnické příslušnosti obyvatel.

To, co ve všech výše zmíněných případech selhává, je existence tzv. humanitárního prostoru, jímž se rozumí volný přístup humanitárních organizací k lidem, kteří v důsledku ozbrojeného konfliktu potřebují pomoc. V tzv. komplexních krizích (například v Kosovu, Súdánu nebo Čečensku) je proto třeba brát principy humanitární pomoci jako východiska a cíle, zároveň je ale nutné si uvědomovat, že realita často neodpovídá ideálu. V opačném případě by s největší pravděpodobností došlo minimálně ke zneužití pomoci pro politické cíle (vládnoucí režim může například dobrou vůli mezinárodních organizací, které nerozumí nebo nechtějí situaci na místě rozumět, zneužít k faktickému přesídlování obyvatel nechtěného etnika) nebo k ohrožení bezpečnosti humanitárních pracovníků.

Dilemata pomoci

Ani pomoc jako taková nezůstává zcela bez otazníků. Není pomoc obětím války do jisté míry její **legitimizací**? Nejsou oběti **demotivovány** pomoci si samy? Na tyto otázky je těžké odpovědět, resp. odpovědí je princip humanity, podle kterého je lidský život jako takový vyšší hodnotou. Závažnější dilema nastává třeba v případech, kdy je možné, ba nutné udělat volbu. Humanitární pracovníci jsou často svědky zásadního porušování lidských práv. Pokud by ovšem takové svědectví vynesli na světlo, mohli by ohrozit životy svých kolegů a nemohli by nadále poskytovat pomoc nevinným obětem. Mimo to by práci pravděpodobně znemožnili i ostatním. Nestávají se pro svoje mlčení humanitární pracovníci **spolupachatelé**?

Organizace poskytující humanitární pomoc

Hlavními poskytovateli prostředků jsou jak jednotlivé státy (zejména členské země Evropské unie, USA, Japonsko apod.), tak agentury OSN (UNHCR, UNICEF, WFP atd.). V zájmu urychlení a zefektivnění humanitární pomoci byl při Evropské komisi založen roku 1992 Úřad pro humanitární pomoc (European Commission's Humanitarian Aid Office, ECHO), který rozděluje největší množství zdrojů na humanitární pomoc ve světě, zejména prostřednictvím nevládních organizací, a snaží se rovněž monitorovat dopad poskytování humanitární pomoci na její příjemce. Obdobou ECHO na globální úrovni je Úřad OSN pro koordinaci humanitárních záležitostí (UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, OCHA). Úřad OCHA především koordinuje práci ostatních agentur OSN v reakci na humanitární krizi. Tato koordinace zahrnuje vysílání misí, které mají vyčíslit potřeby, do terénu, vyhlašování konsolidovaných výzev (appeals) na financování humanitární pomoci, organizování dárcovských schůzek a monitorování, jak byly výzvy naplněny a jak jsou humanitární akce splňovány (včetně publikace zpráv). V systému OSN navíc existuje Centrální revolvingový fond pro financování naléhavých humanitárních potřeb v mezidobí mezi katastrofou (resp. výzvou OCHA) a dobou, kdy jsou k dispozici dárcovské prostředky.

V realizaci humanitární pomoci významnou úlohu hrají tradičně také nevládní organizace, které na základě principu humanity a nezištné pomoci druhým v nouzi působí už řadu desítek let. V roce 1863 byly ve švýcarské Ženevě položeny základy jedné z nejznámějších humanitárních organizací – Mezinárodního výboru Červeného kříže (International Council of the Red Cross, ICRC). V roce 1919 pak vznikla slavná britská organizace Save the Children, věnující se hlavně humanitární pomoci dětem po celém světě. Ve třicátých letech dvacátého století byl na pomoc Židům prchajícím z nacistického Německa vytvořen americký International Rescue Committee (IRC), který se později vyvinul v jednu z největších světových humanitárních organizací. V reakci na útrapy druhé světové války se zrodily také britský Oxfam nebo americký CARE. Jako aktivistická a méně neutrální reakce na Mezinárodní výbor Červeného kříže začala na konci šedesátých let působit francouzská organizace Lékaři bez hranic (Médecins sans frontières, MSF) a mnoho dalších nevládních neziskových organizací, které poskytují pomoc v různých částech světa. Mezi hlavní humanitární organizace v ČR po roce 1989 patří Česká katolická charita a společnost Člověk v tísni (Pazderka, J. aj., 2005, s. 102).

Humanitární pomoc a média

Rozvojové země se v médiích objevují nejčastěji v souvislosti s nějakou mimořádnou událostí, obvykle přírodní katastrofou nebo válečným konfliktem. Ne každou událost ale média pokrývají stejně důkladně. Organizace Lékaři bez hranic (MSF) každoročně vydává seznam deseti nejvíce opomíjených krizí. Těmto krizím věnují podle studie nadace Reuters Foundation hlavní zprávy třech největších televizních sítí v USA pouze 0,05 procenta vysílacího času.

Deset zapomenutých humanitárních krizí v roce 2006 podle MSF:

- » Násilí ve Středoafričské republice
- » Nárůst výskytu tuberkulózy
- » Důsledky války v Čechně
- » Konflikt na Srí Lance
- » Akutní podvýživa
- » Násilí v Demokratické republice Kongo
- » Konflikt v Somálsku
- » Násilí v Kolumbii
- » Násilí na Haiti
- » Střety ve střední Indii

Intenzita pokrytí krize či katastrofy v mezinárodních médiích má bezpochyby důležitý vliv na to, zda a jak se ostatní státy a veřejnost v dané krizi angažují. Odborníci zde hovoří o tzv. efektu CNN (CNN effect). Díky rychlému mediálnímu přenosu je možné zajistit výraznou reakci politiků a veřejnosti na mezinárodní i vnitrostátní události. Efekt CNN se ovšem nevztahuje jen na vysílání světoznámé americké televizní stanice, ale na mediální pokrytí vyhrančených událostí všeobecně. Zda je pak nějaká událost výrazně medializována či nikoliv, má rozhodující vliv na štedrost soukromých dárců. Pravděpodobně bychom našli i vztah mezi pozorností, kterou věnují jednotlivým humanitárním krizím média, a zájmem velkých dárců nebo čelních politiků, ale tady by nebylo možné hovořit jednoznačně o příčině a následku. V prvním případě určitě platí, že zájem lidí způsobený medializací druhotně posiluje zájem médií, a tak se může jako v případě tsunami v jihovýchodní Asii v prosinci 2004 roztočit kolotoč, který vede až k „přefinancování“. A to pak vede k dalším dilematům humanitárních organizací, které mohou mít spoustu prostředků na stavbu domu pro oběť tsunami, ale nemohou pomoci člověku ze sousední vesnice, kterému dům rozstříleli vojáci.

Tsunami vs. zemětřesení v Pákistánu

Zajímavé srovnání nabízí mediální pokrytí a následné chování soukromých dárců v případě zmíněného tsunami v roce 2004 a zemětřesení v Pákistánu v roce 2005. Zatímco první katastrofa za sebou zanechala 1,5 milionu lidí bez domova, pákistánská katastrofa připravila o domovy nejméně dvakrát více lidí. Tsunami se ve zpravodajství České televize objevilo ve 249 zprávách a na pomoc obětem se vybralo 9,6 milionů USD. Naproti tomu se zemětřesení v Pákistánu objevilo ve 38 zprávách ČT a výše soukromé pomoci dosáhla 80 000 USD, tj. méně než jedno procento prostředků darovaných obětem tsunami. Česká média nejsou ale v nerovnováze pokrytí nikterak výjimečná. Podobné rozdíly byly zjištěny i v dalších zemích.

Tsunami vs. zemětřesení v Pákistánu a pomoc

	Tsunami v JV Asii 2004	Zemětřesení v Pákistánu 2005
Celkem mrtvých	289 273	80 000, neoficiálně 100 000
Lidí bez domova	1 500 000	3 000 000 – 4 000 000
Oblast	nížina, snadno přístupná	nepřístupné hory
Poskytnutých helikoptér	4 000	70
Počasí	mírné	pod nulou, sněh

Zdroj: Media Tenor 2005

Čím složitější je krize, tím hůř se o ní informuje v médiích. Komplikovanější podmínky pro poskytování pomoci proto často zároveň znamenají výrazně méně prostředků na pomoc. Větší pokrytí zapomenutých krizí médií by proto mohlo mít zásadní význam pro lepší distribuci humanitární pomoci v globálním hledisku.

Medializace obou katastrof a pomoc vybraných zemí

Země	Média/dary	Tsunami	Pákistán
Německo	Zprávy v TV	666 zpráv	66 zpráv
	Soukromé dary	178 mil. USD	8 mil. USD
Česká republika	Zprávy v TV	249 zpráv	38 zpráv
	Soukromé dary	9,6 mil. USD	0,08 mil. USD
	Vládní pomoc	6,5 mil. USD	3,5 mil. USD
USA	Zprávy v TV/ tisku	804 zpráv	210 zpráv
	Soukromé dary	350 mil. USD	13,2 mil. USD
	Vládní pomoc	950 mil. USD	1 000 mil. USD
Velká Británie	Zprávy v TV	598 zpráv	111 zpráv
	Soukromé dary	466 mil. USD	–
	Vládní pomoc	96 mil. USD	–
Jihoafrická republika	Zprávy v TV	357 zpráv	24 zpráv
	Soukromé dary	1,79 mil. USD	–

Zdroj: Media Tenor 2005

Literatura:

- » Aguirre, M.: The Media and the Humanitarian Spectacle, In: Humanitarian Studies Unit (ed.): Reflection on Humanitarian Action: Principles, Ethics and Contradictions, London, Pluto Press 2001.
- » Pazderka, J.; Kaplan, M; Stojanov, R.; Volfová, A.; Vyšanská, R.: Humanitární pomoc a rozvojová spolupráce, In: Exnerová, V. (ed.): Globální problémy a rozvojová spolupráce. Témata, o která se lidé zajímají, Praha, Člověk v tísní 2005, s. 101 – 107.
- » Pazderka, J.: Evropská unie a humanitární pomoc, In: CISP (ed.): Euromodel [CD-ROM] (sbírka studijních materiálů k oboru rozvojová studia), 12/2006.
- » Robinson, P.: The CNN Effect, The myth of news, foreign policy and intervention, London, Routledge 2002.

Internet:

- » AlertNet; <http://www.alertnet.org/>
- » Kurz AlertNetu pro novináře;
<http://members.alertnet.org/thefacts/elearning/>
- » ReliefWeb; <http://www.reliefweb.int/>
- » Sphere Project; <http://www.sphereproject.org/>

4

Rozvojové země
v médiích**Shrnutí kapitoly:**

Média problematiku rozvojových zemí tematizují obvykle jen tehdy, pokud dojde k nějaké vyhrocené krizové situaci, která se dostane do globálních zpravodajských sítí, nebo pokud mohou dané téma představit jako exotické. To souvisí do značné míry s ekonomickým tlakem, v němž se většina médií nachází. Kromě toho lze tuto situaci přičíst i malému zájmu redakcí či nízké kvalifikaci nebo časové tísní redaktorů.

Na nízké pokrytí rozvojových a humanitárních témat si stěžují příslušní odborníci nejen u nás, ale i v zahraničí. Ve většině zemí západní Evropy je tento stav ale obvykle o něco lepší: větší zájem o rozvojové země jeví hlavně státy s koloniální minulostí. Ale i média jiných vyspělých zemí mají obvykle více finančních prostředků, prostoru pro méně obvyklá témata a delší tradici spolupráce s rozvojovými aktéry než česká média.

V roce 2007 byla vypracována studie hodnotící mediální pokrytí rozvojových a humanitárních témat v českých médiích. Tato studie ukázala mimo jiné, že humanitární témata zaměřená na krizovou situaci mají větší šanci se v médiích objevit než témata rozvojová. Tato medializace se ještě zvýší, pokud se jedná o krizi, která souvisí s děním v centru světové politiky.

Některá západní média se sama angažují v rozvojové spolupráci či humanitární pomoci. Příkladem jsou britské iniciativy či nadace stanice BBC, agentury Reuters a deníku The Independent nebo americká CNN.

Pohřbená duše města. Voodoo křesťané z Itiba. Skládka ze země čistých. Generace Keňa. Pryč z Afriky. 200 miliardový sen Jeffreyho Sachse. Manager dobré vůle. To je jen několik titulků článku o rozvojové spolupráci, které se v posledních měsících objevily v českém i světovém tisku. Dokazují, že i toto téma může být pro čtenáře (i samotné novináře) přitažlivé, záleží však na jeho uchopení.

Témata, ze kterých se skládá zpravodajství a mediální nabídka, určují zpravodajské organizace a média, která současně podléhají vlivům společnosti. Jsou to média, kdo nastoluje či přinejmenším spoluurčuje témata, jež veřejnost považuje za důležitá.

Jedno přísloví říká, že moucha ve vlastním oku je horší než zemětřesení v Číně. Toto přísloví odkazuje na dva klíčové faktory, jež rozhodují o tom, které události se stanou předmětem zájmu zpravodajství. Jedná se především o etnocentrickou povahu zpravodajství (tedy o to, že zpravodajství se zabývá věcmi pochopitelnými z hlediska „naší“ kultury) a o zásadní důležitost blízkosti události. (Burton, G., Jiráček, J. s.)

Pohledem na zpravodajská kritéria níže lze celkem snadno určit, proč rozvojová spolupráce a rozvojové země zatím neplní stránky českých novin a vysílání českých rozhlasových a televizních stanic a proč má humanitární

pomoc větší mediální pokrytí (viz studie níže v kapitole). U každé z hodnot najdete několik informací vztahujících se k mediálnímu pokrytí rozvojové spolupráce a rozvojového světa.

**Zpravodajské hodnoty
a rozvojová spolupráce**

Zpravodajské hodnoty označují soubor kritérií, jimiž média poměřují zpravodajskou přijatelnost událostí a zpravodajskou vhodnost jejich zpracování.

Zpravodajské hodnoty lze v zásadě dělit do dvou velkých skupin – na vlastnosti vyhledávaných, zpracovávaných či vybíraných událostí, tedy na faktory sociokulturní a organizační (dále jen „obecné hodnoty“) a na možnosti jejich zpravodajského ztvárnění (tedy novinářské hodnoty, dále jen „zpracovatelské hodnoty“).

Zpravodajské hodnoty jsou faktory, díky nimž může určitá událost překročit práh pozornosti médií a stát se předmětem zpravodajství. Práh pozornosti může být překročen jak díky hodnotám obecným, tak díky hodnotám zpracovatelským. O překročení prahu pozornosti může

rozhodovat jak intenzita jedné hodnoty (například míra negativity), tak kombinace více hodnot (negativita ve spojení s blízkostí, překvapením, zapojením elitní osoby a jednoznačností). Překročení prahu pozornosti je důležité mimo jiné také proto, že média mají tendenci zdůrazňovat význam zpráv, jimiž se jednou rozhodla věnovat pozornost.

Obecné hodnoty

- » **Výskyt** – čas, který událost potřebuje, aby se patřičně rozvinula, a současně je to míra harmonie mezi vývojem události a rytmem příslušného média. Čím jsou události kratší a čím více odpovídají pravidelnému „vnitřnímu životu“ média, tím větší mají naději, že se stanou zprávou.

Proto se častěji objevují články o krátkodobých humanitárních katastrofách než články o rozvojové spolupráci, která je kontinuální a tedy hůře uchopitelná (viz studie o mediálním pokrytí níže).

- » **Blízkost** – události, které se odehrály v prostředí kulturně a sociálně blízkém médiu a jeho příjemcům nebo které s tímto prostředím nějak souvisejí, mají větší naději, že se dostanou do zpravodajství. (k vyvolání pozornosti českých médií stačí jeden mrtvý „na dvacátém šestém kilometru dálnice D1 ve směru do Brna“, zatímco na dálnici z Mnichova do Regensburgu už to musí být řetězová nehoda a několik mrtvých a v Nepálu autobus, který se zřítil do propasti a při pádu se zabilo třicet školáků i s učitelkou).

Tuto zpravodajskou hodnotu lze obejít přiblížením rozvojové aktivity zemi dárce – například psát o českých projektech (nové české školy v Etiopii, česká klinika v Afghánistánu) nebo o zemích, které mají k dárce vztah (například bývalé kolonie v případě Velké Británie nebo Nizozemska). Pro média jsou například také zajímavé rozhovory s Čechy, kteří působí v rozvojovém světě (například pro regionální tisk).

- » **Jasnost (někdy též jednoznačnost)** – zpravodajství inklinuje k vyhledávání událostí, které jsou samy o sobě jasné a jednoznačné. Je z nich patrné, kdo je oběť, kdo padouch a kdo hrdina, komu co prospěje a komu co ublíží. Média si všímají i složitých a nejednoznačných dějů, ale mají tendenci je podávat jako jednoznačné. Tak vznikají zpravodajské stereotypy (viz například stereotypní obraz Ruska v západo- a střeoevropských a amerických médiích).

- » **Jednoduchost** – pozornost médií více přitahují události, které jsou jednoduché a je snadné je vysvětlit.

I z tohoto důvodu se v médiích relativně častěji objevuje humanitární pomoc, kterou je snadnější vysvětlit a popsat.

- » **Smysluplnost** – události, jež se zcela vymykají kulturní zkušenosti daného publika, mají jen velmi malou naději na to, že se prosadí ve zpravodajství.

Rozvojový svět je tedy nutně čtenáři přiblížit, tamní realitu popsat z pohledu zdejších novinářů.

- » **Novost** – čerstvé události (nesou-li některé další zpravodajské hodnoty) jsou ceněny daleko více než starší události.

Zajímavým zdrojem informací pro novináře o humanitární pomoci je portál Alertnet zpravodajské agentury Reuters – díky jeho informacím je možné humanitární katastrofu často téměř sledovat online. Portál nabízí i zvláštní služby novinářům – například zasílání sms zpráv o humanitárních krizích, které umožňují okamžitou reakci. Novost se u rozvojových témat těžko definuje kvůli dlouhodobosti popisovaných jevů.

- » **Průběžnost** – pokud se událost již jednou stala předmětem zájmu zpravodajství (tedy pro nějakou svou obecnou či zpracovatelskou hodnotu překročila práh pozornosti), pak jsou považovány za zpravodajsky hodnotné další podrobnosti, jež se k ní vážou, a to hlavně proto, že o celé záležitosti publikum „už něco ví“.

Příkladem pro tuto zpravodajskou hodnotu spojenou s rozvojovým světem v praxi je například pozornost médií věnovaná odpuštění dluhů, koncertů Live8 a pochodu na Gleneagles. Jakmile se téma (spojené také s celebritami) dostalo do médií, další pozornost následovala automaticky. Několik organizací zase každým rokem sestavuje žebříček nejvíce opomíjených humanitárních krizí – ty platnost této zpravodajské hodnoty také dokazují v praxi. Mediální pozornosti se jim nikdy nedostalo, veřejnost ani samotní novináři o nich mnohdy nic nevědí, a proto jim není pozornost věnována ani nadále.

- » **Možnost dalšího vývoje** – za hodnotné bývají považovány ty události, které se podle všeho budou ještě v budoucnu nějak dále rozvíjet, případně dávají naději na gradaci a dramatické rozuzlení.

Pozornost médií na sebe připoutali například křováci v Botswaně, které vláda vystěhovala z jejich domovů. Média sledovala vývoj celého procesu včetně soudu.

- » **Vztah k elitním národům či státům a vztah k elitním osobám či k celebritám** – události, v nichž figurují mocné, důležité či početné národy nebo státy, mají zvlášť velkou zpravodajskou hodnotu. Totéž platí i o významných, důležitých osobách nebo celebritách.

Klasickým příkladem jsou koncerty Live 8 nebo vyslanci dobré vůle (sportovci, herci, zpěváci, politici), které si nevládní i mezinárodní organizace vybírají, aby na daný problém strhly pozornost světa. Tato strategie se v čistě českém kontextu (a ve spojení s rozvojovým světem) využívá zatím jen minimálně.

- » **Personalizace** – události, jež lze podat jako projevy jednání (či důsledky jednání) konkrétních osob, mají větší naději na zveřejnění než abstraktní děje.

Reprezentantem chudých Afričanů (alespoň z pohledu médií) se stal Bono, v sofistikovanějším pojetí například Jeffrey Sachs

- » **Negativita** – v každé době a každé společnosti existuje povědomí o tom, co lze chápat jako špatné, nežádoucí, zavrženíhodné, nebo jako nešťastné, politováníhodné, smutné. Toto povědomí (přesněji řečeno – tuto sociální normu) média bohatě využívají. Zpravodajské instituce si cení špatných zpráv (proto se říká „špatná zpráva je dobrá zpráva a dobrá zpráva není žádná zpráva“).

Špatné zprávy z rozvojového světa není těžké sehnat, proto tyto oblasti veřejnost často vnímá velice negativně.

- » **Souznění** – událost, o níž se zpravuje, musí do značné míry splňovat očekávání publika (v českém zpravodajství lze například vysledovat snahu opírat se o sdílenou představu, že silnější bývá zlý na slabšího, že získat větší majetek poctivou prací je krajně neobvyklé apod).

Více v kapitole o mediálních stereotypch

- » **Překvapení** – ve zdánlivém protikladu k předcházející zpravodajské hodnoty je předpokládán zájem publika o věci překvapivé. Čím neočekávanější (vzácnější a exotičtější) se událost jeví, tím spíše se stane zprávou. Překvapení se ovšem musí odehrát výhradně v rámci vysoké míry jednoznačnosti a musí vykazovat vysokou míru pochopitelnosti v kulturním rámci dané společnosti.

Přiznání zimbawského prezidenta Roberta Mugabeho, že i jeho rodina je zasažena virem HIV, vyvolalo překvapení a sérii článků ve světových médiích o pandemii HIV&AIDS v Zimbabwe.

- » **Předvídatelnost** – opět ve zdánlivém rozporu s překvapením jako zpravodajskou hodnotou se prosazuje význam předvídatelnosti nějaké události. Předvídatelnost hraje roli ve dvou rovinách – jednak umožňuje publiku samotnému umístit svého zpravodaje ve správný okamžik na správné místo, jednak pomáhá publiku formovat očekávání.

Dlouhodobě plánované konference (jako například summit OSN v New Yorku v roce 2005) nebo symbolická data (poločas rozvojových cílů v létě 2007) připoutávají pozornost novinářů, kteří přirozeně nesledují jen konkrétní konference, ale i rozvojové země a rozvojovou spolupráci.

- » **Variace** – věnují-li se zprávy v určitém období nějaké významné domácí události, pak mají tendenci obohacovat i zahraniční zpravodajství událostmi, jež se jeví jako variace na toto téma.

Na nezasvěcené výrobky jednoho českého politika o ekonomické vyspělosti Botswany reagovali čeští novináři články o africké ekonomice a rozvojové spolupráci.

Zpracovatelské hodnoty

Pokud nějaká událost nabízí určité možnosti zpracování, má větší naději stát se předmětem zájmu médií. Naději události zvyšuje – zjednodušení, zjednoznačnění, obrazový materiál, možnost dramatizace, zřetelný konflikt, příběh o jedinečném lidském osudu.

Proto je při informování o rozvojovém světě důležité, aby sami novináři tyto země znali a aby uměli psát o konkrétních lidských osudech. Ze stejného důvodu je důležité kvalitní agenturní zpravodajství, které novinářům nabídne obrazový materiál.¹

I když se na první pohled může zdát, že rozvojová spolupráce neodpovídá zpravodajským hodnotám, při bližším pohledu (a z mnohých zahraničních i českých médií) je však zřejmé, že rozvojové země lze mediální logice a také čtenářům přiblížit.

Stěžejní je nejen informovanost novinářů samotných o tomto tématu, ale také přístup ke zdrojům informací (kvalitní agenturní zpravodajství, možnost reportážních cest do rozvojového světa), vznik speciálních rubrik nebo pořadů a časové možnosti jednotlivých redaktorů a editorů se tématu věnovat. Pro zpracování tohoto tématu (stejně jako pro ostatní) je důležitý způsob uchopení a výběr dílčího tématu. Pandemii AIDS v Africe lze jako jakékoliv jiné téma uchopit různými způsoby – nechat slavnou herečku, která navštívila rozvojové projekty v Mozambiku psát deník (viz níže speciální vydání Independentu), napsat reportáž z českého rozvojového projektu na základě příběhu jednoho konkrétního člověka, udělat rozhovor s přistěhovalcem z dané země v jednom z českých regionálních deníků.

Důležité jsou též zdroje informací, počínaje zahraničními a českými tiskovými agenturami (včetně zvukového

1 zpravodajské hodnoty převzaty z: Burton, G; Jiráček, J.: Úvod do studia médií. Brno: Barrister&Principal-studio, 2003.

a obrazového zpravodajství), konče zahraničními zpravodaji v rozvojovém světě nebo jednotlivými krátkodobými cestami samotných novinářů. Pokud se redakce rozhodují o umístění stálého zpravodaje nebo vyslání reportéra na krátkou cestu (obojí je přirozeně finančně náročné), volí spíše jiné oblasti (evropské státy, USA). Možnost navštívit rozvojový svět, která může být pro novináře velice motivující, je tak omezená a zčásti závisí na angažovanosti samotného novináře nebo podpoře nevládních organizací, které mohou v rámci osvětových aktivit tyto cesty spolufinancovat.

Jak se o rozvojových zemích informuje ve světě a v Česku

Česká média jsou v informování o rozvojovém světě pozadu za evropskými i americkými sdělovacími prostředky, a to hned z několika důvodů. Média mnoha evropských zemí mají k rozvojovému světu blíže, a to díky své koloniální minulosti i procentu přistěhovalců z rozvojových zemí. Nevládní organizace se v Evropě začaly rozvojovými zeměmi, lidskými právy i osvětou zabývat již v 60. letech, zatímco české organizace na tomto poli působí až od 90. let. Dalším velice důležitým faktorem je ekonomické zázemí médií a jejich velikost. Zatímco například agentura Reuters má po celém světě celkem 65 000 zaměstnanců, Česká tisková kancelář se velikostí nemůže vyrovnat a před zastoupením v rozvojovém světě dává logicky přednost reprezentaci v evropských a amerických metropolích. Dalším důležitým faktorem, ve kterém mají západní média v informování o rozvojovém světě výhodu, je větší rozsah (německé Frankfurter Allgemeine Zeitung je několikrát tlustší než jakýkoliv český deník) a nabízejí tedy rozsáhlejší prostor pro okrajovější témata.

Již zmíněná britská média pokrývají rozvojovou tematiku nadprůměrně často. Některá důležitá média se navíc přímo angažují v rozvojové politice a spolupráci i humanitární pomoci.

BBC World Service Trust

Britská stanice BBC World Service, původně veřejnoprávní rozhlas, dnes financovaná z prostředků britského ministerstva zahraničí, je mimořádná už svým vysíláním ve 33 jazycích světa. Kromě této činnosti provozuje tato stanice vlastní nadaci, nazvanou BBC World Service Trust. Nadace je aktivní ve více než 50 zemích světa a jejím posláním je používat média pro rozvoj, a sice ve třech základních oblastech: dobré vládnutí a lidská práva, zdraví a obživa. Především poslední dvě jmenované oblasti naznačují, že využití médií v nejchudších oblastech světa je poněkud jinak zaměřené než ve vyspělých státech. Zatímco ve vyspělých demokraciích se pod obecným posláním médií

O „slávě“ a zapomnění hladomorů v Etiopii

V první polovině 80. let se zaměřila pozornost médií na hladomor v Etiopii po odvysílání reportáže Michaela Buerka z britského BBC. Na tu reagovali známí interpreti populární hudby, kteří zorganizovali sérii hvězdně obsazených koncertů, známých jako Live Aid. Tato medializace mobilizovala dárce i politiky Západu a bezpochyby pomohla zachránit řadu životů. Když však ve stejné zemi o několik let později nastal hladomor ještě větší, navíc spojený s povstáním v Eritreji, média se mu už nevěnovala. Dodnes je Etiopie země s nejhorší situací potravinového zabezpečení na světě a hladomory se zde pravidelně opakují. Málokdo ale ví, že je to země z větší části úrodná, která by měla potenciál svoje obyvatele uživit. Trvající kritická situace má ale řadu vnitřních i vnějších příčin. Patří mezi ně například dlouholetá závislost na zahraniční potravinové pomoci, která brzdí snahy o vlastní rozvoj, malá vůle a schopnost vlády řešit problémy odlehlých regionů, degradace životního prostředí způsobená populačním růstem aj. Je zřetelné, že tyto problémy není jednoduché analyzovat a už vůbec ne je mediálně „prodat“.

rozumí zjednodušeně řečeno jejich úloha „hlídacího psa“, který kontroluje činnost politiky, nejchudší regiony světa využívají média často jako vzdělávací instrument pro snížení chudoby. Proto patří programy o zdraví a způsobech obživy do základní programové skladby médií, hlavně těch lokálních. Tradičně nejoblíbenějším typem sdělovacích prostředků je zde rádio, které je na jedné straně levnější než televize (jak jeho pořizovací cena, tak náklady na výrobu programů), na druhé straně dosažitelnější v odlehlých regionech. Noviny totiž často vycházejí jen ve velkých městech a rozhlas mohou navíc poslouchat i lidé, kteří neumějí číst a psát.

Úspěch přístupu nadace dokládá i skutečnost, že ji podporuje nejen britská vláda, různé soukromé nadace a multilaterální organizace jako OSN nebo Světová banka, ale i vlády Dánska, Německa, Nizozemska nebo Švýcarska.

Reuters Foundation

Světověznámá tisková agentura Reuters založila v roce 1982 nadaci Reuters Foundation, která si klade za cíl podporovat novináře v rozvojových zemích. Mezi její dnešní hlavní projekty patří různé druhy vzdělávacích projektů pro novináře z celého světa, kromě toho také internetový zpravodajský portál AlertNet, ve světě asi nejdůležitější informační online zdroj o humanitární pomoci. AlertNet nabízí novinářům nejen rychlé a spolehlivé zpravodajství o humanitárních záležitostech, ale i řadu kvalitně zpracovaných analýz o dané problematice a různé inovativní servisní nástroje.

The Independent: RED-Edition

Deník The Independent vydal v roce 2006 dvě čísla tzv. RED-Edition. Polovinu ze zisku z obou vydání, která nahradila obvyklé výtisky deníku, věnoval fondu, který financuje boj proti HIV&AIDS, tuberkulóze a malárii (Global Fund against HIV&AIDS, TB and Malaria). Redakční týmy obou vydání vedly známé osobnosti, v prvním případě zpěvák U2 Bono, ve druhém návrhář Giorgio Armani. Kromě samotného přímého finančního příspěvku plní tento projekt ještě další poslání: propaguje značku RED. Tou směřují svoje výrobky označovat firmy, které 1% ze zisku z prodeje výrobků věnují zmíněnému fondu. Za vznikem projektu stojí Bono. Mezi firmami, které výrobky RED nabízí, jsou GAP, Apple, Motorola, Giorgio Armani nebo American Express. Tento způsob angažovanosti má svoje zastánce i kritiky. Někteří kritici vidí v charitativní činnosti celebrit pouze snahu o zviditelnění, v zapojení velkých firem pak čisté úsilí o zvýšení výdělků či zlepšení image. Pro zastánce tohoto marketingového přístupu však RED znamená inovativní a účinný prostředek k získání více prostředků na rozvojovou spolupráci i možnost lepší propagace rozvojové problematiky mezi širokou veřejností. Kromě toho přední rozvojoví aktéři (jako OSN, Světová banka i bilaterální dárci) sami zdůrazňují, že zapojení soukromého sektoru do rozvojové spolupráce je nutné k potřebnému navýšení prostředků na rozvojovou spolupráci. Například zmiňovaný fond inicioval v roce 2002 bývalý generální tajemník OSN Kofi Annan. Fond si vytyčil za cíl nejen pomoci generovat dostatek financí na boj proti třem největším epidemiím, ale i vybudovat strategické partnerství mezi vládním a soukromým sektorem.

Nejsou to však jen britská média, která věnují speciální vydání a prostor rozvojovým zemím a rozvojové spolupráci. Americký společenský magazín Vanity Fair v létě roku 2007 vydal speciální výtisk o Africe, německý časopis Der Spiegel má za sebou stejný počín – 150ti stránkový sešit vydal na jaře téhož roku.

Kromě prostoru, který západní média poskytují, plní ještě jednu důležitou funkci – předávají zkušenosti a know-how novinářům v rozvojovém světě. Kromě již zmiňované BBC a Reuters pořádají školení pro žurnalisty také například nizozemská rozhlasová a televizní společnost Wereldomroep nebo německá Deutsche Welle. Kvalitní místní novináři jsou totiž důležití nejen pro rozvoj společnosti a vzdělání obyvatel rozvojového světa, ale také pro západní média samotná.

Americká CNN z příspěvků 350 místních televizních stanic ze 145 zemí světa každý týden sestavuje program CNN World Report, ve kterém se na svět dívá očima a kamerou televizních reportérů z rozvojového světa. Program se začal vysílat v roce 1987. Podobné pořady či zvláštní vydání mohou být i zajímavým zdrojem informací pro novináře z rozvinutého světa

Studie: Rozvojové země v českých médiích

Rozvojoví odborníci často kritizují nedostatečnou a často ne příliš kvalitní medializaci humanitárních a rozvojových témat v českých médiích. Je ale možné toto hodnocení podložit skutečnými daty? Organizace Člověk v tísni nechala za tímto účelem vypracovat analýzu, která měla za úkol zjistit, zda hlavní česká média (resp. hlavní zpravodajské pořady předních elektronických médií) informují často a kvalitně o rozvojových a humanitárních tématech. Pro zjištění tohoto vývoje v čase sloužilo srovnání mezi rokem 2003 (leden až prosinec) a rokem 2006 (leden až prosinec). Studie sledovala výskyt klíčových slov: rozvojová pomoc, rozvojová spolupráce, boj proti chudobě, boj s chudobou, humanitární pomoc, rozvojové země, rozvojové projekty a rozvojové cíle.

Humanitární pomoc vs. rozvojová spolupráce

V letech 2003 a 2006 sledovaná média zveřejnila celkem 2042 příspěvků s rozvojovou či humanitární problematikou, přičemž většina (63%) připadla na rok 2003, kdy bylo publikováno 1294 příspěvků. V roce 2006 to bylo naproti tomu 1294 příspěvků.

Tento rozdíl způsobilo jasně zpravodajství zachycující události v Iráku v jarních měsících roku 2003. Daná problematika – v tomto případě humanitární souvislosti války v oblasti – se v březnu a v dubnu objevila v médiích více než třikrát častěji než v celkovém průměru obou sledovaných období.

Pojem humanitární pomoc se ve zpravodajství objevil výrazně častěji než rozvojová pomoc, resp. spolupráce. V roce 2003 se dá tento rozdíl (humanitární pomoc v 1070 příspěvcích, rozvojová pomoc či spolupráce ve 468 pří-

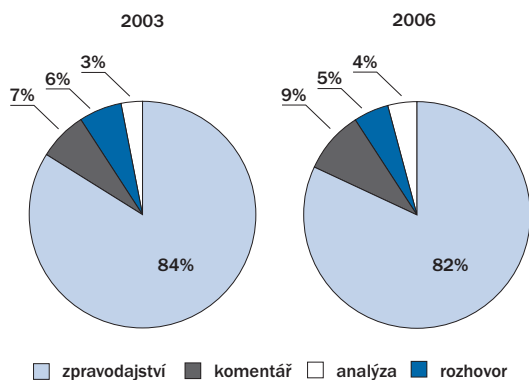
Analyzovaná média:

- » Celostátní deníky: Hospodářské noviny, Lidové noviny, Mladá fronta DNES, Právo (plus přílohy)
- » Ostatní tisk: Ekonom, Lidé a země, Reflex, Respekt, Týden, Literární noviny
- » Televize: Události (ČT 1), Události, komentáře (ČT 1), Televizní noviny (TV Nova), 1. zprávy / Zpravodajský deník (Prima TV)
- » Rozhlas: Ozvěny dne 18:00 (ČRo – 1); Radioforum (ČRo – 1); Výslech Rádía Impuls (Impuls), Pressklub (Frekvence 1), ČRo 6

spěvcích) přičíst zmíněné situaci v Iráku. Ale i srovnání za rok 2006, ve kterém 468 příspěvků zmiňuje humanitární pomoc, ale jen 255 příspěvků rozvojovou pomoc či spolupráci, ukazuje, že humanitární pomoc reagující na krizové události, se v médiích objevuje častěji.

Typ příspěvku

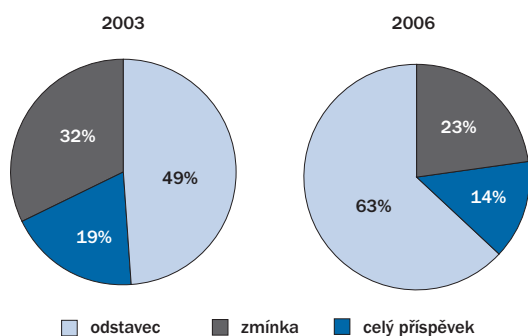
Z hlediska typu příspěvku měla medializace rozvojové a humanitární problematiky v obou sledovaných letech podobnou strukturu. Drtivá většina příspěvků měla podobu informativního zpravodajství (84% v roce 2003, 82% v roce 2006). Druhá největší skupina příspěvků měla podobu rozhovoru (7 % respektive 9 %), přičemž nejvíce se jich objevilo ve vysílání rozhlasové stanice Čro 6.

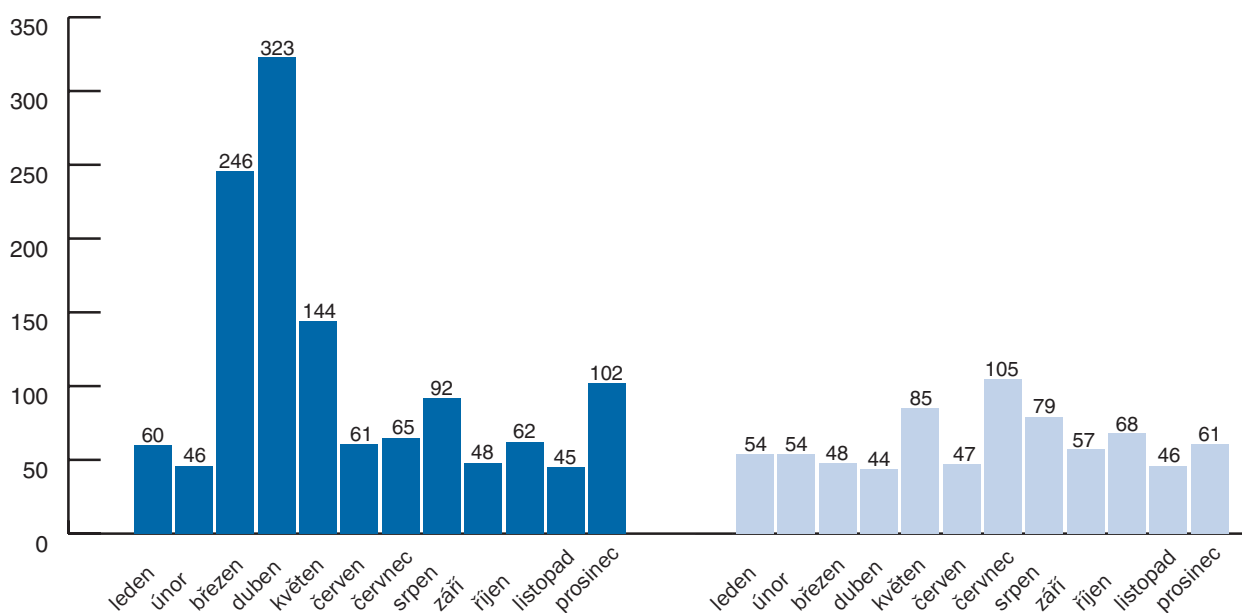
Zdroj: Newton Information Technology 2007

Rozsah informace

Analýza sledovala kromě typu příspěvků také rozsah, ve kterém se daná problematika v rámci každého příspěvku pohybovala. Většina byla v obou letech v rozsahu odstavce, přičemž podíl těchto příspěvků v roce 2006 ve srovnání s rokem 2003 stoupl o 14 procent (ze 49 % na 63 %). Naopak byl pozorován relativní pokles u příspěvků věnujících se sledované problematice v rozsahu zmínky (z 32 % na 23 %) i v rozsahu celého příspěvku (z 19 % na 14 %). Dílčímu tématu příspěvků, které se sledované problematice věnovaly v celém rozsahu, byly v roce 2003 Irák, adopce na dálku a projekt UNICEF Adoptuj panenku a zachrániš život a v roce 2006 to byl stejný projekt UNICEF.

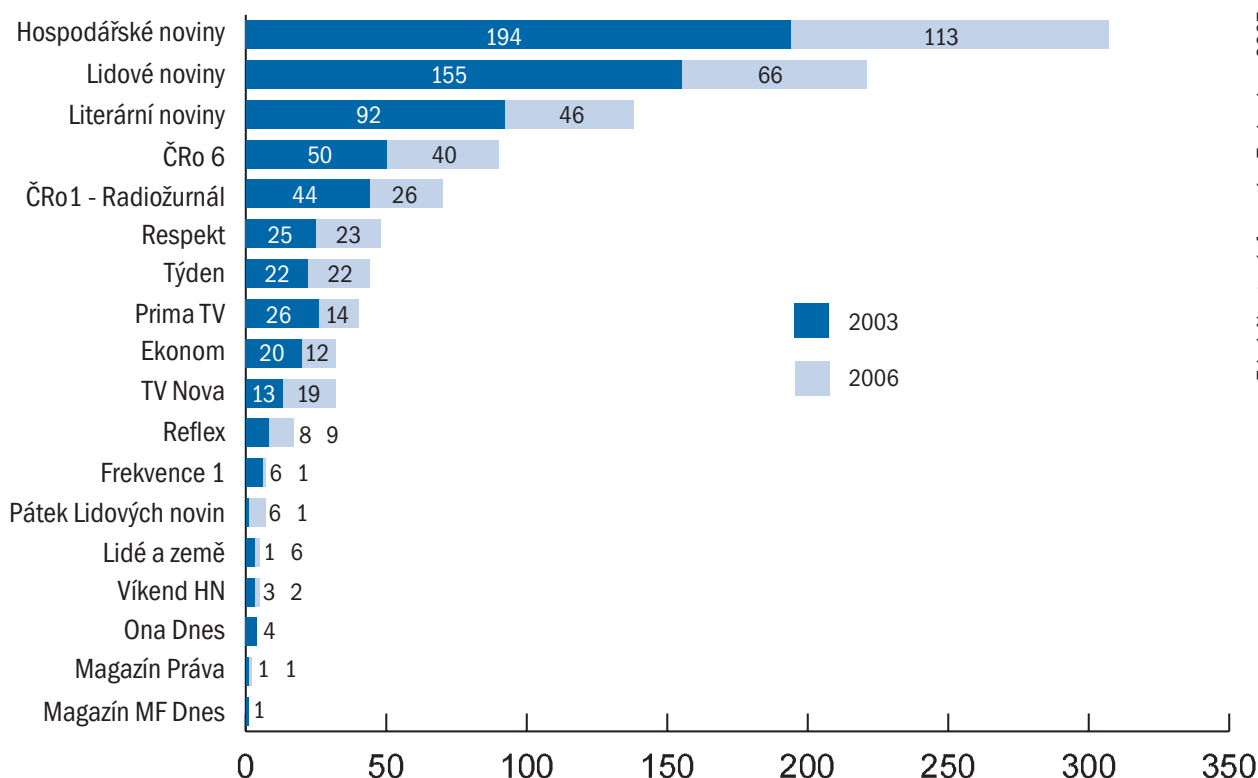
Zdroj: Newton Information Technology 2007

Zdroj: Newton Information Technology 2007

Média nejčastěji publikující o tématu

Mezi pokrytím tématu v jednotlivých celostátních denících byly mezi lety 2003 a 2006 byly relativně malé rozdíly. V roce 2003 se sledované problematice věnovalo nejvíce Právo, o tři roky později Mladá fronta DNES. Mezi sledovanými elektronickými médii dominuje Český rozhlas 6. Veřejnoprávní média se problematikou zabývala všeobecně častěji než soukromá elektronická média.

Zdroj: Newton Information Technology 2007

Literatura:

Ehl, M.; Nádvorník, O.: Současný svět – pojmy a obrazy. In: Kolektiv autorů: Společný svět: Příručka globálního rozvojového vzdělávání, Praha, Člověk v tísni s. 63 – 77.

WHO/UNAIDS/UNICEF: Epidemiological Fact Sheets on HIV/AIDS and Sexually Transmitted Infections, Ethiopia, 2004.

Buton, G; Jiráček, J.: Úvod do studia médií. Brno: BARRISTER&PRINCIPAL-studio, 2003.

Internet:

» AlertNet; <http://www.alertnet.org/>

» BBC World Service Trust; <http://www.bbc.co.uk/worldservice/trust/>

» The Independent; <http://www.independent.co.uk/>

» RED www.joinred.com

5

Analýza článků
s rozvojovou tematikou

Shrnutí kapitoly:

Jako přehled nejdůležitějších sektorů rozvojové spolupráce mohou sloužit Rozvojové cíle tisíciletí (MDGs). Jednotlivé cíle sice nepokrývají celou škálu sektorů a oblastí, ve kterých se rozvojoví aktéři angažují, v současnosti se však považují tyto oblasti za klíčové při řešení globálních rozvojových problémů.

MDGs definují celkem 8 cílů a 18 úkolů, mezi něž patří boj proti chudobě a hladu, zlepšení vzdělání a zdraví, snížení genderové nerovnosti a zachování udržitelného životního prostředí. Poslední osmý cíl, který definuje aktivní účast vyspělých států na rozvojových procesech, se zaměřuje na klíčové oblasti jako oddlužení, světový obchod nebo přístup k životně důležitým lékům pro obyvatele rozvojových zemí.

Přestože různá média a témata nevyžadují stejné zpracování, existuje několik obecných kritérií, podle kterých lze hodnotit kvalitu novinářské práce. Mezi ně patří dobře zvolené téma, struktura textu, vyváženost nebo živý jazyk.

Vybrané sektory
rozvojové spolupráce

Každý stát a každá rozvojová organizace si stanovují na základě různých faktorů prioritní sektory, ve kterých poskytují podporu rozvojovým zemím. V současnosti představují nejdůležitější sektory rozvojové spolupráce tzv. Rozvojové cíle tisíciletí, k jejichž plnění se zavázalo mezinárodní společenství. Přesný výčet cílů a úkolů se nachází v kapitole Trendy a výzvy současné rozvojové spolupráce.

Rozvojové cíle tisíciletí

» 1. cíl: Odstranit extrémní chudobu a hlad

Více než miliarda lidí musí žít s denním příjmem nižším než jeden americký dolar a téměř 800 milionů lidí nemá dostatek jídla, aby mohli vést normální, zdravý a aktivní život. Odstranění extrémní chudoby a hladu představuje proto jakýsi hlavní rozvojový cíl. Nepochybně je k jeho dosažení nutný multisektorální přístup. Existují však některé klíčové sektory, které se na tuto oblast přímo zaměřují: například podpora zaměstnanosti, soukromého sektoru (i neformálního) a rozvoj zemědělství a venkova, který povede k udržitelnému zvýšení potravinové produkce a zlepšení přístupu k potravinám (Exnerová, V. aj., 2005, s. 109).

» 2. cíl: Dosáhnout základního vzdělání pro všechny

Přestože se školní docházka na základních školách neustále zlepšuje (v rozvojových zemích tak vzrostla z 80 na 88 procent za posledních patnáct let), řada dětí, hlavně v chudých venkovských rodinách, stále do školy nechodí. V subsaharské Africe dosahuje tento podíl asi 30 procent. V celosvětovém měřítku tedy asi 115 milionů dětí dosud nenavštěvuje základní školu a více než 850 milionů lidí na celém světě neumí číst a psát (Exnerová, V. aj., 2005, s. 109).

Vzdělání je základní podmínkou rozvoje pro společnost i jednotlivce. Pro jednotlivce znamená možnost lepšího uplatnění a rozhodování o vlastním životě. Společenský význam vzdělání spočívá v tom, že přispívá k ekonomickému a sociálnímu rozvoji. Státy na jedné straně potřebují kvalifikovanou pracovní sílu a na druhé straně lepší vzdělání výrazně ovlivňuje důležité sociální faktory jako například porodnost, dětskou úmrtnost nebo výskyt HIV&AIDS.

Zde je ovšem třeba připomenout, že základní vzdělání k rozvoji celé společnosti nestačí. Celosvětově totiž v posledních desetiletích výrazně klesla negramotnost, k celkovému společenskému rozvoji to ovšem v mnohých státech nevedlo. Jednotlivé státy proto musejí podle vlastních potřeb budovat základní, střední a vysoké školství.

» **3. cíl: Prosazovat rovnost pohlaví a posílit roli žen ve společnosti**

Rovnost mezi pohlavími, emancipace a autonomie žen jsou hodnotné samy o sobě a zároveň důležité i pro naplnění ostatních cílů, zejména v oblasti vzdělání, zdravotnictví a ekonomické produktivity. Ženy jsou zásadními aktéry rozvoje, pečují o všechny členy společnosti a vychovávají další generace. Mívají často důležité slovo v rodině a zásadní roli v zemědělství. Pozitivní vliv na rozvoj mají také jejich vedlejší příjmy a kolektivní politické akce. V mnoha zemích však nemají ženy stejný přístup ke vzdělání jako muži. Trpí nerovným postavením na trhu práce a nerovným zastoupením v rozhodovacích procesech. Dvě třetiny negramotných osob na světě jsou ženy a jejich podíl mezi nezaměstnanými je oproti mužům dvojnásobný (Exnerová, V. aj., 2005, s. 110).

Rozvojový přístup, který se v současnosti v genderové otázce používá nejčastěji, se anglicky nazývá „women's empowerment“. Rozumí se pod tím obvykle rozvoj „zdola“, kdy ženy mají získat podmínky k tomu, aby byly schopné rozhodovat o svých životech, artikulovat svoje potřeby, podílet se na rozhodovacích procesech atd. Protože se posílení role žen chápe jako klíčové ve všech aspektech rozvoje, označuje se jako tzv. průřezové neboli transverzální téma, na něž je nutné brát zřetel ve všech sektorech rozvojové spolupráce. V praxi se pak aplikuje tzv. „gender mainstreaming“. Tím se rozumí strategie, díky níž se genderový aspekt vnáší do všech oblastí, na které se rozvojová spolupráce zaměřuje.

» **4. cíl: Snížit dětskou úmrtnost**

Tento cíl je jedním z celkem třech Rozvojových cílů tisíciletí, jež se zaměřují na zdraví. To dokládá, jak významnou roli hraje zlepšení zdravotní situace v rozvojových procesech. Přes 10 milionů dětí mladších pěti let umírá následkem okolností, jimž je možné zabránit. Téměř polovina z nich pochází z oblasti subsaharské Afriky. Pět nemocí – zápal plic, průjmová onemocnění, spalničky, malárie a HIV&AIDS – způsobuje smrt přibližně poloviny dětí do pěti let. V 60 procentech případů úmrtí je přispívajícím faktorem podvýživa. Vysoká dětská úmrtnost je také jedním z hlavních důvodů vysoké porodnosti v rozvojovém světě. Její snížení by významně zpomalilo populační růst a napomohlo udržitelnějšímu rozvoji. Podobně jako další dva cíle (pátý a šestý) však snížení dětské úmrtnosti závisí zejména na obecném zlepšení zdravotnictví v rozvojových zemích. Znatelný pokrok je snadno dosažitelný díky nenáročným a nenákladným technikám, jako je například lepší využití porodních asistentek či antibiotik. Zdravotní systémy však trpí nízkou efektivitou, nedostatečnými zdroji a diskriminací (Exnerová, V. aj., 2005, s. 110).

» **5. cíl: Zlepšit zdraví matek**

Mateřská úmrtnost zůstává šokujícím způsobem vysoká ve všech rozvojových zemích. Během porodu či těhotenství umírá každoročně na půl milionu žen. Ženy a děti, stejně jako chudé komunity ve městech i na venkově, nejvíce trpí špatným přístupem ke zdravotnickým službám včetně primární péče. Mateřská péče a reprodukční medicína v mnoha zemích nejsou propojeny. Kampaně za plánované rodičovství často opomíjí zdraví matek a dětí. Nedostatek zdrojů se projevuje v chátrající zdravotní infrastruktuře, nedostatku léků a kvalifikovaného personálu. Obyvatelé chudých zemí si nemohou dovolit platit za zdravotnictví ceny běžné v bohatých zemích. Křehké zdraví matek tak dále komplikuje nerovné postavení žen a špatné perspektivy rozvoje v chudých zemích (Exnerová, V. aj., 2005, s. 110).

» **6. cíl: Bojovat s HIV&AIDS, malárií a dalšími nemocemi**

Více než 40 milionů lidí žije s HIV&AIDS. Kolem 120 milionů párů nemá přístup k antikoncepci, i když by ji chtělo užívat. Tuberkulóza se řadí mezi hlavní příčiny úmrtí v rozvojových zemích; za obět jí padnou ročně dva miliony lidí. Třetím největším „zabijákem“ je malárie s jedním milionem obětí ročně. Očekává se však, že za dvacet let bude mít na svědomí dvojnásobný počet úmrtí. Již dnes léčení infekčních chorob vytlačuje řešení dalších akutních problémů ve zdravotních systémech chudých zemí.

Pandemie HIV&AIDS je přitom nejen nesmírnou tragédií osobní, ale též společenskou a ekonomickou. Dětem bere rodiče a učitele, státu produktivní pracovní sílu, zaměstnance a plátce daní. Mnohé rozvojové země však stále vynakládají více daní na obranu či splácení dluhu než na zdravotnictví. Řada chudých zemí farmaceutickým firmám musí za dovoz základních léků platit světové ceny (Exnerová, V. aj., 2005, s. 110).

Příklady různých zemí přitom ukazují, že úspěchy v boji proti této pandemii jsou možné: například v Thajsku, Brazílii či Ugandě se podařilo výskyt této nemoci výrazně snížit. Nejdůležitější strategií v boji proti HIV&AIDS je prevence zaměřená na mladé lidi, především dívky. Dalším důležitým opatřením je distribuce léků nakaženým (tzv. antiretrovirální terapie) a sociální podpora infikovaných a jejich rodin.

» **7. cíl: Zajistit udržitelný stav životního prostředí**

Škody na přírodních zdrojích významně ovlivňují zdraví, příjmy a životní příležitosti chudých lidí. Více než miliarda lidí postrádá přístup ke kvalitnímu zdroji nezávadné pitné vody. Zhruba 2,4 miliardy lidí nemá přístup k základní hygieně. Nemoci přenášené vodou si vybírají krutou daň na nejzranitelnějších a nejchudších populacích. Průjmo-

vá onemocnění byla jen v 90. letech příčinou většího počtu dětských úmrtí, než kolik lidí od konce druhé světové války zahynulo v důsledku ozbrojených konfliktů. Degradace půdy zasahuje takřka 2 miliardy hektarů pevniny, což poškozuje zdroje obživy až pro 1 miliardu lidí. Kolem 70 procent rybolovných oblastí je plně vyčerpáno či přečerpáno. Zodpovědnost za to, stejně jako za emise skleníkových plynů a většinu světového znečištění životního prostředí, padá na neudržitelnou spotřebu vyspělých zemí Severu. I zeměpisné rozdělení ekologických škod a dopadů na obyvatele je velmi nerovnoměrné. Počet lidí žijících v chudinských čtvrtích stoupá. Podle odhadu žije na světě téměř miliarda lidí ve slumech nebo podobných podmínkách (Exnerová, V. aj., 2005, s. 110 – 111).

» **8. cíl: Budovat světové partnerství pro rozvoj**

Velmi podstatná část rozvojové spolupráce je uvedena pod cílem číslo 8, definujícím problematiku světového partnerství pro rozvoj. Na rozdíl od prvních sedmi cílů, za jejichž plnění nesou primární zodpovědnost samy rozvojové země, zaměřuje poslední cíl pozornost na roli vyspělých států v rozvojovém procesu. Pod sedmi jednotlivými úkoly jsou zde uvedeny klíčové výzvy rozvoje jako oddlužení, světový obchod nebo přístup k životně důležitým lékům pro občany rozvojových zemí.

Literatura:

- » Exnerová, V.; Hlavičková, Z.; Stojanov, R.; Volfová, A.: Rozvojové cíle tisíciletí, In: Exnerová, V. (ed.): Globální problémy a rozvojová spolupráce: Téma- ta, o která se lidé zajímají, Praha, Člověk v tísní 2005, s. 109 – 113.

Internet:

- » Handbook of Reuters Journalism;
<http://www.reuterslink.org/>
- » MDG Report; <http://mdgs.un.org/>
- » Rozvojovka; <http://www.rozvojovka.cz/>
- » UN Millennium Project;
<http://www.unmillenniumproject.org/>

6

Mediální stereotypy o rozvojových zemích

Shrnutí kapitoly:

Všichni lidé při třídění informací, které je pro lidskou mysl nezbytné, musejí do jisté míry zobecňovat svoje představy o světě. Záleží však na tom, zda jsou tato zobecnění měnnými kategoriemi či stereotypy. Ty popírají flexibilní uvažování v zájmu mocenských struktur, které podporují. Stereotypy obvykle obsahují skryté hodnotové sdělení.

Stereotypy lze rozdělit na negativní a pozitivní podle toho, zda nějakou sociální skupinu ukazují jako jednoznačně zápornou či kladnou. V případě mediální reprezentace rozvojových zemí a jejich obyvatel se objevují oba tyto druhy stereotypů. Na jedné straně mohou být obyvatelé rozvojových zemí reprezentováni jako zaostalí či druhořadí, na straně druhé jako milí a spokojení lidé. Rozvojové země zase mohou být vykresleny jako krásná exotická místa nebo jako oblasti, ve kterých dochází jen k negativním událostem, jako jsou války a katastrofy.

Ke stereotypizaci také přispívá myšlení v binárních opozicích, kdy se lidé dělí na „normální“, blízké, prvořadé a na „jiné“, odlišné od normy, a tedy druhořadé. Svůj význam při stereotypizaci hraje také nízká přítomnost některých témat či zemí v médiích, která tak sugeruje jejich bezvýznamnost.

Stereotypy rozvojových zemí

Stereotypy vs. kategorie

Média zprostředkovávají určitou reprezentaci reality. Pracují přitom se sdílenými představami o světě, které mají lidé v myslích. Určité zobecnění rysů určitých jevů, sociálních skupin či situací je tudíž nutné, abychom se ve stále složitější realitě našeho světa dokázali zorientovat. Tento způsob zobecnění se podle Michaela Pickeringa nazývá kategorizace. Podle něj je jisté uspořádání myslí nutné a člověk musí získané informace zobecňovat a třídit do kategorií, které jsou ovšem flexibilní a průběžně se vyvíjejí. Tím se zásadně liší od stereotypů. Ty mohou podle Pickeringa sice vnášet řád do sociálního světa jako kategorie, ale na rozdíl od nich popírají flexibilní uvažování v zájmu mocenských struktur, které podporují.

Tento pohled rozšiřují další postřehy: „Stereotyp svým způsobem deformuje původní předlohu, neboť je nejen zjednodušením, ale současně zjednodušené rysy přehání. Jeho podstatnou vlastností je, že ho lze okamžitě poznat, obvykle díky výrazným detailům. K reprezentaci samotné bývá v komunikační praxi připojen i implicitní (nevyřčený) soud o vlastnostech reprezentovaného (skryté hodnotové sdělení). Stereotypy jsou

konstitutivním prvkem sociální konstrukce reality – jsou především typizovanými nositeli soudů, postojů, názorů, případně předsudků.“ (Burton, G.; Jiráček, J., 2001, s. 188 – 189).

Stereotypy (na rozdíl od kategorií) jsou většinou vnímány negativně, protože jsou spojovány s iluzí, že dokáží vytvořit přesnou charakteristiku jiných lidí. Faktem je, že neberou v potaz individuální odlišnosti a sociální skupiny definují jako jistý typ, stejný pro všechny jejich příslušníky. Podle tohoto zařazení se pak očekává od jedinců z dané skupiny určité charakteristické chování a jednání a vytváří se tak velmi pohodlný předvídatelný obraz světa. Co se do něj nehodí, je automaticky považováno za odchylku od normy, protože to, co je normální, se mnohdy určuje právě na základě stereotypu. Stereotypy se také někdy pojí s předsudky.

Co se týče médií a stereotypizace, nejsou odborníci zajedno, zda média sama stereotypy vytvářejí: zatímco někteří autoři tohoto názoru jsou (například Shoemakerová, P. J.; Reese, S. D., 1991), jsou jiní přesvědčeni, že média přímo stereotypy nevytvářejí, ale tím, že je opakovaně příjemcům přinášejí, mohou přispívat k jejich posilování a dodávání věrohodnosti (např. Burton, G.; Jiráček, J., 2001).

Pozitivní a negativní stereotypy

Stereotypy můžeme rozdělit na pozitivní a negativní. Pozitivní stereotyp je takový, který ukazuje určitou sociální skupinu jako jednoznačně kladnou. Pozitivním stereotypem lidí v rozvojových zemích pak může být obraz hladových, milých chudáků, kteří čekají na naši pomoc, nebo veselých, přátelských domorodců, kterým k životu i radosti stačí málo. Tyto stereotypy zcela pomíjejí skutečnost, že společnosti rozvojových zemí jsou nejméně stejně různorodé jako společnosti ostatních států. Jeden příklad za všechny – téměř ve všech státech Afriky se v jedné zemi mísí několik (i několik desítek) jazyků a kultur, navíc tyto oblasti charakterizují velké sociální a ekonomické rozdíly v rámci jednoho státu. V rozvojových zemích všeobecně tedy žijí chudí i bohatí, lidé různých povah, zájmů i tradic.

Příkladem jiného pozitivního stereotypu může být stereotyp některých zemí jako jakéhosi exotického ráje. Cestopisně zaměřené příspěvky tak vykreslují některé oblasti jako krásnou a nedotčenou přírodu s lidmi, kteří s ní žijí v souladu. Takové příspěvky často opomíjejí skutečnost, že většinu rozvojových zemí sužují výrazné environmentální problémy a že drtivá většina oblastí se vyvíjí v interakci s okolním světem.

Negativní stereotyp ukazuje určitou skupinu ve špatném světle. Lidé z rozvojových zemí tak mohou být prezentováni jako zaostalí, hloupí, špinaví, prostě horší než lidé z vyspělých států. Explicitně se tento pohled objevuje jen v ultrapravicových, a tedy nezákonných médiích, ale latentně tento negativní stereotyp přežívá nejen v médiích, ale i v hlavách řady lidí.

Častěji než reprezentace jednotlivců z rozvojových zemí přinášejí sdělovací prostředky informace o rozvojových zemích v souvislosti s negativními událostmi: „Země, které nejsou médii považovány za důležité (nejčastěji země třetího světa), se do zpravodajství dostávají téměř výhradně ve spojitosti se silně negativními událostmi; neštěstími, pohromami, nepokoji a válkami. Jejich mediální reprezentace tak vyvolává dojem, že se v těchto oblastech ani nemůže nic pozitivního dít“ (Trampota, 2006, s. 99).

Koncept „těch druhých“

„Ty druhé“ popisuje Pickering v nejširším pojetí jako kohokoli jakkoliv odlišného od většinové populace. K jejich popisu a charakterizaci často slouží právě určité stereotypy. Tento koncept je velmi dobře využitelný v souvislosti s vnímáním lidí v rozvojových zemích. Svět je tak možné vnímat „bilaterálně“ a dělit ho na Sever a Jih (popř. Západ a Východ). Zatímco v části označené

jako Sever (resp. Západ) platí za normální být vzdělaný, umytý, mít kde bydlet, jezdit v autech, ovládat nejmodernější techniku atd., jsou podle tohoto dělení lidé žijící na Jihu (resp. Východě), pro které všechny nebo některé z těchto atributů neplatí, „nenormální“, jiní, tedy „ti druzí“. Koncept „těch druhých“ tedy pracuje s binárními opozicemi. Předpokládá existenci jedné hodnoty, vůči které se vymezuje druhá, která budí dojem negace té první. Kdokoli je odlišný od „normální“ populace, je tedy vnímán jako odchylka od normy, tedy i jako druhořadý.

Nepřítomnost

Vedle pozitivních a negativních stereotypů skupin lidí má v mediální reprezentaci svůj význam i jejich nepřítomnost. „Pokud jde o lidi a typy, je užitečné si připomenout, že významy vážící se k celým skupinám lidí lze vytvářet i tím, co se vynechá. Pro zpravodajství je například příznačné, že se v něm příslušníci etnických skupin vyskytují procentuálně daleko méně, než jaký ve skutečnosti tvoří díl dané populace. Tak například nepřítomnost jedné menšinové skupiny populace v médiích vypovídá o její relativní nedůležitosti pro většinu – a o relativní důležitosti těch, kteří vynechání nejsou.“ (Burton a Jiráček, 2001, s. 196). To samé se dá říci i o medializaci rozvojových zemí a jejich obyvatel. Málo častá medializace těchto témat vypovídá, že jsou pro většinovou společnost méně důležité než rozvinuté země a jejich obyvatelé.

Literatura:

- » Burton, G., Jiráček, J.: Úvod do studia médií, Brno, Barrister & Principal 2001.
- » Pickering, M.: Sterotyping: The Politics of Representation, New York Palgrave Macmillan 2001.
- » Shoemakerová, P. J.; Reese, S. D.: Mediating the Message – Theories of Influence on Mass Media Content, New York, Longman 1991.
- » Tejkalová, A.: Dvojí paralympiáda: Srovnání mediálního a institucionálního záznamu, Praha, FSV UK 2005 (rigorózní práce).
- » Trampota, T.: Zpravodajství, Praha, Portál 2006.

Internet:

- » Media, Disaster Relief and Images of the Developing World:
<http://www.annenberg.northwestern.edu/pubs/disas/disas10.htm>

7

Rozvojový projekt v teorii a praxi

Shrnutí kapitoly:

V podstatě všichni aktéři rozvojové spolupráce vyspělých zemí používají ve své praxi některé ze základních nástrojů projektového řízení. Projektový cyklus umožňuje transparentnost a předvídatelnost rozvojových programů a projektů pro všechny zúčastněné aktéry daných opatření. Programování, identifikace, formulace, realizace a evaluace tvoří jednotlivé etapy projektového cyklu.

Jako důležitý nástroj řízení projektového cyklu se často používá tzv. logický rámec projektu, který přispívá k zabezpečení kvality projektu. Jedná se o analytický přístup, jehož cílem je umožnit strukturované a systematické uvažování o programu nebo projektu. Logický rámec je využíván ve všech fázích projektového cyklu.

Základní nástroje projektového řízení

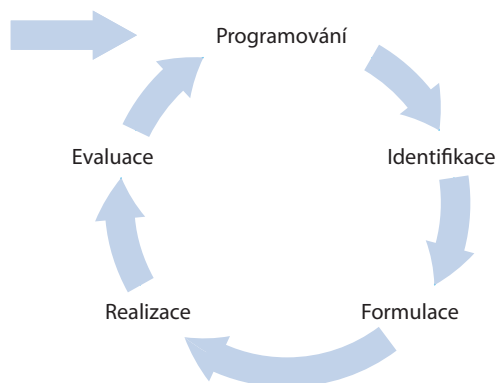
Následující nástroje využívají v praxi rozvojové spolupráce s menšími či většími obměnami všichni rozvojoví aktéři zemí Severu – ať už donoři, realizátoři, či lokální organizace příjmových zemí. Jejich hlavním úkolem je zvýšit transparentnost rozvojových programů a projektů pro všechny zúčastněné aktéry. Tyto instrumenty navíc pomáhají lépe pochopit strukturu těchto intervencí na různých úrovních díky svojí poměrně jednoduché a logické struktuře.

Řízení projektového cyklu

Ve snaze o co nejvyšší efektivitu rozvojové spolupráce využívají v podstatě všechny západní dárcovské vlády i jednotlivé organizace tzv. projektového cyklu (Project Cycle Management, PCM). Ten slouží jako nástroj řízení jak celých obsáhlých programů spolupráce, tak jednotlivých projektů. Mezi programy a projekty rozvojové spolupráce existuje podstatný rozdíl: zatímco programy znamenají dlouhodobější zaměření rozvojové spolupráce na jednu rozsáhlejší oblast, resp. sektor v dané zemi, je projekt krátkodobější a detailně plánovanou intervencí.

Projektový cyklus standardně zahrnuje fáze programování (programming), identifikace (identification), formulace (formulation), realizace a monitoring (implementation and monitoring) a evaluace (evaluation).

Schéma standardního projektového cyklu

Programování

Účelem programování je připravit jednotné střednědobé strategické rámce spolupráce, které mají zajistit transparentnost, předvídatelnost a racionální ukotvení spolupráce. Programování tedy definuje hlavní cíle a sektorové priority spolupráce a jako takové je základním rámcem pro konkrétní programy a projekty v rozvojových zemích.

- » Jaké jsou dosavadní vztahy mezi dárce a partnerskou zemí? – politické, hospodářské, historie rozvojové spolupráce apod.
- » Jaká je politická, hospodářská a sociální situace v partnerské zemi?
- » Jaké jsou rozvojové priority partnerské země?
- » Jaké jsou rozvojové intervence dalších donorů?

Identifikace

Účelem fáze identifikace je určit vhodná témata rozvojové spolupráce.

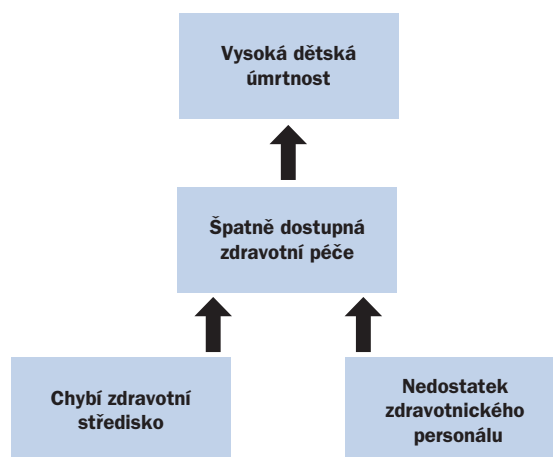
Analýza problému

- » Proč je projekt potřeba?
- » Jaké jsou příčiny a následky hlavního problému?
- » Je možné, aby byl problém vyřešen místní komunitou nebo vládou? Je nutná rozvojová spolupráce?

Analýza problému by měla u plánovaného rozvojového projektu stejně tak jako v případě humanitární pomoci probíhat na základě průzkumu potřeb (Needs Assessment). Průzkum potřeb probíhá formou konzultačních schůzek se zástupci vládních institucí (na místní i centrální úrovni), s agenturami OSN, místními nevládními organizacemi, zástupci místních komunit apod. Na základě schůzek se skládá mozaika různých pohledů, z níž by měl vykrystalizovat obraz skutečné situace na místě. Proto je podstatné mluvit například s různými etnickými i náboženskými skupinami, se zástupci obou pohlaví a všech věkových skupin a ověřovat si tak zpětně informace, aby obraz situace na místě nebyl zkreslený.

Výchozí situace analýzy problému bývá různá podle toho, zda realizátor přichází do země poprvé či zda působí na místě dlouhodobě. Pověstíinou již realizátor určitou představu má nebo je dána situací – například poválečná obnova nebo dlouhodobě kritická situace (jako v subsaharské Africe). Jinde, kde je dostatek donorů a financí, je potřeba zvážit, zda je pomoc vůbec zapotřebí a jaké jsou mezery v pomoci, která je poskytována. Může se stát, že i přes dostatek pomoci proudící do země, zůstávají některé cílové skupiny zcela opominuty – mohou to být například senioři nebo sirotci, o které se tradičně stará širší rodina, ale v případě krize nebo z jiných důvodů se ocitají v situaci, kdy se o ně nepostará ani rodina ani stát (Libanon – válečný konflikt v kombinaci s rozpadajícími se tradičními strukturami, Namibie – pandemie HIV&AIDS). Při identifikaci problému se pak postupuje od nejobecnějšího ke konkrétnějšímu – od chudoby v zemi po sektory, které mohou kritickou situaci řešit (například vzdělání v Etiopii nebo HIV&AIDS v Namibii). Tak jako u plevele je potřeba odstranit rostlinu i s kořeny, je u rozvojového problému zásadní nejprve pochopit a odstranit jeho příčiny a nejen jeho důsledky.

Graf: Analýza problému

Následuje identifikace vhodné oblasti k realizaci projektu, a to opět s ohledem na potřebnost pomoci v tomto regionu – mohou to být například oblasti, které dárce a realizátoři z různých důvodů opomíjejí (například komplikovaná etnická situace, bezpečnostní situace, odlehlost oblasti apod.). Svoji roli sehrávají i média – jejich zájem či nezájem může ovlivňovat i to, do jaké oblasti proudí pomoc a která je opomíjena.

Identifikace cílových skupin

Dalším důležitým krokem je identifikace všech skupin, které mají jakýkoliv zájem na zamýšleném projektu. Zásadní je také jejich vzájemné postavení a vztahy. Tato fáze je velice podstatná, aby byly správně chápány rozvojové potřeby cílové skupiny.

V cílové skupině rozlišujeme aktéry – osoby nebo instituce, které mohou přímo nebo nepřímo, pozitivně nebo negativně ovlivnit projekt nebo jím být ovlivněni, a příjemce (jakkoli profitují z realizace projektu). Mezi příjemci je ještě možno rozlišit cílovou skupinu, která je přímo pozitivně ovlivněna realizací projektu na úrovni cílů, a konečné příjemce, kteří profitují z realizace projektu v dlouhodobém horizontu a v celospolečenském měřítku.

- » Které organizace a jednotlivci mohou projekt ovlivnit nebo budou projektem ovlivněni?
- » Popis cílové skupiny (věk, pohlaví, příjmy, pracovní situace apod.)
- » Do jaké míry se cílová skupina účastní projektu (plánování, implementace)?
- » Jaký bude mít projekt dopady na muže a ženy?
- » Může mít projekt negativní dopad na některou ze skupin společnosti?

Do přípravy projektu by měly být zapojeny i cílové skupiny – mluví se o tzv. principu vlastnictví projektu (ownership). Zapojení místních komunit může probíhat formou tzv. vesnických výborů (village committees), ve

Graf: Analýza cílů projektu

kterých jsou zastoupené tradiční, náboženské, civilní a v některých případech i vojenské autority (například v Afghánistánu). Jindy je možné podepsat s komunitou smlouvu o smlouvě budoucí či podniknout jiné – i netradiční kroky – k zajištění participace místních lidí na projektu (například slavnost s projevy místních autorit, článek v novinách apod.). Podstatné je dát místním komunitám prostor, aby vyjádřily, co opravdu potřebují a aby byly s plánovaným projektem předem srozuměny.

Jak nemá vznikat rozvojový projekt

Asi nejhorší příklad vzniku projektu je, když realizátor sežene finance, vymyslí projekt od stolu na základě telefonátu nebo krátké návštěvy a začne projekt realizovat bez toho, že by jej koordinoval s místními činiteli, jinými nevládními organizacemi a bez konzultace s příjemci. Projekt, který realizátor vymyslí na základě sebelepších strategií, ale nebude mu předcházet průzkum potřeb a nebude do jeho přípravy zapojena místní komunita, má výrazně menší šanci na úspěch – ať už proto, že místní lidé projekt nepřijmou nebo prostě proto, že veškerá aktivita skončí s odchodem realizátora. Bez hlubšího porozumění místních sociálních i ekonomických podmínek a vazeb může projekt ve finále přispět k prohloubení problému nebo ke vzniku dlouhodobých problémů vážnějšího rázu, jako je například růst korupce, zneužívání pomoci, likvidace místního trhu nebo drobných zemědělců.

Formulace

Ve této fázi se formulují konkrétní projekty spolupráce, tj. definuje se záměr, stanovují cíle, výstupy, indikativní aktivity, řídicí a koordinační mechanismy, finanční a pracovní plán projektu. Zároveň je i ve fázi formulace znovu prověřována relevance a proveditelnost projektového návrhu.

Analýza cílů projektu – obraz budoucí situace

- » K čemu projekt přispěje z dlouhodobé perspektivy? – záměr projektu
- » Jaké budou přímé důsledky realizovaného projektu? – cíl projektu
- » Jaké jsou částečné výstupy, jejichž dosažení povede ke splnění cíle a záměrů projektu?

Plán aktivit – prostředky k dosažení výstupů, cíle a záměru

- » Povedou navržené aktivity k dosažení výstupů?

Fáze formulace navazuje přímo na fázi identifikace – problém, který byl v předchozí fázi identifikován jako klíčový, se stává hlavním cílem projektu. Záměr, cíle a výstupy musí být hodnotitelné indikátory, které by měly být dostatečně specifické, měřitelné, dostupné za přijatelných podmínek, relevantní a definované v daném čase.

Naplánování potřebných zdrojů

- » Jaká expertíza je potřebná k realizaci projektu?
- » Jaké je zapotřebí vybavení?
- » Jaké jsou potřeby finanční zdroje?
- » Kolik času je zapotřebí k realizaci projektu?

Při plánování potřebných zdrojů musí být realizátor maximálně realistický, ale zároveň brát v úvahu dlouhodobé dopady projektu. Měl by si klást otázky, zda například nákup zboží ze vzdáleného města nezničí místní tradiční trh nebo zda bude možné v případě poruchy dovezenou technologii nechat v místě opravit. Projekt by měl každopádně vycházet ze snahy podporovat místní trh, investovat do místních lidských zdrojů a pomáhat místním lidem naučit se řešit potřeby na základě místních hodnot, což z dlouhodobého hlediska přispívá k udržitelnosti projektů. Málokterý projekt opravdu pomáhá řešit situaci, pokud je založený jen na tom, že lidem něco daruje.

Analýza interních a externích rizik

- » Jaké jsou externí faktory, které nelze ovlivnit projektem? – například přírodní katastrofy, politický vývoj v zemi (chystané volby), korupce
- » Jaké jsou interní faktory, které lze ovlivnit projektem? – například zpožděné dodávky zboží, výměna personálu apod.

Při přípravě projektu musí každý realizátor dobře identifikovat a vyhodnotit různé faktory, které mohou oddálit či zcela znemožnit realizaci projektu a dosažení jeho cílů. U některých projektů jako například konstrukčních (stavba školy, nemocnice) lze rizika relativně dobře předvídat (dřívější příchod monzunů, stávky místních zaměstnanců apod.). U jiných projektů, které jsou závislé především na lidských zdrojích, se rizika stanovují hůře.

Na některá rizika je realizátor nucen přistoupit, jiným se může vyhnout vhodným nastavením projektu, ale v každém případě si jich musí být vědom. Někdy může realizátor dojít v této fázi k závěru, že je projekt neproveditelný, jindy stačí pozměnit část konceptu tak, aby případná rizika předvídal a minimalizoval jejich dopady. Například dřívějšímu příchodu monzunů nelze samozřejmě zabránit, ale realizátor to může vzít v úvahu při plánování aktivit a případně je přeskupit. Nestabilní politická situace může vést k prudkému nárůstu cen stavebních materiálů, a proto je potřeba, aby realizátor počítal s dostatečnou finanční rezervou. V případě projektu sociální práce v etnicky a nábožensky smíšeném prostředí je potřeba zvážit zda sociální pracovník jednoho náboženství bude moci navštěvovat vesnice jiného náboženství, zda ženy a muži mohou sdílet společné prostory apod.

Realizace a monitoring

V této fázi realizace a monitoringu je dosahováno vytýčených výstupů a cílů projektů, koordinátoři projektu zároveň soustavně sbírají a analyzují informace o průběhu tohoto procesu, aby bylo projekty rozvojové spolupráce v budoucnosti možné efektivně řídit a eventuálně modifikovat v závislosti na měnících se podmínkách a získaných zkušenostech.

Základní modely práce mezinárodních organizací

- » Mezinárodní organizace pracuje v cílové zemi prostřednictvím dlouhodobých zaměstnanců (z ústředí i místních) a ti spolupracují s místními organizacemi
- » Mezinárodní organizace má v cílové zemi jen místní zaměstnance
- » Mezinárodní organizace v cílové zemi působí přes místního partnera bez (či s minimem) vlastních zaměstnanců
- » Místní organizace funguje v cílové zemi s podporou konzultantů

Organizační struktura zahraniční mise na příkladu společnosti Člověk v tísni

Organizační struktura zahraničních misí společnosti se liší podle velikosti, počtu kanceláří v dané zemi a programového zaměření. Obecně však platí, že každá mise musí plnit pět základních funkcí:

- » Řízení (management)
- » Finanční management
- » Projektové plánování, implementace a dohled
- » Administrativní a logistické zajištění
- » Zajištění bezpečnosti mise a zaměstnanců

Hlavní osobou zodpovědnou za fungování mise na místě je **vedoucí mise**. Jako takový zodpovídá za rozvoj mise, finanční stabilitu, koordinaci aktivit mise s prioritami organizace a je zároveň tím, kdo organizaci reprezentuje v zemi působení. Podstatnou částí jeho pracovní náplně je dlouhodobé a střednědobé plánování. **Vedoucí programu** má na starost management celého projektového cyklu a zároveň zodpovídá za lidi, kteří na daném projektu pracují. Po odborné stránce jeho práci často podporují **experti** (stavební inženýři, psychologové či odborníci na vzdělávání). Další klíčovou pozicí na misi je **finanční manažer**, který se stará o finanční aspekty mise. U větších misí je potřeba samostatné pozice **logistika**, který má na starosti například nákupy, výběrová řízení, dopravu a administrativní chod kanceláře. V zemích, kde je problematická bezpečnost, je důležitou osobou i tzv. **security officer**, často místní zaměstnanec s výbornou znalostí prostředí a místních aktérů, který se stará o bezpečný chod mise i bezpečí jejích zaměstnanců. Každá zahraniční mise je navíc plně integrována do kontextu celé organizace a je z ústředí podporována a spolurížena prostřednictvím tzv. **desk officera** a **finančního manažera**.

Zdroj: Manuál Oddělení humanitární pomoci a rozvojové spolupráce Člověka v tísni

Monitoring

Monitoring představuje podstatnou a integrální součást projektu a to především v případech, kde se projekt realizuje přes místní partnery. Zároveň je monitorování soustavnou činností, která probíhá během celého trvání programu či projektu. Rozlišuje se mezi vnitřním a vnějším monitoringem. Nástroji monitoringu mohou být například strukturované dotazníky, rozhovory s jednotlivými stakeholders, nezávislá návštěva z ústředí organizace, od donora nebo od nezávislého pozorovatele apod.

Evaluace

Účelem evaluace projektů a programů rozvojové spolupráce je zjistit, jaká je jejich relevance vzhledem k rozvojovým potřebám partnerských zemí, jaké jsou jejich dopady na cílové skupiny, jak bylo dosaženo stanovených cílů, zda byly realizovány stanovené výstupy a jaká je udržitelnost přínosů rozvojových intervencí po jejich ukončení. Narozdíl od monitoringu není důraz tolik kladen na jednotlivé aktivity a výstupy, ale spíše na dopady a přínosy rozvojových intervencí. Informace získané v průběhu evaluace slouží ke zlepšení realizace rozvojové spolupráce v budoucnu, a to jak uplatněním získaných informací ve fázi programování, tak ve fázi identifikace a formulace. Kromě evaluace realizované při ukončení (závěrečná evaluace) nebo po ukončení rozvojových intervencí (evaluace ex post) jsou prováděny i průběžné evaluace a evaluace ex ante, které slouží i k případné modifikaci realizovaných nebo plánovaných rozvojových intervencí.

Vnitřní i vnější evaluace projektu by měla být v zájmu realizátora projektu. Vnitřní evaluace umožňuje vyhodnotit nasbírané zkušenosti organizace a poučit se pro příští projekty z tzv. lessons learnt. V případě úspěšného projektu pak vnější evaluace usnadňuje jednání o další finance s donory ať už na pokračování daného projektu nebo na zcela nový projekt.

Logický rámec projektu

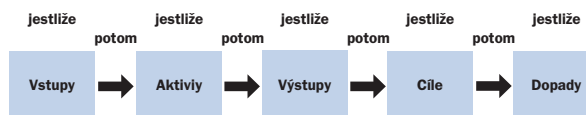
Jako důležitý nástroj řízení projektového cyklu se často používá tzv. logický rámec (logical framework neboli logframe) projektu, který významným způsobem přispívá k zabezpečení kvality projektu. Jedná se o analytický přístup, jehož cílem je napomoci ke strukturovanému a systematickému uvažování o programu nebo projektu.

Logický rámec je využíván vyspělými dárci ve všech fázích projektového cyklu. Ve fázi identifikace pomáhá analyzovat stávající situaci, posoudit relevanci projektu a identifikovat cíle a strategie k jejich dosažení. Ve fázi formulace projektu přispívá k přípravě vhodného projektového plánu s jasnými cíli, měřitelnými výstupy a strategií řízení rizik. Během realizace projektu představuje logický rámec klíčový nástroj managementu pro operativní práci a monitorování projektu. Ve fázi evaluace je logický rámec hlavním nástrojem umožňujícím hodnocení výsledků a dopadů projektu ve srovnání s plány.

Základní pojmy využívané při přípravě a uplatňování logického rámce projektu jsou definovány následovně:

- » **Záměr:** dlouhodobý pozitivní dopad na cílovou skupinu, jehož chce projekt dosáhnout nebo k němu přispět – například omezení dětské úmrtnosti
- » **Cíl:** očekávaný cílový stav (kvalitativní změna situace), který bude pravděpodobným krátko- a střednědobým důsledkem využití výstupů projektu – například zlepšení zdravotní péče
- » **Výstupy:** konkrétní jasně definované produkty projektu potřebné pro dosažení cílů; výstupy musí být časově i věcně identifikovatelné – například vybudované zdravotní středisko a zaškolený personál
- » **Aktivity:** činnosti realizované v rámci projektu, tj. transformace vstupů na výstupy – stavba, školení pro personál apod.
- » **Vstupy:** finanční, lidské a materiální zdroje potřebné pro realizaci projektu.

Logická stavba projektu vychází z příčinných souvislostí „jestliže – potom“, které můžeme vyjádřit následujícím schématem:

Toto strukturované uvažování nad projektovým záměrem umožní sestavit shrnutí logického rámce projektu v tzv. matici logického rámce (viz níže), které předkládá výsledky analýz tak, aby hlavní součásti projektu byly systematicky a logicky prezentovány. Matice zachycuje kauzální vztahy mezi jednotlivými úrovněmi projektu a hlavní externí faktory kritické pro úspěch projektu. Jsou v ní zachyceny indikátory hodnocení a způsoby jejich ověření. Na základě matice logického rámce se určí potřebné vstupy projektu a jeho rozpočet. Příprava logického rámce je nepostradatelnou součástí fáze formulace projektu a cenným zdrojem informací pro fázi implementace a evaluace.

Matice logického rámce (Logframe Matrix)

	Popis projektu (intervenční logika)	Objektivně ověřitelné ukazatele (indikátory)	Zdroje ověření ukazatelů	Předpoklady a rizika (klíčové externí faktory ovlivňující průběh a úspěšnost projektu)
Záměr	Dlouhodobý dopad projektu – širší rozvojový záměr, ke kterému projekt přispívá	Jakým způsobem bude měřeno dosažení záměru projektu – indikátory kvantitativní i kvalitativní	Z jakých zdrojů budou čerpány informace pro ověření indikátorů na úrovni záměru	
Cíle	Očekávaný cílový stav (zlepšení situace, pozitivní změna)	Jakým způsobem bude měřeno dosažení cílů projektu – indikátory kvantitativní i kvalitativní	Z jakých zdrojů budou čerpány informace pro ověření indikátorů na úrovni cílů	Předpoklady, které musí být splněny, aby splnění cílů mohlo vést k dosažení záměru
Výstupy	Konkrétní produkty projektu	Jakým způsobem budou měřeny výstupy projektu – indikátory kvantitativní i kvalitativní	Z jakých zdrojů budou čerpány informace pro ověření indikátorů na úrovni výstupů	Předpoklady, které musí být splněny, aby splnění cílů mohlo vést k naplnění záměrů
Aktivita	Činnosti, které je nezbytné vykonat pro vyprodukování výstupů	Prostředky shrnutí vstupů nutných pro realizaci aktivit	Rozpočet shrnutí finančních prostředků nutných k zajištění vstupů	Předpoklady, které musí být splněny, aby realizace aktivit vedla k vyprodukování výstupů
				Výchozí podmínky (vstupní předpoklady)

Zdroj: Manuál projektového cyklu ZRS ČR, Praha, Ústav mezinárodních vztahů 2006

Literatura:

- » Manuál projektového cyklu Zahraniční rozvojové spolupráce ČR; Ústav mezinárodních vztahů Ministerstva zahraničních věcí ČR, Praha 2006; <http://www.mzv.cz/rozvoj/>; <http://www.rozvojovestredisko.cz/>
- » Örtengren, K.: The Logical Framework Approach: A Summary of the Theory behind the LFA Method; SIDA, 2003; <http://www.sida.se/>
- » Sborník ze semináře Management projektů české ZRS, FoRS, Development Worldwide, Rozvojové středisko ÚMV, Praha 2005

Internet:

- » Country & Regional Strategy Papers Evropské komise; http://ec.europa.eu/external_relations/sp/
- » Programová spolupráce ZRS ČR; <http://www.mzv.cz/rozvoj/>

8

Aktéři rozvojové spolupráce I: Příjemci a realizátoři

Shrnutí:

Termín rozvojová spolupráce naznačuje, že rozvojové programy jsou založeny na účasti široké škály aktérů. Každému aktérovi je vymezena specifická role. Pro kvalitní rozvojovou spolupráci je důležité, aby aktéři znali své role a uměli je naplnit. Rovněž v procesu hodnocení rozvojových programů je třeba rozpoznávat, jak se projevilo působení jednotlivých aktérů.

Rozvojový projekt by měl vždy vycházet z potřeby vyjádřené příjemcem pomoci. Příjemcem rozvojové spolupráce může být veřejnost, místní nevládní organizace, lokální či centrální vláda. V rozvojové spolupráci se dále příjemci rozlišují na přímé a nepřímé.

Realizátory rozvojových projektů mohou být opět vládní instituce, nevládní či mezinárodní organizace i různé odborné instituce.

Příjemci

Rozvojová spolupráce vzniká na základě potřeby na straně příjemce. Primárním aktérem rozvojové spolupráce je proto příjemce výstupů rozvojové spolupráce. Příjemce by měl určit, jaký cíl bude mít proces rozvojové spolupráce. Dále by měl spolupracovat při hledání konkrétních způsobů dosahování těchto cílů, tzn. při tvorbě aktivit plánované rozvojové spolupráce. V neposlední řadě je příjemce aktivním účastníkem rozvojové spolupráce v průběhu rozvojových programů. To znamená, že v ideálním případě rozvojové spolupráce není pasivním příjemcem, ale je aktivně zapojen do aktivit směřujících k naplnění stanoveného cíle. Příjemcem programů a projektů rozvojové spolupráce jsou zpravidla celé komunity nebo skupiny osob. Často rozvojovou pomoc přijímají také instituce nebo organizace. Rozvojová pomoc je tedy převážně zaměřena na vytvoření strukturního nebo institucionálního zázemí pro řešení nějakého problému, spíše než na individuální řešení problémů jednotlivců. Rozvojový projekt v oblasti zlepšování sociální péče například může být zaměřen na vytvoření standardů sociální péče. Příjemci výstupů z tohoto projektu jsou spíše instituce provozující sociální péči a státní správa. Dlouhodobě ovšem takový projekt a jeho výsledky přinášejí prospěch především jednotlivým uživatelům sociální péče. Potřeby cílových příjemců sociální péče musí tedy nutně být předem kvalitně zmapovány, aby mohla být plánována potřebná strukturální řešení.

Příjemci rozvojové pomoci v cílových zemích se nacházejí na všech úrovních společnosti. Patří mezi ně jak vlády

jednotlivých států, tak lokální zastupitelstva, organizace i lidé, kteří přímo z projektu či programu profitují, i další obyvatelé dané země.

Na úrovni projektového managementu bývají oddělováni přímí příjemci od nepřímých. Zatímco přímí příjemci jsou ti, kteří přímo využívají výstup projektu (navštěvují nově postavenou školu, zúčastní se organizovaných kurzů, získají mikrokredit na rozběhnutí firmy apod.), nepřímí příjemci jsou skupinou osob, na kterou působení projektu dopadá až zprostředkovaně (jejich životní úroveň se zlepší díky zvýšené úrovni místní samosprávy apod.). Zatímco přímými příjemci rozvojové pomoci jsou zpravidla organizace a omezené skupiny v rámci veřejnosti, nepřímými příjemci jsou často spíše širší části populace.

Centrální vlády

Mezi příjemce rozvojové spolupráce na úrovni vlády mohou patřit jednotlivá ministerstva, další centrální správní orgány nebo odborné vládní instituce (kontrolní orgány, sektorově zodpovědné správní úřady apod.). Vládní organizace mohou být zapojeny do různých typů rozvojové spolupráce.

V současné době bývá za jeden z efektivních způsobů spolupráce považována tzv. rozpočtová podpora. To znamená, že vlády získávají od financujících institucí přímý příspěvek do svého rozpočtu. O dalším přerozděle-

ní této finanční podpory již dále rozhodují samy. V této situaci jsou tedy vlády přímým příjemcem pomoci, ale zároveň je jim svěřena vysoká realizační zodpovědnost. Předpokládá se u nich vysoká míra schopnosti posoudit klíčové potřeby země a vhodné metody naplnění těchto potřeb. Vláda si v této situaci také samostatně vyhledává další realizátory pro plnění jednotlivých segmentů rozvojové pomoci. Nezřídka může kontaktovat i vhodné zahraniční odborné subjekty. Pozitivním aspektem této formy spolupráce je skutečnost, že se nevytváří další paralelní struktury, nýbrž se posilují a zkvalitňují stávající vládní instituce chudších partnerů. Základním předpokladem úspěchu nové strategie je však ochota partnerských vlád dodržet nejzákladnější pravidla hry – potírat korupci, budovat kvalitní státní instituce a bojovat proti chudobě.

V programové rozvojové spolupráci jsou vlády zapojeny do projektů vedených jinými institucemi nebo organizacemi. Jejich samostatnost a rozhodovací pravomoc vzhledem k využití dostupných rozvojových finančních prostředků a vzhledem ke konkrétní realizaci projektů je nižší než u spolupráce formou rozpočtové podpory. V ideálním případě je ovšem i v programové rozvojové spolupráci ponechána jednotlivým aktérům na místní úrovni maximální míra samostatnosti a rozhodování o konkrétních metodách a krocích.

Lokální instituce

V mnoha rozvojových zemích existuje propastný rozdíl mezi životní úrovní ve městech a na venkově. Za to mohou nedostatečně vybavené lokální instituce. Posílení těchto institucí (decentralizace) je proto od začátku 90. let důležitým sektorem rozvojové spolupráce. Posílení kvality místních samospráv je považováno za důležitý krok směrem ke zvýšení transparentnosti rozhodování a k dosažení vyšší míry účasti veřejnosti na rozhodovacích procesech. Přímými příjemci takto směřované rozvojové spolupráce jsou organizace místních samospráv (na úrovni municipalit či na jiných úrovních) nebo jiné teritoriálně určené správní a odborné instituce. Konkrétními příklady mohou být městské úřady, regionální, provinční či okresní správní úřady, místní pobočky centrálních ministerstev, školní správa, hygienické stanice a další.

Nestátní organizace

Řada nestátních subjektů vystupuje v roli příjemců rozvojové spolupráce. Může se jednat o organizace neziskové, ale i komerční. Neziskové organizace například mohou profitovat z projektů zaměřených na proškolení v managementu organizace, managementu projektů, evaluaci projektů a v dalších činnostech, které jsou pro jejich chod klíčové. Začínající firmy mohou být příjemci pomoci v rámci rozvojových projektů s cílem rozvo-

je podnikání – mohou například získat školení pro své zaměstnance, výhodné půjčky, poradenské služby zdarma apod.

Veřejnost

Zlepšení životní úrovně veřejnosti je jistě primárním cílem rozvojové spolupráce obecně. Jelikož potřeby veřejnosti se velmi různí a veřejnost celkově je příliš velká cílová skupina pro jednotlivé projekty, přistupují rozvojové aktivity k řešení potřeb veřejnosti různými způsoby. I zde platí, že rozvojové projekty na veřejnost působí přímo nebo nepřímo. Jednotlivé rozvojové projekty mají zpravidla přímý dopad jen na omezenou část populace, nepřímý dopad na další části populace pak probíhá prostřednictvím tzv. multiplikačního efektu. To znamená, že přímo ovlivnění jedinci využijí nově nabytou znalost nebo prostředky k ovlivnění dalších zástupců veřejnosti. Například v projektech zaměřených na hygienickou osvětu se často primárně působí na děti v základních školách. Prostřednictvím různých domácích úkolů a schůzek pro rodiče jsou potom informace o hygieně předávány dále i rodičům a dalším členům rodiny. Jiný příklad přímé podpory veřejnosti v rámci rozvojových projektů může být poskytování mikrokreditů pro rozvoj podnikání. Přímými příjemci jsou jednotlivci a rodiny, které mikrokredit získají. Naproti tomu třeba projekt zaměřený na přípravu nové legislativy pro rozvoj malého podnikání působí na veřejnost jen nepřímo. Veřejnost bude mít užitek z projektu až v době, kdy nová legislativa začne mít reálné účinky na podnikání a tudíž životní úroveň obyvatel.

Realizátoři

Jedná se o organizace, instituce nebo jednotlivce, kteří přímo vykonávají jednotlivé aktivity vedoucí k dosažení stanoveného cíle rozvojové spolupráce. Realizátoři pracují v úzké spolupráci s příjemci i s dalšími aktéry rozvojové spolupráce (viz dále). Realizátoři mohou pracovat jednotlivě nebo společně s dalšími realizátory. Realizátoři mohou být místního původu, tj. přímo ze země, v níž se provádí rozvojová pomoc, nebo mohou být zahraničního původu. Mohou to být organizace nebo instituce státní, samosprávní, nevládní neziskové nebo soukromé. Pokud jsou realizátory jednotlivci, jedná se zpravidla o odborníky a odborné konzultanty.

V současné době se často upřednostňuje zapojení subjektů místního původu do realizace rozvojové spolupráce. Výsledky projektů rozvojové spolupráce jsou pak silněji vnímány jako výsledek místního úsilí, nikoli jako „cizí produkt“, a tím pádem mají potencionálně větší udržitelnost. V této souvislosti se často hovoří o zajiště-

ní vlastnictví projektu (ownership) příjemci, tzn. o přijetí zodpovědnosti za výstupy rozvojových projektů. Místní realizátoři také lépe zajistí nejvhodnější postupy realizace vzhledem k příjemcům pomoci. Realizace projektů s využitím místních zdrojů a místních realizátorů je rovněž méně finančně náročná.

Intenzivní zapojení zahraničních organizací a odborníků do realizace rozvojové spolupráce je vyhledáváno pouze v situacích, kdy potřební kvalifikovaní pracovníci a organizace nejsou k dispozici přímo v cílové zemi. Řada zahraničních organizací nicméně integruje do rozvojové spolupráce také přenos své práce na relevantní místní struktury – buď podpoří existující organizace a vyškolí je pro převzetí daného rozvojového projektu nebo napomohou utvoření potřebné místní organizace či jiné struktury, tak aby po skončení projektu byla v cílové zemi zajištěna zodpovědnost za výstupy projektu.

Za důležitý aspekt rozvojové pomoci bývá považována součinnost vládního, soukromého, občanského a dalších sektorů, tzv. multi-actor approach. Tento přístup bývá prosazován hlavně se záměrem zajistit dlouhodobou funkčnost dosažených výstupů rozvojové spolupráce.

Vládní instituce

Jak již bylo řečeno v sekci Příjemci, vládní instituce cílových zemí se mohou aktivně podílet na realizaci projektů. Silnou roli mají zejména v situacích, kdy dané země získají rozpočtovou podporu. Jejich úkolem je v takovém případě podrobné plánování rozvojového využití této podpory se zapojením řady dalších realizátorů a partnerů. Realizátory rozvojové spolupráce ve vlastních zemích se ovšem vládní instituce mohou stát i v programové rozvojové spolupráci. Například Ministerstvo pro rozvoj regionů a venkova Islámské republiky Afghánistán spravuje dlouhodobý projekt komunitního rozvoje Afghánistánu nazvaný National Solidarity Program. Ministerstvo najímá řadu partnerských organizací, které realizují jednotlivé segmenty projektu v různých částech země.

Místní nestátní organizace

Jedná se zpravidla o nevládní organizace, komunitní sdružení, občanské iniciativy nebo jiné místní nevládní subjekty obdobné nevládním organizacím v ČR. V různých zemích se míra výskytu kvalifikovaných místních organizací liší. Vysoký počet kvalitních nevládních organizací je například v Indii nebo v zemích Latinské Ameriky. Místní sektor nevládních organizací je méně rozvinutý například v Afghánistánu nebo v některých zemích Afriky.

Zahraniční nevládní subjekty

Do této skupiny patří nevládní subjekty neziskového nebo komerčního charakteru. Příklady nejznámějších zahraničních neziskových organizací jsou Oxfam, Care, Caritas, Goal a další. Mezi nejvýznamnější české neziskové organizace aktivní v rozvojové spolupráci patří společnost Člověk v tísni, ADRA, sdružení Česká katolická charita a další. Zahraniční i české nevládní organizace se v zájmu lepší efektivnosti a schopnosti prosazovat svoje zájmy na politické úrovni sdružují do národních platform, menších aliancí, sítí a „rodin“. České nevládní organizace jsou tak například sdružené v platformě České fórum pro rozvojovou spolupráci (FoRS). Příkladem sítě neboli širší platformy tvořené nevládními organizacemi s podobnými cíli a náplní činnosti je ActionAid nebo Eurostep. Organizace sdružené na podobném ideovém základě například katolické víře (Caritas International) tvoří pak tzv. „rodiny“.

Kromě neziskových organizací se na realizaci rozvojové spolupráce podílí také řada komerčních firem. Jedná se o odborné konsultační firmy nebo další firmy, které disponují odborným know-how potřebným pro danou rozvojovou problematiku.

Zahraniční vládní organizace

V omezené míře se do realizace rozvojové spolupráce přímo zapojují zahraniční vládní subjekty, daleko častěji však zastávají pouze roli donátora. Příklady zahraničních vládních institucí, které se zapojují přímo do realizace, jsou britské ministerstvo pro mezinárodní rozvoj DFID nebo americká vládní agentura pro zahraniční pomoc USAID. Vládní instituce často využívají další státní struktury své země při realizaci rozvojové spolupráce. Nezřídka například využívají přítomnosti vojenských složek v cílové zemi. Tento postup bývá často kritizován nevládními organizacemi, jelikož dochází k nevhodnému propojování vojenských zájmů s rozvojovými cíli.

Mezinárodní organizace

Nejznámějšími organizacemi, které přímo realizují rozvojovou pomoc jsou nejrůznější specializované agentury OSN, zejména WFP, FAO, UNDP, UNICEF a další. Agentury OSN jsou ovšem rovněž často zdrojem financí pro rozvojovou spolupráci (viz oddíl Instituce poskytující financování rozvojové spolupráce).

Odborné instituce

Jedná se o instituce, která disponují odbornými kapacitami v oborech vztahujících se k projektu. Odborné instituce mohou poskytovat expertizu v rámci rozvojové spolupráce, posudky a evaluace, výzkumy apod. Rovněž mohou stanovovat kvalitativní standardy pro výkon určitých aktivit rozvojové spolupráce (například standardy vzdělávacích programů, standardy poskytování veřejných služeb, osnovy pro různé typy vzdělávacích institucí, strategické plány pro využití zemědělské půdy apod.). Častou součástí rozvojových projektů jsou partnerství mezi odbornými subjekty v zahraničí a v cílové zemi.

Univerzitní odborná pracoviště, výzkumné ústavy

Velmi často jsou do rozvojové spolupráce zapojena výzkumná pracoviště místní nebo zahraniční. V rámci rozvojové spolupráce se také často navazuje vzájemná spolupráce mezi místními a zahraničními pracovišti.

Odborné státní a nestátní instituce

Mezi ně patří zejména různá regulační a standardizační pracoviště (inspekce, kontrolní úřady atd.) na místní úrovni nebo ze zahraničí. Řada rozvojových projektů je zaměřena na sektor zdravotnictví. Nemocnice, hygienické ústavy, výzkumné ústavy a další zdravotnické subjekty jsou proto velmi častým účastníkem rozvojové spolupráce.

Literatura:

- » Exnerová, V.; Kaplan M.; Prunerová K.: Rozvojová politika jednotlivých členských států OECD/DAC, In: Exnerová, V. (ed.): Globální problémy a rozvojová spolupráce: Témata, o která se lidé zajímají, Praha, Člověk v tísni 2005, s. 127 – 171.
- » Exnerová, V.; Prunerová K.: Rozvojová politika nových členských států EU, In: Exnerová, V. (ed.): Globální problémy a rozvojová spolupráce: Témata, o která se lidé zajímají, Praha, Člověk v tísni 2005, s. 181 – 184.
- » Náprstek M.; Plešinger J.; Svoboda D.: Neziskový sektor a rozvojová spolupráce, In: Exnerová, V. (ed.): Globální problémy a rozvojová spolupráce: Témata, o která se lidé zajímají, Praha, Člověk v tísni 2005, s. 185 – 190.

9

Aktéři rozvojové spolupráce II: Finanční instituce a instituce vlivu

Shrnutí:

Realizace rozvojových projektů a programů vyžaduje značné finanční prostředky, které k finálním příjemcům putují od dárců prostřednictvím realizátorů. Dárci mohou být mezinárodní organizace, které mají část příspěvků vyčleněnu na podporu rozvojových programů a projektů, národní vlády prostřednictvím národních programů zahraniční rozvojové spolupráce nebo privátní dárci, kteří přispívají formou sbírek či pravidelných dlouhodobých příspěvků vybrané nevládní organizaci. Mezi privátní dárci se řadí též korporátní dárci, kteří mohou přispívat i jinou formou než finanční (formou zboží či služeb) či případně vytvořit vlastní nadaci.

Kromě příjemců, realizátorů a dárců hrají v rozvojové spolupráci významnou roli i tzv. vlivové instituce. Jedná se o instituce, organizace i jednotlivce, kteří ve větší či menší míře mají možnost ovlivnit průběh rozvojové spolupráce, ať už formou vytvoření legislativy (vládní instituce), ekonomického tlaku (komerční subjekty), ovlivňováním veřejnosti (médiá, náboženské instituce, nevládní organizace) či mezinárodní intervencí (mezinárodní organizace).

Instituce poskytující finance na rozvojovou pomoc

Mezinárodní rozvojová spolupráce je nákladná. Rozvojové potřeby zemí globálního jihu často zahrnují plošné institucionální a strukturní změny. Rozvojová spolupráce také nezřídka spočívá v substituci některých kapitol státního rozpočtu cílových zemí.

Financování rozvojové spolupráce probíhá různými způsoby a vždy sestává z příspěvků několika různých poskytovatelů finančních zdrojů.

Multilaterální dárci

Některé mezinárodní instituce mají ve svém právním a finančním rámci stanovený mandát vyčleňovat potřebné finanční prostředky a určovat způsob jejich využití v rámci rozvojové spolupráce. Příkladem takové instituce je například Evropské společenství. Právním základem pro rozvojovou spolupráci ES je článek 179 Smlouvy o založení Evropského společenství (Treaty establishing the European Community – viz www.eur-lex.europa.eu nebo www.euroskop.cz). V rámci víceletého rozpočtu jsou vymezeny potřebné kapitoly, které jsou dále tematicky a administrativně děleny pro využití v rámci rozvojové spolupráce. Kromě toho byl v rámci EU založen nerozpočtový Evropský rozvojový fond, jenž je také využíván pro rozvojovou spolupráci.

Specializované agentury OSN rovněž disponují rozpočty na podporu rozvojových projektů. Jedná se zejmé-

na o Světový potravinový program (WFP), Organizaci OSN pro výživu a zemědělství (FAO), Dětský fond OSN (UNICEF) a Rozvojový program OSN (UNDP).

Dalším významným zdrojem financí pro rozvojovou spolupráci jsou také programy Skupiny Světové banky.

Existují i další, méně známá mezinárodní tělesa, která si kladou za cíl financování rozvojové spolupráce. Je to například OPEC Fund for International Development, do něž přispívají země skupiny OPEC, tzn. země vyvážející ropu.

Národní vlády

Národní vládní programy rozvojové pomoci jsou založeny na dvou politických základech. Prvním jsou vlastní národní priority zahraniční politiky daných států a druhým je zapojení národních vlád do mezinárodních závazků vztahujících se k rozvojové problematice. V současné době je jedním z nejvýznamnějších mezinárodních závazků naplňování cílů miléniové konference OSN nebo rozvojové závazky členských států EU.

Největšími a nejznámějšími vládními agenturami financujícími rozvojovou spolupráci je americký USAID a britské ministerstvo pro mezinárodní rozvoj – Department for International Development (DFID). Dalšími jsou například Canadian International Development Agency (CIDA), japonská rozvojová vládní

agentura Japan International Development Agency (JICA), švédská vládní agentura SIDA, německé Ministerstvo pro hospodářskou spolupráci a rozvoj – Bundesministerium für wirtschaftliche Zusammenarbeit und Entwicklung (BWZE). Významným vládním donátorem je také třeba Království Saudské Arábie (Saudi Fund for Development).

Privátní dárci

Jednotlivci se finančně podílejí na rozvojové spolupráci na základě nejrůznějších soukromých důvodů. Jednotliví dárci vyhledávají zpravidla vhodnou instituci nebo organizaci, jejíž působení v oblasti rozvojové spolupráce mohou podpořit. Činí takto prostřednictvím sbírek nebo darů.

Na rozvojové spolupráci se rovněž podílejí významní individuální filantropové prostřednictvím svých soukromých nadací. Známými příklady jsou Nadace Billa a Melindy Gatesových nebo Open Society Institute, založený Georgem Sorsesem.

Mezi soukromé dárcce se řadí rovněž tzv. korporátní dárci. Korporátní soukromí poskytovatelé finančních prostředků vydávají finance na základě etických a strategických důvodů, které se u různých dárců liší. Korporátní dárci obdobně jako individuální dárci vyhledávají vhodného realizátora rozvojové spolupráce, tj. instituci nebo organizaci, jejíž působení v oblasti rozvojové spolupráce mohou podpořit. Korporátní donoři poskytují v některých případech pomoc tzv. zprostředkovanou, tj. ve formě zboží nebo služeb.

Někteří korporátní dárci integrují do své organizační struktury složku, která se kontinuálně zabývá různými způsoby poskytování finanční nebo zprostředkované podpory různým realizátorům – vytvoří vlastní nadaci. Příkladem je Vodafone Foundation, Levi Strauss Foundation nebo Robert Bosch Stiftung.

Institute vlivu

Jedná se o instituce, jež mají rozhodovací pravomoc nebo jiné silové vlastnosti, které ovlivňují plánování, financování a provádění rozvojové pomoci. V ideálním případě jsou vlivné instituce aktivně zapojeny do realizace rozvojových projektů společně s dalšími aktéry, tzn. nezůstávají v separované pozici „hybatele“, ale mají možnost a vůli se podílet na dosahování cílů rozvojových projektů.

Ovlivňování rozvojové spolupráce je třeba vnímat na různých úrovních. Na úrovni globální nebo mezinárodní dochází k řadě rozhodnutí, která se neodráží přímo na situaci jednotlivých příjemců pomoci, ale mají dlouho-

dobý efekt na objem, kvalitu a efektivitu rozvojové spolupráce a tím pádem na její dlouhodobé výsledky. Mezi globální vlivné instituce patří opravdu široká škála aktérů, od organizované veřejnosti, tzv. advocacy groups, celebrit, náboženských institucí, komerčních subjektů až po mezinárodní organizace.

Řada institucí nebo organizací může být vlivnou institucí, ačkoli v jiném sektoru rozvojové spolupráce nebo na jiné úrovni (globální vs. lokální) vystupuje například v roli realizátora nebo poskytovatele financí. Roli různých institucí a organizací je proto vždy třeba posuzovat v kontextu konkrétní situace.

Vládní instituce cílových zemí

Do této skupiny mohou patřit jak centrální vládní instituce, tak místní samosprávné orgány. I když nejsou přímo zapojeny do realizace rozvojové spolupráce jako příjemci, realizátoři nebo zdroj financí, mají velký vliv na průběh rozvojové spolupráce. Ovlivňují například právní rámec, ve kterém je realizována rozvojová pomoc. Může se jednat například o legislativu týkající se pobytu zahraničních organizací v dané zemi nebo související s právní subjektivitou místních organizací občanské společnosti. Vlády dále mohou ovlivňovat priority ve státní politice, tzn. že mohou napomoci nebo naopak bránit úspěšnosti různých rozvojových projektů v různých sektorech.

Komerční subjekty

Místní nebo zahraniční firmy mohou ovlivňovat realizaci a úspěšnost rozvojových projektů prostřednictvím svého ekonomického vlivu. Jejich ekonomická síla se může odrazit na rozhodování místních samospráv i centrálních vládních institucí. Vliv mohou ale také uplatňovat vzhledem ke své pozici zaměstnavatele. Zejména v oblastech, kde jsou omezené pracovní příležitosti, může komerční firma poskytující většinu pracovních příležitostí nashromáždit významný přímý vliv na příjemce pomoci nebo další aktéry. Komerční subjekty je třeba brát v úvahu jako nedílnou součást společenského a ekonomického prostředí cílových zemí a mezinárodních vztahů. V ideálním případě se komerční subjekty zapojují do rozvojové spolupráce konstruktivním způsobem. Mohou být v roli realizátora, zdroje financí, ale také příjemce. Mohou se zhostit zavádění nových postupů a technologií, zaměstnaneckých standardů nebo například zaměstnávání znevýhodněných skupin. Existují ovšem i případy, kdy firmy mohou uplatnit svůj vliv v rozporu s cíli rozvojových projektů. Smutně proslulým příkladem takových situací jsou oblasti, kde komerční subjekty využívají dětskou práci. Nedostatek pracovních příležitostí může zapříčinit, že rodiny nemají zájem podílet se na snižování dětské práce, jelikož jsou jejich zaměstnané děti zdánlivě jediným možným zdrojem příjmů.

Náboženské instituce

Vliv náboženských institucí na rozvojové projekty spočívá v jejich potencionální možnosti ovlivňovat mínění komunity nebo výkonných či legislativních institucí. Náboženské instituce vykazují různou míru sounáležitosti s míněním veřejnosti v cílových zemích rozvojové spolupráce. V řadě zemí může jejich postoj věrohodně odrážet postoj veřejnosti. V takových případech mají většinou také významný vliv na mínění veřejnosti. V jiných zemích může být provázanost nižší, nebo může být veřejnost nábožensky rozčleněná. Také vliv náboženských institucí na rozhodování správních nebo politických orgánů se může různit. Jejich roli v cílové zemi a komunitě je vždy třeba věnovat pozornost a citlivě ji zhodnotit. Náboženské instituce mohou mít vliv na realizaci rozvojové spolupráce i na mezinárodní úrovni. Jako příklad můžeme uvést problematiku propagace používání antikoncepčních prostředků v zájmu omezení pandemie HIV&AIDS. Některé náboženské instituce mohou oponovat této metodě a mohou ovlivňovat tok finančních prostředků využívaných v boji proti pandemii tak, aby nebyl primárně směřován na propagaci kondomů.

Mezinárodní organizace

Některé mezinárodní organizace mají mandát ve vztahu k území, na kterém je realizována rozvojová spolupráce (například agentury OSN, OBSE apod.). Mohou mít například roli pozorovatele, který poskytuje primární informace pro další rozhodování na mezinárodní úrovni. Tím mohou ovlivňovat druh mezinárodní intervence na daném území, míru dalšího financování pro dané území apod. Může jim být svěřena role mezinárodního koordinátora rozvojových aktivit v určitém sektoru a tím pádem jsou zároveň v pozici jakéhosi prostředníka mezi realizátory rozvojových projektů navzájem nebo mezi realizátory, místními vládními institucemi a dalšími aktéry. Výhodou mezinárodních institucí je jejich nestrannost.

Nevládní organizace

Od začátku 90. let minulého století je patrná zvýšená aktivita na poli advocacy u řady nevládních organizací, které se snaží posílit dopady pomoci poskytované rozvojovým zemím.

Tento přístup vychází z předpokladu, že udržitelného rozvoje lze dosáhnout jen tehdy, pokud bude poskytována rozvojová pomoc koherentní s širším dopadem politik národních vlád, Evropské unie či dalších mezinárodních organizací. Řada nevládních organizací věnuje v současnosti část svého úsilí a finančních zdrojů také informování a ovlivňování veřejného mínění prostřednictvím nejrozličnějších vzdělávacích programů a kampaní. Tyto

Příklady kampaní:

Kampaň za „čisté oblečení“

Devět evropských zemí sdružených v kampani The Clean Clothes se snaží zlepšit podmínky lidí pracujících v textilním průmyslu a u výrobců sportovních potřeb na celém světě. Podporují odbory, vyvíjejí nátlak na firmy a informují spotřebitele v Evropě. Téma se snaží zviditelnit v době velkých sportovních událostí, jako je olympiáda nebo fotbalové šampionáty.

www.cleanclothes.org

Vzdělání patří k základním právům

Global campaign for education – tak se jmenuje kampaň, ve které je zapojeno sto padesát větších i menších světových nevládních organizací. Poukazuje na to, že 125 milionům dětí a 880 milionům dospělých je odepíráno právo naučit se číst, psát a počítat. V rámci kampaně apelují hollywoodské celebrity i veřejnost na vlády, aby plnily své sliby a poskytly bezplatné základní vzdělání všem dětem, dospělým i znevýhodněným skupinám společnosti.

www.campaignforeducation.org

Výzva k boji proti chudobě

Nevládní organizace z více než sta zemí světa včetně České republiky bojují proti světové bídě. Symbolem jejich kampaně Global call to action against poverty je bílá páska, jejímž nošením se lidé připojují k požadavkům, jako je lepší a větší pomoc rozvojovým zemím, odpuštění dluhů či spravedlivý obchod.

www.ceskoprotichudobe.cz; www.whiteband.org

Přispějte ke spravedlivému obchodu

Organizace Oxfam International iniciuje akce za změnu nespravedlivých globálních obchodních pravidel. Prostřednictvím kampaně Make trade fair vyzývá vlády, mezinárodní instituce a nadnárodní firmy k zodpovědnému přístupu, kdy obchod nebude příčinou chudoby, ale součástí jejího řešení. Ve svých televizních spotech poukazuje například na problém zemědělských dotací nebo příliš vysoké ceny léků.

www.maketradefair.com

kampaně a vzdělávací programy mají za účel připoutat pozornost veřejnosti k různým problémům rozvojového světa, ať už se jedná o problematiku HIV&AIDS, přístupu k nezávadné vodě či oddlužení.

Cílem kampaní je:

- » Mobilizace a informování veřejnosti
- » Získat média, aby o tématu informovala
- » Vytvoření tlaku na politiky
- » Zapojení dalších aktérů – soukromé sféry, odborů, spotřebitelů apod.

Dalšími příklady institucí, které mohou uplatňovat vliv na realizaci rozvojových projektů jsou média (vliv na mínění veřejnosti), ozbrojené složky (mohou mít zvláštní požadavky týkající se pohybu realizátorů na určitém území apod.) a zájmové skupiny. Celebrity mohou hrát významnou roli při ovlivňování veřejnosti, získávání mediální pozornosti či tlaku na politiky.

Literatura:

- » Exnerová, V.; Kaplan M.; Prunerová K.: Rozvojová politika jednotlivých členských států OECD/DAC, In: Exnerová, V. (ed.): Globální problémy a rozvojová spolupráce: Témata, o která se lidé zajímají, Praha, Člověk v tísni 2005, s. 127 – 171.
- » Jelínek P.; Plešinger J.; Prunerová K.: Rozvojová politika Evropského společenství, In: Exnerová, V. (ed.): Globální problémy a rozvojová spolupráce: Témata, o která se lidé zajímají, Praha, Člověk v tísni 2005, s. 173 – 179.
- » Exnerová, V.; Prunerová K.: Rozvojová politika nových členských států EU, In: Exnerová, V. (ed.): Globální problémy a rozvojová spolupráce: Témata, o která se lidé zajímají, Praha, Člověk v tísni 2005, s. 181 – 184.
- » Náprstek M.; Plešinger J.; Svoboda D.: Neziskový sektor a rozvojová spolupráce, In: Exnerová, V. (ed.): Globální problémy a rozvojová spolupráce: Témata, o která se lidé zajímají, Praha, Člověk v tísni 2005, s. 185 – 190.

10

Zahraniční rozvojová spolupráce České republiky

Shrnutí kapitoly:

Zahraniční rozvojová spolupráce (ZRS) představuje významnou součást zahraničního působení České republiky a vyjadřuje převzetí odpovědnosti za řešení globálních problémů. Vedle primárního cíle, kterým je omezování chudoby v rozvojových zemích, plní i sekundární cíle: přispívá například k budování dobrých vztahů s rozvojovými zeměmi a napomáhá zajišťovat ekonomické, bezpečnostní a environmentální zájmy České republiky.

Česká republika může vykázat jistou tradici rozvojové spolupráce sahající do období před rokem 1989. Tehdy však byla řízena především logikou studené války. K obnovení pomoci došlo v polovině 90. let v souvislosti se začleňováním České republiky do západních politických a ekonomických struktur. Proces transformace české ZRS přetrvává až do současnosti.

Za poslední desetiletí se mnohonásobně zvýšil objem českých prostředků poskytovaných rozvojovým zemím a podařilo se rozvojovou spolupráci zefektivnit definováním prioritních cílových zemí a hlavních sektorů. Mimo to se zlepšil její institucionální rámec, a to hlavně zřízením Rozvojového střediska a jasnou integrací nestátních subjektů do rozvojové spolupráce. Humanitární a rozvojové organizace jsou sdruženy v Českém fóru pro rozvojovou spolupráci (FoRS).

Přestože se česká ZRS za poslední roky výrazně zlepšila, několik výzev přetrvává i nadále. Především stále chybí jednotný státní orgán pro její řízení (rozvojová agentura). Momentální systém, kdy za vynakládání prostředků určených pro ZRS odpovídají jednotlivá ministerstva, není optimální. Tato roztržičnost výrazně snižuje efektivitu a znesnadňuje koordinaci celého procesu poskytování pomoci. Zjednodušení institucionálního systému se proto stalo jednou z priorit současné české vlády. Další výzvou je navýšení prostředků pomoci v rámci mezinárodních závazků.

Rozvojová pomoc Československa před rokem 1989

Československo patřilo před rokem 1989 mezi socialistické státy silně angažované v rozvojovém světě, přičemž rozvojová pomoc představovala jednu z nejvýraznějších forem tohoto zapojení. Podobně jako u jiných dárců byla československá rozvojová pomoc zásadním způsobem ovlivněna logikou studené války. Tomu odpovídalo i rozdělení rozvojových zemí na „mimoevropské socialistické země“, „země přednostního zájmu“, „země československého zájmu z hlediska rozvoje dlouhodobých politických a hospodářských vztahů“ a ostatní rozvojové země.

Mezi mimoevropské socialistické země patřila Kuba, Mongolsko, Severní Korea, Severní Vietnam/Vietnam, později též Laos a Kambodža. Zeměmi přednostního zájmu byly na počátku 60. let Ghana, Guinea a Mali, v 80. let pak Afghánistán, Angola, Etiopie, Jižní Jemen a Mozambik, ve druhé polovině 80. let též Nikaragua. Mezi státy, s nimiž Československo hodlalo rozvíjet vzájemně výhodné hospodářské vztahy, patřila celá řada rozvojových zemí, které v ekonomické oblasti často

uplatňovaly jisté prvky plánovaného hospodářství (v 80. letech například do této kategorie náležela Sýrie, Alžírsko, Libye, Irák, Indie, Kongo, Benin, Mexiko, Venezuela, Guinea-Bissau, ale také Nigérie nebo Írán). Poslední kategorii představovaly „země v područí imperialismu“, tedy rozvojové země, které se politicky jednoznačně orientovaly na západní demokracie a se kterými Československo intenzivní spolupráci nerozvíjelo.

Československá rozvojová spolupráce nabývala řady forem. Jednalo se jednak o hmotnou pomoc, tj. dodávky potravin, léků, pracovního nářadí, pomůcek pro alfabetační programy a podobně. Tato bezplatná hmotná pomoc se soustředila výlučně na mimoevropské socialistické rozvojové země, na země přednostního zájmu a na vybraná národně osvobozená hnutí (například alžírské, angolské, mozambické, zimbabwské, namibijské nebo jihoafrické).

Další formou byla technická pomoc, která spočívala ve vysílání odborníků (zpravidla prostřednictvím podniku

Polytechna), ve zřizování výcvikových a učebních zařízení a v přijímání stážistů. Bezplatné poskytování technické pomoci bylo omezeno na mimoevropské socialistické země a země přednostního zájmu. Na druhou stranu experti jevíli zpravidla mnohem větší zájem o Alžírsko, Tunisko, Kuvajt nebo Maltu, kde byly podmínky pro jejich práci výrazně výhodnější.

Další významnou formou rozvojové pomoci bylo poskytování stipendií ke studiu na českých a slovenských vysokých školách (ročně se jednalo přibližně o 500 stipendií, v 80. letech pak o 850 stipendijních míst ročně). Celkem do počátku 90. let vystudovalo na československých vysokých školách na 20 000 stipendistů.

Celkově bylo na bezplatnou pomoc počátkem 80. let vynakládáno přibližně 200 milionů Kčs ročně, dalších více než 700 milionů Kčs bylo poskytováno ve formě přírůžek k cenám dovážených surovin, zvláště pak kubánského cukru. Československo počítalo do rozvojové spolupráce také poskytování dlouhodobých vládních úvěrů na odběr československého zboží a služeb (mimo jiné na dodávky investičních celků) (Jelínek, P. aj., 2005, s. 115).

Česká rozvojová pomoc v 90. letech

Poskytování rozvojové pomoci před rokem 1989 zanechalo jistě pozitivní dědictví, jako je tradice dobrých vztahů k některým zemím nebo osobní vazby vyplývající z toho, že občané některých rozvojových zemí studovali na území dnešní České republiky. Ne zcela využitým potenciálem jsou zkušenosti expertů, kteří v rozvojovém světě působili, byť je zapotřebí zdůraznit, že se současné pojetí rozvojové pomoci od pojetí převládajícího v minulosti zásadně liší.

Mnohem závažnější dopad měla ale pomoc poskytovaná minulým režimem na postoje veřejnosti. Nedůvěra občanů ve veškeré mezinárodně politické kroky komunistického režimu vyústila v averzi značné části veřejnosti vůči jakýmkoliv projevům mezinárodní solidarity, zejména ovšem k těm organizovaným státům. Tato apriorně negativní stanoviska občanů vůči rozvojové pomoci do značné míry sdílela i nová politická elita a program rozvojové pomoci tak po roce 1989 zaznamenal výrazný útlum, což rovněž souviselo s objektivním přesunem pozornosti na domácí transformační problémy.

Nový impuls pro rozvojovou spolupráci přišel v souvislosti se začleňováním ČR do západních politických a ekonomických struktur. S perspektivou vstupu do Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD) učinila ČR v průběhu roku 1995 kroky k obnovení svého progra-

mu rozvojové pomoci. Výhodiskem se staly Zásady pro poskytování zahraniční pomoci, které v březnu 1995 schválila vláda. ČR se dokumentem přihlásila k postojům mezinárodního společenství vyjádřeným v rezolucích OSN a principech OECD. Zásady stručně definovaly postupy a kompetence resortů a vlády při poskytování rozvojové a humanitární pomoci. Dokument potvrdil dosavadní systém, který se opírá o rozhodující pozici jednotlivých resortů. Jednotlivá ministerstva byla odpovědná za přípravu a realizaci projektů rozvojové pomoci a za nakládání s vyčleněnými finančními prostředky, role koordinátora pomoci připadla ministerstvu zahraničních věcí.

Zásady též stanovily, že pomoc může být poskytována multilaterálně nebo bilaterálně, přičemž příspěvky mezinárodním organizacím mohou být účelově vázány. Jako rozhodující kritéria pro určování priorit bilaterální rozvojové pomoci ČR byla stanovena naléhavost poskytnutí pomoci (tedy potřeba vyjádřená sociální a ekonomickou úrovní přijímající země), vztah příjemce k ČR, úroveň demokracie a dodržování lidských práv v partnerské zemi a míra efektivního využití pomoci. Ne ve všech případech však úředníci na tato kritéria dbali. Velice nízký podíl nejméně rozvinutých zemí mezi příjemci české zahraniční pomoci nespovedil o tom, že by se kladl zvláštní důraz na kritérium potřeby.

Ačkoliv měla mít česká rozvojová pomoc podle schválených zásad koncepční charakter, nabývala v následujících letech podoby izolovaných projektů, které byly často generovány nikoliv na základě jasně stanovených priorit, nýbrž vycházely z individuální iniciativy. Důsledkem byla značná teritoriální a sektorová roztržitost české rozvojové pomoci. V letech 1996 – 2000 se významnější projekty české zahraniční rozvojové pomoci realizovaly ve čtyřech desítkách států. Tato roztržitost v kombinaci s nízkým objemem pomoci znamenala, že většina prostředků plynula na relativně malé projekty, což snižovalo přínos vynaložených prostředků a ztěžovalo řízení celého systému.

V roce 1995 vláda naplánovala postupné navyšování finančních prostředků vyčleněných na rozvojovou pomoc. Vzhledem k celkovému hospodářskému vývoji ČR však nedošlo k realizaci. V roce 1997 se objem vyčleněných prostředků naopak v důsledku finanční a rozpočtové krize snížil o polovinu. K opětovnému navýšení na původně zamýšlenou úroveň již nedošlo.

Vedle vládní zahraniční pomoci se zvláště v souvislosti s konflikty v bývalé Jugoslávii začaly rozvíjet i aktivity nevládního sektoru. Zpravidla se jednalo o pomoc humanitární, v některých případech ale i s jistým přesahem do oblasti dlouhodobější stabilizace a rozvoje jednotlivých regionů. Nevládním organizacím se v 90. letech lépe než státu dařilo překonávat negativní vnímání zahraniční pomoci veřejností (Jelínek, P. aj., 2005, s. 116).

Koncepce ZRS České republiky na období let 2002 až 2007

Výrazným krokem k reformě systému české rozvojové pomoci se stala Koncepce zahraniční rozvojové pomoci České republiky na období let 2002 – 2007, kterou vláda vzala v lednu 2002 na vědomí. Východiskem pro novou koncepci byla zevrubná Analýza a zhodnocení realizace zahraniční rozvojové pomoci ČR za období let 1996 – 2000 (předložená vládě v září 2001), která konstatovala, že tehdejší systém a praxe rozvojové spolupráce zcela neodpovídají aktuálním mezinárodním trendům ani potřebě efektivního vynakládání veřejných prostředků.

Za hlavní cíl poskytování rozvojové pomoci vláda v koncepci prohlásila omezování chudoby v rozvojových zemích. Přihlásila se plně k Rozvojovým cílům tisíciletí (MDGs) a konstatovala, že poskytování rozvojové pomoci je součástí zahraniční politiky a přispívá k prosazování demokracie, lidských práv a sociální spravedlnosti, k integraci rozvojových zemí do světového hospodářství a k udržitelnému globálnímu rozvoji.

Nová koncepce jednoznačně deklarovala potřebu posílit efektivnost, transparentnost a systémovost české zahraniční rozvojové spolupráce (ZRS). Vyslovila se pro sektorovou i teritoriální koncentraci české ZRS a vymezila proto dvacet prioritních zemí, do kterých se česká pomoc měla přednostně soustředit. Jako prioritní země pro českou ZRS byly tehdy vybrány: Afghánistán, Angola, Bolívie, Bosna a Hercegovina, Burkina Faso, Etiopie, Jemen, Jugoslávie, Kazachstán, Libanon, Makedonie, Mali, Mongolsko, Namibie, Nikaragua, Palestina, Salvador, Ukrajina, Uzbekistán a Vietnam.

Neméně důležitý přínos nové koncepce české rozvojové pomoci představuje zahájení transformace institucionálního rámce poskytování pomoci. V první fázi transformace došlo k ustavení Rozvojového střediska při Ústavu mezinárodních vztahů jako poradního odborného prvku v systému zahraniční rozvojové pomoci. Za hlavní úkoly Rozvojového střediska bylo stanoveno posuzování programů a projektů ZRS, spolupráce s resorty při zajištění realizace projektů, monitoring a vyhodnocování programů a projektů, stejně jako spolupráce s obdobnými institucemi jiných dárcovských

Aktéři české rozvojové spolupráce:

Ministerstvo zahraničních věcí ČR je ústředním koordinačním orgánem, v jehož rámci působí Odbor rozvojové spolupráce a humanitární pomoci. Využívá síť zastupitelských úřadů ČR, které jsou podrobně seznámeny se situací v konkrétní přijímací zemi a mohou proto výrazně napomoci kvalitní rozvojové spolupráci. Zabývá se koncepčními otázkami rozvojové spolupráce, plánuje objem a strukturu financí na její poskytování, připravuje programy spolupráce s prioritními zeměmi, sestavuje roční plány rozvojových projektů, projednává dohody o spolupráci s přijímacími zeměmi, koordinuje rozvojové aktivity s EU, OECD a dalšími mezinárodními institucemi.

Sektorová ministerstva mají v současném systému poměrně široké pravomoci, jsou odpovědná za administraci rozvojových projektů podle jejich oborového zaměření a za efektivní vynakládání finančních prostředků.

Rozvojové středisko Ústavu mezinárodních vztahů je odborným poradním orgánem Ministerstva zahraničních věcí ČR. Je zapojeno do identifikace témat rozvojové spolupráce v neprioritních zemích, do formulace a výběru projektů rozvojové spolupráce a také monitoruje a evaluuje projekty a standardizuje metodiku. Rozvojové středisko rovněž organizuje vzdělávání expertů a zvyšuje povědomí české veřejnosti o rozvojové problematice.

Realizátoři projektů: samotné projekty rozvojové spolupráce realizují státní instituce, nevládní organizace, vysoké školy, mezinárodní organizace i soukromé firmy.

zemí. Mezi úkoly Rozvojového střediska též patří organizace přípravy a vzdělávání expertů rozvojové pomoci a koordinace výzkumu v této oblasti. Koncepce se vyslovila pro následné zřízení Rozvojové agentury, která by na funkce Rozvojového střediska navázala a jeho roli v rámci systému české ZRS dále rozšířila.

Novým prvkem obsaženým v koncepci byla také deklarovaná vstřícnost a otevřenost vůči nestátním subjektům.

Objem rozvojové pomoci ČR:

(mil. USD)	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
bilaterální pomoc	6,36	14,94	31,31	80,36	63,48	64,39	77,7
multilaterální pomoc	9,80	11,54	14,08	10,19	44,69	70,74	83,16
ODA celkem	16,16	26,48	45,39	90,55	108,17	135,13	160,86
ODA/HND (%)	0,032	0,047	0,065	0,101	0,106	0,114	0,12

Vláda v koncepci jednoznačně za své partnery v oblasti rozvojové pomoci označila nevládní organizace, soukromý sektor, odbory, akademickou obec, média a církve. V návaznosti na novou koncepci došlo v následujících letech k dalším proměnám systému ZRS. Do posuzování návrhů projektů byla na podzim 2002 zapojena tzv. Expertní skupina, ad hoc orgán jmenovaný MZV ze zástupců doporučených jednotlivými resorty. Členové Expertní skupiny posuzují veškeré návrhy projektů, jejich doporučení pak slouží jako podklad pro rozhodnutí MZV. V rámci MZV byl v létě 2003 vytvořen nový Odbor rozvojové spolupráce a humanitární pomoci, který agendu ZRS převzal od Odboru vnějších ekonomických vztahů a Odboru mezinárodních organizací.

Objem prostředků vyčleňovaných na ZRS zaznamenal od roku 2002 (kdy byly finanční prostředky vyčleněné na projekty ZRS zkráceny na polovinu, tj. na 200 milionů Kč) jistý nárůst. V roce 2006 dosáhla česká rozvojová pomoc v absolutním vyjádření 160,86 mil. USD (asi 3,6 mld. Kč) a v relativním vyjádření 0,12 % HND. Od roku 2000 se oficiální rozvojová pomoc (Official Development Assistance, ODA) zvýšila více než osminásobně, zčásti díky lepšímu výkaznictví, zčásti díky nárůstu některých položek. V roce 2005 multilaterální pomoc poprvé od roku 2000 převážila nad bilaterálními aktivitami, což souvisí především s nárůstem povinných příspěvků ČR do rozpočtu Evropské unie.

Česká republika je však nadále velmi vzdálena cíli, který si pro vyšší prostředků věnovaných na ZRS stanovily členské státy EU. Na zasedání Evropské rady se tzv. nové členské státy zavázaly, že do roku 2010 dosáhnou podílu ODA na hrubém národním důchodu ve výši minimálně 0,17 % a do roku 2015 minimálně 0,33 %. Od dlouhodobě stanoveného cíle OSN, aby vyspělé země usilovaly o dosažení 0,7 % HND na rozvojovou pomoc, dělí ČR ještě dlouhá cesta (Jelínek, P. aj., s. 116 – 117).

Česká ZRS po vstupu do EU

Dalším impulsem pro přeměnu českého systému rozvojové spolupráce byl vstup ČR do EU v roce 2004. Kromě zapojení do rozvojové spolupráce Evropského společenství (prozatím zejména participací na vnější pomoci ES zemím Asie, Latinské Ameriky, Středomoří, Balkánu a bývalého SSSR prostřednictvím příspěvku do obecného rozpočtu ES), se do české bilaterální spolupráce promítla především harmonizace českého právního řádu s legislativou ES v oblasti vnitřního trhu. Rozhodující dopad měla zejména harmonizace v oblasti veřejných zakázek, konkrétně schválení nového českého zákona o veřejných zakázkách.

Předchozí norma, zákon č. 199/1994 Sb., stanovila, že se její ustanovení nevztahují na „zakázky související s poskytováním rozvojové a humanitární pomoci vlád

České republiky v případech nebezpečí z prodlení.“ Formulace o „nebezpečí z prodlení“ byla poměrně extenzivně interpretována a de facto se tak celý systém české rozvojové spolupráce nacházel mimo rámec uplatňování zákona o veřejných zakázkách. Nový zákon č. 40/2004 Sb. o veřejných zakázkách, který pravidla platná v této oblasti harmonizoval se směrnicemi ES, již žádnou výjimku pro projekty rozvojové spolupráce neobsahuje a systém poskytování rozvojové pomoci byl uveden do souladu s novým zákonem o veřejných zakázkách.

Vláda ČR se svým usnesením č. 302 ze dne 31. března 2004 pod názvem Zásady zahraniční rozvojové spolupráce po vstupu ČR do EU jednoznačně přihlásila k uplatňování programového přístupu.

Ten je – oproti dosavadním izolovaným projektům – založen na ucelené střednědobé rozvojové strategii. Tím se zvýšila předvídatelnost v oblasti rozvojové spolupráce, která umožňuje všem aktérům, ať v ČR nebo v partnerských zemích, lépe plánovat své aktivity. Tyto programy s prioritními zeměmi byly označeny za nosnou součást zahraniční rozvojové spolupráce ČR, přičemž jako dlouhodobé prioritní země byly definovány Angola, Bosna a Hercegovina, Jemen, Moldavsko, Mongolsko, Srbsko a Černá Hora, Vietnam a Zambie. Za střednědobé priority byly usnesením vlády označeny Afghánistán a Irák.

Prioritní země a hlavní sektory české ZRS:

- » **Angola:** zemědělství, školství
- » **Bosna a Hercegovina:** ekonomicko-průmyslový rozvoj, zemědělství a rozvoj venkova, dopravní infrastruktura
- » **Jemen:** vodohospodářství, energetika, vzdělání
- » **Moldavsko:** ochrana životního prostředí, rozvoj lidských zdrojů, vzdělání
- » **Mongolsko:** ekonomicko-průmyslový rozvoj, životní prostředí, zemědělství a rozvoj venkova, sektor práce a sociálních věcí
- » **Srbsko a Černá Hora:** ochrana životního prostředí, ekonomicko-průmyslový rozvoj, oblast práce a sociálních věcí, doprava, zdravotnictví
- » **Vietnam:** ochrana životního prostředí, oblast práce a sociálních věcí, zemědělství, průmysl a obchod
- » **Zambie:** zdravotnictví

Významným krokem ke zprůhlednění a větší předvídatelnosti pomoci se rovněž stal Střednědobý výhled financování zahraniční rozvojové pomoci ČR. Tento dokument, který byl předložen vládě poprvé v průběhu roku 2003, obsahuje indikativní výhled objemu pomoci na následující tři roky a je průběžně aktualizován.

Proces přípravy programů rozvojové spolupráce zahrnuje studium příslušných dokumentů, zejména pak národních dokumentů definujících strategii snižování chudoby, stejně jako analýzu makroekonomické, politické a sociální situace partnerské země. Podrobně studovány jsou také rozvojové aktivity ostatních donorů, zvláště pak Evropské komise. Zásadní význam mají konzultace s institucemi partnerských zemí na centrální, regionální i lokální úrovni a se zástupci místní občanské společnosti. Rozvojová spolupráce by totiž primárně měla vycházet z potřeb partnerské strany. Důležité je i sdílení zkušeností s bilaterálními a multilaterálními donory, působícími v dané zemi.

Jakkoli programy rozvojové spolupráce s prioritními zeměmi představují stěžejní nástroj rozvojové spolupráce, není přinejmenším ve střednědobé perspektivě zcela vyloučena ani spolupráce ve formě jednotlivých projektů v zemích, které jako prioritní definovány nebyly. Vhodným doplňujícím mechanismem by mohlo být spolufinancování s nevládními organizacemi, jejichž pravidelný kontakt s nejpotřebnějšími skupinami obyvatel rozvojového světa a možnost mobilizace dodatečných zdrojů obohacují rozvojovou spolupráci o velmi přínosnou dimenzi. Větší zapojení českého soukromého sektoru (ať již poskytovatelů konzultantských služeb nebo dodavatelů zboží) do rozvojové spolupráce zůstává mimořádně důležitým úkolem.

Formy pro realizaci české rozvojové spolupráce:

- » **Projekty:** v roce 2005 bylo realizováno více než 120 projektů v celkové výši cca 500 mil. Kč
- » **Vládní stipendia** pro studenty z rozvojových a jiných potřebných zemí: v roce 2005 byla poskytnuta stipendia pro cca 250 studentů ze 70 zemí v objemu 100 mil. Kč
- » **Humanitární pomoc:** v roce 2005 byla poskytnuta humanitární pomoc do rozvojových zemí ve výši 105 mil. Kč
- » **Pomoc uprchlíkům:** v roce 2005 byla poskytnuta pomoc uprchlíkům na území ČR ve výši 230 mil. Kč
- » **Odpouštění dluhů** a řada dalších bilaterálních aktivit
- » **Příspěvky do mezinárodních organizací** (EU, OSN, OECD)
- » **Zapojení českých expertů** do mezinárodních organizací: čeští odborníci realizují aktivity v rámci projektů řady mezinárodních organizací (UNDP, UNEP, UNFPA, FAO, UNIDO, ITU apod.)

Velkou výzvou pro český soukromý i neziskový sektor představují zakázky a granty vypisované v rámci rozvojové spolupráce EU. Vzhledem k tomu, že ČR přispívá do rozpočtu ES, mají české subjekty možnost účastnit se výběrových řízení vypisovaných Úřadem pro spolupráci EuropeAid (kromě projektů realizovaných v zemích Afriky, Karibské oblasti a Tichomoří, které jsou hrazeny z Evropského rozvojového fondu, do něhož ČR dosud nepřispívá). Uchazeči o zakázky a granty ale musí splňovat náročná kritéria (několikaleté zkušenosti v příslušném regionu s realizací obdobných projektů, dostatečné zajištění finančních a lidských zdrojů apod.) a nelze proto vyloučit, že po nějakou dobu budou příspěvky ČR na rozvojovou spolupráci EU přesahovat hodnotu služeb, zboží a prací poskytovaných v této oblasti českými subjekty. Proto české státní instituce usilují, aby české firmy a nevládní organizace byly ve výběrových řízeních na projekty rozvojové spolupráce EU co nejúspěšnější, zvláště pak včasným zprostředkováním relevantních informací (Jelínek, P. aj., 2005, s. 117 – 118).

Rozvojová spolupráce neziskového sektoru

České neziskové nevládní organizace, které pracují na poli rozvojové spolupráce, rozvojové výchovy a humanitární pomoci, jsou sdruženy v Českém fóru pro rozvojovou spolupráci (FoRS). Tato platforma, založená v roce 2002, má v současnosti 22 členů. Těžištěm jejich aktivit je zatím hlavně humanitární pomoc, podíl na dlouhodobých projektech rozvojové pomoci ale roste. Od ledna 2003 je FoRS členem CONCORD – Evropské konfederace nevládních organizací pro krizovou pomoc a rozvoj, která sdružuje 38 národních platform a sítí (networks). Ty zastřešují přes 15000 evropských nevládních neziskových organizací. FoRS je zastoupen i v předsednické radě CONCORD.

Hlavními domácími partnery FoRSu jsou Odbor rozvojové spolupráce a humanitární pomoci MZV ČR a Rozvojové středisko Ústavu mezinárodních vztahů. Hlavními mezinárodními partnery FoRSu jsou kromě CONCORDu také projekt ODACE kanadské agentury pro mezinárodní rozvoj (CIDA) a Trialog – projekt několika zahraničních nevládních neziskových organizací podporovaný Evropskou komisí.

Výhled a hlavní úkoly české ZRS do budoucna

Přestože došlo od formulování Koncepce z roku 2002 k výrazným krokům směrem ke zvýšení efektivity a transparentnosti české rozvojové spolupráce, vyvstává nadále řada výzev, které naléhavě vyžadují řešení v rámci transformačního procesu.

Především se jedná o otázku ustavení jednotného státního orgánu pro řízení rozvojové spolupráce (rozvojové agentury). Zásady zahraniční rozvojové spolupráce po vstupu ČR do EU schválené vládou v březnu 2004 nepřinesly žádnou zásadní změnu, pokud jde o dominantní roli jednotlivých ministerstev. Podle těchto zásad „resorty odpovídají za efektivní vynakládání prostředků určených na rozvojovou spolupráci tak, aby jejich využití přispívalo k dosažení rozvojových cílů“.

Tento systém ovšem nelze považovat za optimální, zvláště pak vzhledem k posilování nároků na efektivitu v souvislosti s nárůstem objemu finančních prostředků vyčleňovaných na rozvojovou spolupráci. Zapojení celé řady státních institucí je samo o sobě zdrojem jisté těžkopádnosti, průtahů a komunikačních šumů. Skutečnost, že rozhodující slovo patří resortním ministerstvům, jejichž informace o dění v partnerské zemi bývají pouze zprostředkované a že na zastupitelských úřadech nejsou pracovníci, kteří by se problematice rozvojové pomoci primárně věnovali, znemožňuje flexibilní spolupráci. Meziresortní bariéry také činí z programů spolupráce s jednotlivými zeměmi sérii sektorových programů, jejichž provázanost v žádném případě není automaticky garantována.

Nepřehlédnutelným důvodem pro transformaci systému zahraniční rozvojové spolupráce ČR je také potřeba reagovat na aktuální mezinárodní vývoj a nové trendy v poskytování rozvojové pomoci. Od poloviny 90. let minulého století se prosazuje nový koncept rozvojové pomoci, kdy primární odpovědnost za svůj rozvoj nesou samy rozvojové země a vyspělí dárci je mají v jejich úsilí podporovat. To si mj. vyžaduje sladění rozvojových programů s prioritami přijímajících zemí a lepší koordinaci různých dárců navzájem. Tyto principy byly vtěleny do Pařížské deklarace o efektivnosti pomoci, která je výchozím dokumentem v této oblasti. ČR si proto musí vytvořit efektivní systém ZRS a lépe definovat své komparativní výhody, aby mohla ve struktuře mezinárodní rozvojové pomoci zaujmout relevantní místo.

Zjednodušení a zefektivnění institucionálního systému ZRS se proto stalo jednou z priorit programového prohlášení vlády Mirka Topolánka. V této souvislosti bylo MZV pověřeno, aby vypracovalo věcný návrh zákona

Hlavní doporučení OECD pro českou rozvojovou spolupráci:

- » MZV musí mít jasnou a nedělitelnou zodpovědnost za politiku rozvojové spolupráce. Rozpočet na bilaterální ZRS by proto měl být součástí kapitoly MZV.
- » Vyjasnit roli ostatních resortů v novém systému ZRS, aby bylo možné těžit z jejich zkušeností, ale zároveň zachovat princip jednotné autority MZV uvedený výše.
- » Rozšířit agendu rozvojové spolupráce ze stávajícího odboru na sekci. Integrovat agendu transformační spolupráce a další roztroušené rozvojové aktivity v rámci MZV do nové sekce.
- » Jasně rozdělit pravomoci MZV jako tvůrce koncepce na straně jedné a rozvojové agentury jako implementačního orgánu na straně druhé.
- » Dostatečně personálně obsadit zastupitelské úřady ČR v prioritních zemích a dbát na jejich kvalifikovanost v oblasti rozvojové spolupráce.
- » Ukončit praxi některých resortů, kdy je ZRS využívána k proexportním a obchodním aktivitám, které neodpovídají definici oficiální rozvojové pomoci. Místo toho najít legitimní cesty na podporu zapojení soukromého sektoru do rozvojových aktivit.
- » Na vládní úrovni vytyčit jasný časový plán pro dosažení kvantitativních závazků v rámci EU (tj. 0,17 % do roku 2010 a 0,33 % do roku 2015). Pro zvýšení předvídatelnosti přejít na víceleté financování ZRS místo stávajících ročních rozpočtů.
- » Při zvyšování objemu ODA dbát na smysluplný nárůst bilaterální pomoci do prioritních zemí. Využít nové koncepce k další redukci počtu prioritních zemí a stejně tak k redukci sektorů (pouze na oblasti, kde má česká ZRS zřetelnou komparativní výhodu).
- » Aktualizovat Koncept ZRS na období 2008 – 2012. Nová koncepce musí reflektovat mezinárodní závazky a lépe definovat strategické směřování české ZRS pokud jde o sektory, teritoria a formy pomoci.
- » Pokračovat v informační a osvětové kampani zaměřené na veřejnou podporu pro ZRS. Vytvořit veřejné fórum pro debatu o ZRS zahrnující zástupce politické reprezentace, občanské společnosti, akademického sektoru a podnikatelského stavu.

o zahraniční rozvojové spolupráci a humanitární pomoci poskytované do zahraničí. Zákon má být první právní normou v této oblasti a má přinést výše naznačené změny směrem ke zjednodušení a centralizaci řízení ZRS. Věcný návrh zákona by měl být vládě předložen do října 2007. Zakotvení legislativních, institucionálních, koncepčních a organizačních změn systému rozvojové spolupráce ČR nám je doporučováno i prestižními mezinárodními institucemi. Ve svém přehledu české rozvojové politiky ho doporučil také Výbor OECD pro rozvojovou pomoc publikovaný v únoru 2007.

Důležitá je však nejen kvalita systému řízení rozvojové spolupráce, ale i objem prostředků, které jsou na tuto spolupráci vyčleňovány. V současné době nelze realisticky očekávat brzké dosažení podílu ODA na HND (0,7 %), které stanovilo OSN, ani tzv. barcelonského závazku EU (0,33 % HND). Česká republika se v souladu s cílem EU pro nové členské země snaží dosáhnout 0,17 % HND do roku 2010. V současné době se rozvojová pomoc ČR pohybuje na úrovni 0,12 % HND (údaje ODA za rok 2006). Nicméně podle střednědobého výhledu financování ODA je zřejmé, že bez výrazného nárůstu dodatečných prostředků ze státního rozpočtu na rozvojovou pomoc ČR hranici 0,17 % HND do roku 2010 nedosáhne (Jelínek, P. aj., 2005, s. 119).

Literatura:

- » Jelínek, P.; Exnerová V. ; Kaplan, M.; V.; Plešinger, J.: Zahraniční rozvojová spolupráce České republiky, In: Exnerová, V.: Globální problémy a rozvojová spolupráce: Témata, o která se lidé zajímají, Praha, Člověk v tísni 2005, s. 115 – 120.
- » Kaplan, Michal: Česká cesta k rozvojové mantře, In: Mezinárodní politika 5/2006, s. 29 – 30.
- » Plešinger, J.; Svoboda, D.: Neziskový sektor a rozvojová spolupráce, In: Exnerová, V.: Globální problémy a rozvojová spolupráce: Témata, o která se lidé zajímají, Praha, Člověk v tísni 2005, s. 185 – 190.

Internet:

- » Ministerstvo zahraničních věcí ČR;
<http://www.mzv.cz/rozvoj/>
- » Rozvojové středisko;
<http://www.rozvojostredisko.cz/>
- » České fórum pro rozvojovou spolupráci;
<http://www.fors.cz/>

11

Jak novinář pozná kvalitu rozvojového projektu

Shrnutí kapitoly:

Kapitola navazuje na přednášku Rozvojový projekt v teorii a praxi, ve které byly popsány jednotlivé části projektového cyklu. Kapitola se důkladněji věnuje poslední fázi projektového cyklu evaluaci a popisuje její proces v kontextu ZRS ČR.

Evaluace se na rozdíl od monitoringu, který sleduje naplňování aktivit a výstupů projektu, zaměřuje na celkové dopady a přínosy rozvojových intervencí. Může mít charakter interní, polonezávislý či nezávislý.

Součástí každé evaluace je detailní analýza veškerých relevantních dokumentů a analýza relevantních aktérů. Jednotlivými hodnocenými kritérii jsou relevance, efektivnost, efektivita, dopady a udržitelnost projektu. Zároveň však celkové hodnocení úspěšnosti projektu musí vycházet z hodnocení rozdílného významu jednotlivých evaluačních kritérií.

Metody evaluace

Evaluace je ve všech dárcovských zemích neodmyslitelnou součástí realizace zahraniční rozvojové spolupráce. Důraz na **hodnocení výsledků rozvojových projektů** je i v České republice znakem zvyšujícího se zájmu o efektivní využití vynaložených prostředků a ověření pozitivních dopadů rozvojových intervencí.

Účelem evaluace projektů a programů rozvojové spolupráce je zjistit, jaká je jejich relevance vzhledem k rozvojovým potřebám partnerských zemí, jaké jsou jejich dopady na cílové skupiny, jak bylo dosaženo stanovených cílů, zda byly realizovány stanovené výstupy a jaká je udržitelnost přínosů rozvojových intervencí po jejich ukončení. Narozdíl od monitoringu (tj. průběžného sledování naplňování projektových aktivit) není důraz kladen tolik na jednotlivé aktivity a výstupy, ale spíše na celkové dopady a přínosy rozvojových intervencí.

Evaluace projektů ZRS ČR je prováděna v souladu s metodikou Výboru pro rozvojovou pomoc při OECD (DAC). Hlavní otázky, na které bývají evaluace zaměřeny, se týkají relevance (zaměření na priority partnerské země a na adekvátnost projektu ve vztahu k řešení těchto priorit), efektivnosti (míra naplnění cílů projektu), efektivity (optimální využití finančních prostředků pro realizaci projektových aktivit a plánovaných výstupů), dopadů (pozitivní přínosy projektu pro cílové skupiny) a jejich udržitelnosti (pokračování přínosů po ukončení projektu). Dále bývá při evaluaci projektů ZRS ČR využita metodika celkového hodnocení projektu Japonské rozvojové banky (JBIC), která zohledňuje rozdílný význam jednotlivých evaluačních kritérií (podrobněji viz schéma rozhodovacího procesu).

Z hlediska metodických postupů a informačních zdrojů se používají:

- » rešerše dostupné dokumentace k projektu (projektový dokument, smlouva, roční a průběžné zprávy realizátora),
- » prezentace aktivit, výstupů a cílů projektu realizátorem a následná diskuse,
- » rozhovory s jednotlivými zainteresovanými stranami (zástupci cílových skupin, partnerských institucí, UNDP, Evropské komise),
- » přímá pozorování v místě realizace projektu,
- » statistické údaje, relevantní dokumenty místních a mezinárodních institucí.

Podíl evaluovaných projektů na celkovém počtu projektů ZRS ČR:

rok	bilat. projektů celkem	z toho evaluováno
2003	84	7
2004	114	16
2005	141	13
2006	164	16

Rozvojová intervence (program nebo projekt ZRS) je pro realizaci evaluace vybrána **na základě svého charakteru, místa realizace, objemu vyčleněných prostředků nebo z jiného důvodu**. Pro evaluaci jsou zejména vhodné projekty, které jsou buď typické (modelové) nebo naopak inovativního charakteru a potenciálně mohou rozvojovou spolupráci obohatit o dosud nevyužívané efektivní přístupy, dále pak projekty, na které byly vyčleněny značné prostředky, nebo projekty a programy, které jsou realizovány v prioritních zemích ZRS.

Evaluace může mít charakter **interní** (provádějí ji přímo orgány zapojené do administrace či realizace rozvojové spolupráce), **polonezávislý** (provádějí ji současně orgány odpovědné za rozvojovou spolupráci a nezávislé subjekty) nebo **nezávislý** (provádějí ji subjekty, které se nepodílejí na rozvojové intervenci). Nejvyšší objektivitu evaluačního procesu zaručuje evaluace nezávislá, v rámci ZRS ČR je pak v současné době nejčastěji zastoupena evaluace polonezávislá.

Součástí každé evaluace je **detailní analýza veškerých relevantních dokumentů** (projektový dokument, průběžné, roční a závěrečné zprávy, dokumenty definující národní politiky v sektoru, zprávy z evaluací obdobných projektů apod.) a **analýza relevantních aktérů** (vedoucí projektu, pracovníci projektu, zástupci partnerské instituce, představitelé cílové skupiny, zástupci místní státní správy, tradičních autorit, ostatních donorů a v místě působících nevládních organizací apod.).

Základními vyhodnocovanými aspekty při evaluaci programů a projektů jsou relevance, efektivnost, efektivita, dopady a udržitelnost. Při posuzování **relevance** je zkoumán soulad rozvojových záměrů a cílů programů a projektů s národními a mezinárodními rozvojovými prioritami. Při zkoumání **efektivnosti** programů a projektů je posuzováno, zda a jak bylo dosaženo stanovených cílů. Při posuzování **efektivity** projektů je zkoumáno, zda a jak byly realizovány stanovené aktivity a výstupy, zda byly realizovány v odpovídajícím čase a za přiměřené náklady. Při zkoumání **dopadů** projektů a programů jsou vyhodnocovány jak plánované a neplánované přínosy pro cílové skupiny, tak případné nezamýšlené negativní dopady na cílové skupiny, případně na životní prostředí. Při posuzování **udržitelnosti** rozvojových intervencí se hodnotí, zda přínosy projektů a programů cílovým skupinám přetrvávají i po ukončení přímé intervence.

I. RELEVANCE – soulad projektu a národních či mezinárodních rozvojových cílů

Prakticky všechny rozvojové země disponují nějakou vlastní strategií redukce chudoby a ekonomického růstu. Rovněž mezinárodní instituce (Světová banka, Mezinárodní měnový fond, regionální rozvojové banky, UNDP, Evropská komise) mají pro jednotlivé země (ale i celé regiony) zpracované strategické dokumenty a statistiky. Cíle, aktivity, výstupy i celkový dopad rozvojové intervence musí být v souladu s aktuálními prioritami partnerské země.

ZRS ČR má vypracovaný střednědobý program rozvojové spolupráce pro všech osm prioritních zemí na období 2006 – 2010.

Hlavní zdroje informací o národních i mezinárodních strategiích redukce chudoby a podpory ekonomického růstu:

- » Světová banka: <http://www.worldbank.org/> (sekce Countries nebo Data & Research)
- » Mezinárodní měnový fond: <http://www.imf.org/external/country/index.htm>
- » UNDP: <http://www.undp.org/>
- » ZRS ČR: www.rozvojovestredisko.cz nebo www.mzv.cz/pomoc (střednědobé programy spolupráce a koncepce)

II. EFEKTIVNOST – míra dosahování stanovených cílů

V této fázi se zkoumá logika projektu, tj. zejména to, jak výstupy projektu vedou k dosahování jeho cílů a přispívají k přiblížení rozvojovým záměrům. Optimálním způsobem je postupovat podle logického rámce projektu a sledovat projektovou logickou stavbu.

Hodnotí se míra souladu projektu s navrhovaným **rozvojovým** záměrem (tím může být například posílit socioekonomický statut místních obyvatel prostřednictvím zlepšení úrovně nějakého konkrétního sektoru), **konkrétním cílem** (například zvýšení odborné úrovně pracovníků sektoru a jejich schopnosti adekvátně reagovat na požadavky národního hospodářství), **výstupy** (čeho bylo dosaženo pro splnění cíle – například dodávky technologie, přenos know-how) a **aktivitami** (konkrétní kroky vedoucí k dosažení výstupů – realizace školení, výcvik obsluhy zařízení atd.).

III. EFEKTIVITA – hospodárnost realizace projektu

Efektivita je mírou hospodárnosti využití vložených prostředků, porovnává tedy výstupy a vstupy projektu a udává, do jaké míry dosažené výstupy odpovídají hospodárnému využití finančních, lidských a materiálních vstupů.

Posuzují se náklady na realizaci projektu s ohledem na obvyklé ceny na trhu, cenu místní pracovní síly, účelnost vynakládání prostředků na jednotlivé výstupy a aktivity atd.

IV. DOPADY – hodnocení plánovaných i neplánovaných přínosů projektu

V rámci rozvojových intervencí dochází jak k očekávaným dopadům jejich realizace (plánovaný pozitivní přínos

pro cílovou skupinu), tak i k neplánovaným či nepředvídaným výsledkům. Ty mohou být pozitivní i negativní a minimalizace negativních „externalit“ realizace rozvojových projektů je klíčovou součástí kvalitního projektového managementu.

Neplánované negativní dopady rozvojových projektů mohou mít nejrůznější formy – narušení tradičních sociálních vazeb v cílových skupinách (například zvýhodňování jedné skupiny před druhou), působení ekonomických obtíží místnímu trhu (například narušení tradičních ekonomických vazeb v rámci komunity), vytváření sociálního a kulturního napětí (například nerespektováním místních zvyklostí a tradic), neúmyslné poškozování životního prostředí (například použití nevhodné technologie).

Prostředkem k **minimalizaci negativních nezamýšlených dopadů rozvojových intervencí** by mělo být především detailní seznámení se sociální, kulturní a ekonomickou realitou v cílové skupině, analýza přímých i nepřímých cílových skupin a maximální míra participace cílové skupiny na plánování i realizaci projektových aktivit.

V. UDRŽITELNOST – dlouhodobý udržitelný přínos projektu

Udržitelnost projektu vyjadřuje pravděpodobnost, že pozitivní dopady projektu budou udržovány na určité úrovni po přiměřeně dlouhé období po ukončení financování a další podpory ze strany donora.

Tato fáze je kritická pro hodnocení celkové míry úspěšnosti realizace projektu – pokud totiž pozitivní dopady „nepřežijí“ ukončení projektu a odchod zahraničního donora z místa realizace, pak nelze hovořit o úspěšném rozvojovém projektu.

Při posuzování udržitelnosti je důležité posoudit, **zda realizace projektu přinesla skutečnou a pozitivní změnu** a zda příjemci pomoci (cílové skupiny) tuto změnu vítají a vnímají jako prospěšnou. Optimálním způsobem je pozorování procesů, které realizace projektu v dané skupině (komunitě, vesnici nebo pracovním týmu) vyvolala, a diskuse s přímo i nepřímo zainteresovanými osobami. Udržitelnost projektu závisí na mnoha interních i externích faktorech, z nichž ne všechny dokáží realizátor a příjemce ovlivnit (například celková politická situace, klimatické změny atd.), ale jako zásadní se jeví míra **aktivní participace příjemců na realizaci projektu** a povědomí o „**vlastnictví**“ (**ownership**) projektu příjmovou skupinou.

Praktické rady pro hodnocení projektů

Výše popsaná metodika je stručným shrnutím procesů využívaných při komplexních evaluacích projektů a programů ZRS ČR. Komplexní evaluace obsahují soubor dílčích kroků, jejichž naplňování umožňuje získat výsledný

celkový obraz o výsledcích rozvojové intervence. Výstupem takové evaluace bývá evaluační zpráva, která shrnuje zjištění evaluačního týmu a obsahuje doporučení pro zainteresované subjekty.

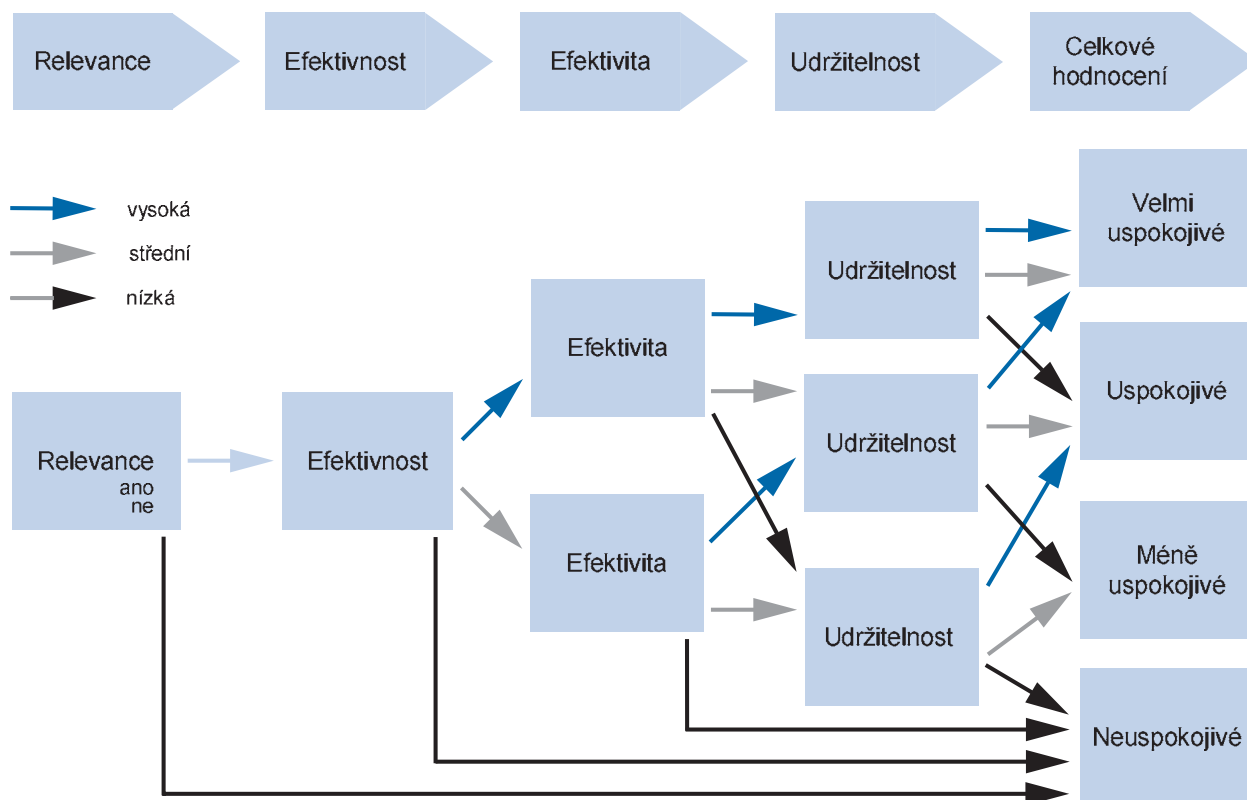
Při dílčím zjišťování přínosu projektu při krátkodobé návštěvě, kterému nepředchází detailní studium projektových a koncepčních dokumentů, je ale možné rovněž získat cenné poznatky. Obecně se doporučuje při krátkodobých pobytech v místě realizace rozvojových intervencí zaměřit se na následující oblasti:

relevance: pro zjištění míry souladu s potřebami přijímající strany je nutná alespoň elementární znalost těchto potřeb a prostředí, ve kterém rozvojová intervence probíhá. Vedle studia dostupných materiálů je klíčový přímý kontakt s přímo i nepřímo zainteresovanými subjekty. Těmi mohou být osoby a instituce přímo se podílející na realizaci projektu, orgány místní státní správy a samosprávy, subjekty občanské společnosti, místní tradiční komunity a spolky atd. Je důležité oslovit rovněž zástupce ostatních donorů a mezinárodních institucí, kteří v zemi realizují obdobné aktivity, případně mají přehled o celkové situaci.

efektivita a efektivnost: na základě pozorování a diskusí v místě realizace a porovnání s ostatními obdobnými rozvojovými projekty lze do jisté míry posoudit i způsob a míru naplňování cílů projektu a hospodárné využívání prostředků. Tato oblast je ale velmi obtížně uchopitelná bez studia projektové dokumentace a znalosti místního prostředí a ekonomických vztahů.

dopady a udržitelnost: stejně jako u relevance je důležité vést dialog se zainteresovanými subjekty a pokusit se zjistit, zda příjemci pomoci rozvojovou intervencí vnímají jako skutečný přínos a zda jsou vytvořeny podmínky pro dlouhodobý pozitivní efekt realizace projektu či programu – především zda příjemci výstupů projektu vnímají svou roli jako aktivní a zda mají možnost podílet se na realizaci a řízení projektu. Pozornost je nutné věnovat pozitivním i negativním externalitám, tedy nezamýšleným důsledkům činnosti realizátora na místě. Během krátkodobé návštěvy, která navíc zřejmě nebude v brzké době opakována, je velmi obtížné stanovit míru pozitivních důsledků pro život místních obyvatel – chybí totiž většinou srovnání „před“ a „po“. Doporučuje se soustředit pozornost na to, jak rozvojové intervence vnímají příjemci pomoci (místní komunita, úřady) i ostatní donoři. Velmi významnou roli při hodnocení dopadů sehrávají kulturní a sociální faktory, jejichž správné vyhodnocení ale vyžaduje jistou znalost a zkušenost.

Celkové vyhodnocování dopadů rozvojových intervencí představuje velmi komplexní činnost, která nezbytně zahrnuje výše popsané kroky a činnosti. Bez nároků na tuto komplexnost a vysokou vypovídací hodnotu lze

Schéma rozhodovacího procesu při celkovém hodnocení rozvojových intervencí

však provádět i dílčí posuzování rozvojových aktivit. V takovém případě je ale v první řadě nutné vést dialog se zainteresovanými subjekty s cílem dozvědět se co nejvíce o místních podmínkách a dopadech, které rozvojová intervence v místě má. Takové dílčí hodnocení může být poměrně přínosné, zvláště co se týká posouzení relevance rozvojových aktivit vzhledem k místním podmínkám.

Metodika celkového hodnocení výsledků evaluace

Metoda celkového hodnocení projektu na základě evaluačního procesu vychází ze skutečnosti, že celkové hodnocení úspěšnosti projektu ZRS nemůže vycházet z pouhé vážené agregace dílčího hodnocení podle jednotlivých klíčových aspektů evaluace (relevance, efektivnost, efektivita, udržitelnost).

Rozvojovou intervenci nelze možné považovat za úspěšnou, pokud není relevantní k rozvojovým potřebám partnerské země. Podobně není možné rozvojovou intervenci možné považovat za úspěšnou, pokud realizace výstupů nevede ke stanoveným cílům. Tento přístup je uplatněn v následujícím schématu rozhodovacího procesu.

Literatura:

- » Manuál projektového cyklu Zahraniční rozvojové spolupráce ČR; Ústav mezinárodních vztahů Ministerstva zahraničních věcí ČR, Praha 2006; <http://www.mzv.cz/rozvoj/> <http://www.rozvojovestredisko.cz/>

Internetové zdroje:

- » Evaluace projektů zahraniční rozvojové spolupráce; <http://www.rozvojovestredisko.cz/>
- » DAC Network on Development Evaluation; <http://www.oecd.org/dac/evaluationnetwork/>
- » CIDA Evaluation Guide; <http://www.acdi-cida.gc.ca/>
- » DANIDA Evaluation Guidelines; <http://www.um.dk/>
- » UNDP Handbook on Monitoring and Evaluation for Results; <http://www.undp.org/eo/methodologies.htm>
- » Three Cs Evaluation; http://www.three-cs.net/evaluation_hub/

12

Práce novináře
v rozvojové zemi

Shrnutí:

Pracovat jako novinář v rozvojové zemi může být znamenitá příležitost k poznání nového a k získání neobvyklých zkušeností. Pokud však tato práce není dobře naplánovaná a provedená, může skončit nezdarem. Žádná jednoznačná pravidla neexistují a nepředvídatelným okolnostem se nelze úplně vyhnout, ale rady zkušenějších novinářů, médií a rozvojových pracovníků mohou poskytnout jistý rámec, na jehož základě si začínající novinář může svoji pracovní cestu naplánovat.

Rozvojové země jsou rozdílné a různorodé jsou i úkoly, které s sebou taková cesta přináší. Klíčová je však každopádně důkladná příprava. Novinář by neměl podceňovat ani organizační aspekty cesty (zdravotní profylaxe, administrativa, technické vybavení) nebo obsahovou stránku přípravy. I práce na místě s sebou může přinést různé výzvy: problémy s místními úřady, nedostatečná infrastruktura a v neposlední řadě nedorozumění spojená s odlišností dané kultury mohou novináři ztížit pracovní podmínky. I zde je však obvykle možné – při dobré připravenosti a flexibilitě – plánovanou práci vykonat.

Před cestou...

Organizační aspekty

Zdraví

I u krátké cesty je třeba počítat s jistými zdravotními riziky. U některých zemí je proto třeba včas – i několik měsíců předem – začít s potřebnými očkováními. Některá očkování jsou v jistých státech obligátní – informace poskytnou zastupitelství oněch zemí. Na samotné cestě je dobré mít s sebou základní léky nebo obinadla.

Zdravotní profylaxe by podle organizace Reportéři bez hranic měla obsahovat následující:

- » všeobecná lékařská prohlídka
- » zubní prohlídka
- » očkování
- » zjištění informací o zdravotní situaci na místě
- » průkaz krevní skupiny
- » absolvování kurzu první pomoci (doporučení)

Víza a doprava

Získat vízum do cílové země může být rovněž dlouhodobější záležitost. Rozhodně se proto vyplatí včas se

informovat u zastupitelství dané země. Velký rozdíl panuje v tom, zda cesta vede do nějakého turisticky hojně navštěvovaného střediska či do odlehlejší oblasti. Je třeba dopředu myslet na způsob, jak se na dané místo dopravit a ověřit si, zda je možné bez problémů všude cestovat s příslušným technickým vybavením.

Co je nutné vzít s sebou podle organizace Reportéři bez hranic:

- » Pas (platný nejméně 6 měsíců)
- » Novinářský průkaz
- » Mezinárodní očkovací průkaz
- » Označení krevní skupiny
- » Mezinárodní řidičský průkaz
- » Dolary v hotovosti
- » Mapy
- » Seznam oficiálních kontaktů (diplomatická zastoupení, mezinárodní organizace aj.)
- » Mobilní telefon

Technické vybavení

Je užitečné nepodceňovat technickou stránku celé cesty. Novináři na místě nemusí jen psát či natáčet, ale musí svoje výrobky také předat redakci, ať už během cesty nebo po jejím skončení. Novinář neudělá chybu,

vezme-li s sebou kromě samotného technického vybavení (jako kamera, minidisk, fotoaparát nebo počítač) také náhradní baterie do všech přístrojů a filmy či kasety do fotoaparátů či kamer. Ani jednoduché vybavení nemusí být na místě snadno k dostání, novinář navíc může mít na případné shánění jednoduše příliš málo času. Je dobré nezapomenout na síťový adaptér do zásuvky atd. Určitě je také namístě se předem informovat o technické infrastruktuře dočasného pracoviště. Elektrický proud, (rychlý) internet a fungující telefon totiž na mnoha místech nejsou samozřejmostí.

Obsahová příprava

I zde platí: vše co je možné udělat doma, se nemá nechat na cestu samotnou. Nedostatek času, lehké onemocnění nebo různé nepředvídatelné události mohou cestujícím způsobit mnoho komplikací.

Pokud není téma příspěvku přímo předem zadáno redakcí, je vhodné ho najít už před samotnou cestou. Obvykle je snadnější najít důležité backgroundové informace doma než na místě. Většinou je jednodušší už v místě bydliště navštívit místní knihovny, provést důkladnou internetovou rešerši a kontaktovat dobře informované veřejné specializované instituce nebo rozvojové organizace.

Ještě důležitější je si uvědomit, že téma novináři na místě nespadne do klína samo. Příjezd do cílové země je bezpochyby jedinečným zážitkem a každý reportér bude rychle obklopen nepřeberným množstvím neobvyklých vjemů, které možná bude chtít sdělit svému publiku. To ale ještě není téma. Aby se vyhnul povrchnímu popisu, je třeba se předem co nejlépe informovat o všech aspektech, které mohou být pro onu práci podstatné. A ve změti informací je dobré mít předem rozmyšleno, kam ta cesta má i v přeneseném smyslu slova vést.

Kromě všeobecně přístupných informací se jistě vyplácí navázat kontakt s některou organizací působící na místě, případně českým zastupitelstvím. Ty mohou kromě poskytnutí užitečných praktických rad znamenat i důležitý kontakt na místě, protože mohou zprostředkovat setkání s lidmi a institucemi, se kterými chce novinář během svého pobytu hovořit. Navíc mohou sloužit jako jistí „kulturní tlumočníci“, protože obvykle rozumí – patrně lépe než sám cestující – tradicím, zvyklostem a komunikaci na místě.

Na cestě...

I u nejlépe naplánovaných cest do rozvojových zemí platí pravidlo, že se pravděpodobně přihodí něco neočekávaného: novinář přistane v Kábulu, zavazadlo s nabíječkou však v Limě, celník tvrdí, že laptopy se do země smějí dovézt jen se zvláštním povolením, ačkoliv zastupitelství dané země podalo informaci jinou, v rezervovaném hotelu není žádný pokoj volný atd. Co teď? Nejlépe zachovat klid, přátelský vyjednávací tón a smysl pro humor: většina problémů se brzy vyřeší sama. Ve složitějších případech je lepší obrátit se na příslušné české zastupitelství nebo jinou kontaktní osobu či instituci na místě.

Interkulturní komunikace

Práci na místě je často nutné přizpůsobit některým skutečnostem, například tomu, že komunikace s místními úřady i jednotlivci nemusí probíhat podle stejných pravidel, na jaká je novinář zvyklý z domova.

Na úřadech se může setkat s dosud nepoznanou byrokracií a silnou hierarchií, kdy dochází k neočekávaným časovým průtahům a komplikacím: i sjednaný rozhovor může být z nejasných důvodů zrušen, posunut nebo nebude s osobou, se kterou byl původně dohodnut. Pravděpodobně významnější než komunikace se zástupci různých institucí bude práce s místními obyvateli. Rozhovory s lidmi budou zajímavější a produktivnější, pokud si novinář ujasní několik aspektů, na které se vyplatí brát zřetel při interkulturní komunikaci.

Základním bodem je uvědomit si dualitu etnocentrismu a kulturního relativismu. Zatímco první z nich představuje tendenci posuzovat odlišné kultury, jejich zvyky, tradice a hodnoty z vlastní perspektivy, chápe kulturní relativismus jednotlivé kultury jako jedinečné a neopakovatelné entity a posuzuje každou kulturu pouze v jejím vlastním kontextu, v souvislostech jejích vlastních hodnot, idejí, norem a tradic (Ehl, M.; Nádvorník, O., 2004, s. 76-77). Proto je zajímavé a hodnotné pokusit se dívat na danou kulturu také „jejíma očima“, chápat ji v jejím vlastním kontextu. Na hranice tolerance ale může pohled z této perspektivy narážet ve chvíli, kdy jsou součástí kultury praktiky, odporující podstatě základních lidských práv. Mezi ně patří například ženská obřízka v Africe nebo vražda ze cti na Blízkém a Středním východě. Na jedné straně stojí takové praktiky v těchto zemích obvykle mimo zákon, na druhé straně jsou – aspoň některou částí společnosti – vnímány jako součást vlastní kultury a tradice. Vytvořit si hodnotové schéma v takových situacích určitě není

snadné, pro novináře však hodnocení není ani zásadní. Protože kultury nejsou neměnné a prolínají se v nich obvykle tradiční i moderní prvky, je obvykle možné nalézt různé úhly pohledu na danou situaci i v rámci jedné kultury.

Častěji než s takovou hodnotovou otázkou se novinář ve všedním pracovním životě může setkat s různými faktory interkulturního (ne)dorozumívání. Každá země a každá kultura je jiná, proto následující výčet uvádí jen příklady:

- » Faktor času: dochvilnost a spolehlivost nepředstavuje ve všech kulturách stejnou hodnotu jako u nás.
- » Přímocarost: pozdravit, potřást rukou a jít rychle „k věci“ (například zapnout mikrofon) může na člověka v jiné kultuře působit jako neomalenost. Rituál zdravení (se svou verbální i nonverbální částí) může mít v dané kultuře velkou hodnotu.
- » Jasně odpovědi na jasné otázky: evropský novinář může snadno narazit, bude-li klást svému protějšku otázky, které jemu samému připadají jasné a jednoduché. Odpovědi je proto nutné brát často s rezervou. Důvody mohou být různé: v některých kulturách může být daný dotaz (například otázka víry, etnické příslušnosti nebo výdělku) tabu. Ne všichni lidé jsou také zvyklí – z různých důvodů – otevřeně vyjadřovat svoje názory. Může se stát, že odpovídají tak, jak si myslí, že se od nich očekává, a ne podle svých skutečných postojů.

Rizika

Svoboda slova

Novinář by při své cestě neměl zapomenout, že svoboda slova ve většině rozvojových zemí existuje v omezenější míře než u nás. To platí nejen pro státy s jasně totalitním režimem, ale i pro země, které jsou formálními demokraciemi. Situace je ale v různých zemích rozdílná a je proto dobré se informovat, se kterými specifickými problémy se může novinář setkat. Svobodu slova v mezinárodním měřítku srovnávají dvě velké organizace: francouzská organizace Reportéři bez hranic a americký Freedom House. Obě instituce vydávají pravidelně zprávy o stavu svobody slova ve většině zemí světa. Nebezpečí je obvykle podstatně větší pro místní novináře, ale ani u zahraničních novinářů není vyloučeno věznění, násilná přepadení a šikana ze strany státních orgánů. K problémům může dojít i ve zdánlivě jednoduchých situacích: v některých zemích se například nesmějí fotografovat či filmovat úřední osoby ani budovy. Rizika ovšem plynou nejen pro novináře samotné, ale také pro lidi, se kterými se novinář

na cestách setkávají. Kontakt se zahraničním novinářem může totiž i místní obyvatele, kteří poskytnou rozhovor, vystavit nebezpečí. Zde je opět dobré se předem co nejlépe informovat u zkušenějších novinářů, českého zastupitelství nebo organizací, které situaci na místě znají.

Novinář v nebezpečném prostředí

Obvykle je práce novináře v rozvojových zemích při dodržení určitých pravidel poměrně bezpečná. Specifická je však činnost novinářů v nebezpečných oblastech, především ozbrojených konfliktech. Zde je nutná velmi specifická profesionální příprava, která výrazně přesahuje rámec tohoto kurzu. Základní informace o takové činnosti poskytuje například manuál organizace Reportéři bez hranic nebo Příručka nadace Reuters Foundation vydaná pro novináře pracující v Iráku.

Literatura:

- » Ehl, M.; Nádvořík, O.: Současný svět: Pojmy a obrazy, In: Nádvořík, O.; Volfová, A. (eds.): Společný svět: Příručka globálního a rozvojového vzdělávání, Člověk v tísni, Praha 2004, s. 63 – 77.
- » Ting-Toomey, S.: Communicating across Cultures, Guilford Publications, New York 1999.
- » Zvagulis, P.: Co vám cestovní kanceláře neřeknou, Beletris, Praha 2005.

Internet:

- » Freedom House; <http://www.freedomhouse.org/>
- » Manuál pro novináře vydaný organizacemi UNESCO a Reportéři bez hranic; http://www.rsf.org/IMG/pdf/guide_gb.pdf
- » Reuters Foundation Reporters Handbook; <http://www.reuterslink.org/>

Slovník pojmů

DAC – Development Assistance Committee

Výbor pro rozvojovou pomoc OECD je poradní orgán, který podporuje koordinaci, integraci a zvýšení efektivitu financování mezinárodní rozvojové spolupráce. V současnosti má 22 členských zemí, které patří mezi největší dárce mezinárodního společenství.

Dlouhodobě udržitelný rozvoj

Rozvoj umožňující uspokojit potřeby současné generace, aniž bychom způsobem našeho života omezili práva a potřeby budoucích generací.

EBA – Everything But Arms

Iniciativa EU „Vše kromě zbraní“ byla přijata v únoru 2001 a umožňuje dovoz všech produktů ze zemí skupiny LDC (Least Developed Countries – nejméně rozvinuté země) kromě zbraní.

EC – European Commission

Evropská komise (EK) je jediný výkonný orgán EU, který vznikl v roce 1967 z výkonných orgánů tří společenství – Evropského společenství uhlí a oceli, EURATOMu, a Evropského hospodářského společenství. V současnosti ji tvoří 30 komisařů. Velké státy (Velká Británie, Francie, Německo, Itálie a Španělsko) zde mají dva zástupce, ostatní státy po jednom. Komisaři rozhodují o záležitostech EU nezávisle na svém vlastním státu. EK jako nadnárodní orgán iniciuje a realizuje legislativu EU.

ECHO – European Commission's Humanitarian Aid Office

Úřad Evropské komise pro humanitární pomoc poskytuje krizovou pomoc obětem přírodních katastrof a ozbrojených konfliktů mimo EU.

Empowerment

Konceptem empowermentu, pro který čeština zatím nezná vhodný ekvivalent, se rozumí proces nabývání moci a schopnosti sama rozhodovat o sobě a o svém životě.

EU – European Union

Evropská unie byla založena v roce 1995 podle Maastrichtské smlouvy z roku 1993. Jejími členy je 25 států evropského kontinentu, které jsou sdruženy v Evropských společenstvích. V otázkách společné politiky delegují členské státy pravomoc na orgány EU, jako je Evropská komise (EK), nadnárodní výkonný orgán EU. Mezivládní instituce Rada EU sdružuje ministry vlád členských zemí, kteří jsou zodpovědní za jednotlivé oblasti. Třetím nejdůležitějším orgánem je Evropský parlament, který je přímo volen evropskými občany a ve

kterém jsou zastoupeny jednotlivé evropské politické strany. Dalšími orgány EU jsou Evropský soudní dvůr a Evropský dvůr auditorů.

Fair Trade

Termín zahrnuje obchodní partnerství (výrobu a prodej), jehož cílem je zlepšení životních podmínek dosud vyloučených a znevýhodněných výrobců z rozvojových zemí v rámci konceptu udržitelného rozvoje. Toho se snaží docílit poskytováním rovnoprávných obchodních podmínek pro výrobce a zvyšováním informovanosti spotřebitelů o situaci v rozvojových zemích.

Gender

Pojem vyjadřuje skupinu vlastností a chování spojených s obrazem muže a ženy, formovaných kulturou a společností. Poukazuje na to, že sociální a kulturní rozdíly mezi ženami a muži, které jsou obecně považovány za vrozené, je možné vidět také jako naučené a měnící se v závislosti na prostředí.

HIPC – Heavily Indebted Poor Countries

Iniciativa, která má vést k oddlužení vysoce zadlužených chudých zemí u multilaterálních organizací.

HDI – Human Development Index

Index lidského rozvoje byl vytvořen Rozvojovým programem OSN (UNDP) v roce 1990. Jeho smyslem je zachytit jak ekonomické, tak sociální aspekty rozvoje. Index se stanovuje na základě tří veličin: očekávaná délka života, zdraví, průměrný příjem.

HDP – Hrubý domácí produkt

HDP měří hodnotu veškerého zboží a veškerých služeb vyrobených v ekonomice za daný rok. Skládá se ze spotřeby (soukromé a vládní), investic a čistého vývozu (tj. rozdílu mezi vývozem a dovozem).

HND – Hrubý národní důchod

HND se skládá z HDP a z čistých příjmů ze zahraničních investic.

IMF – International Monetary Fund

Mezinárodní měnový fond byl založen v roce 1946 s cílem prohlubovat mezinárodní měnovou spolupráci, podporovat stabilitu měnových kurzů a podněcovat ekonomický růst a vysokou zaměstnanost. Svým členům poskytuje dočasnou finanční pomoc k vyrovnání platební bilance.

LDCs – Least Developed Countries

Skupina nejméně rozvinutých zemí, které jsou každé tři roky posuzovány Ekonomickou a sociální radou OSN

(ECOSOC). Kritéria pro zařazení země do této skupiny jsou nízký příjem, nedostatečné lidské zdroje a nízká hladina ekonomické diverzifikace. Dnes se do této skupiny řadí padesát zemí.

Logical Framework

Logický rámec projektu je metodou užívanou v rámci projektového cyklu. Má napomoci ke strukturovanému a systematickému uvažování o programu nebo projektu.

LRRD – Linking Relief, Rehabilitation and Development

Zpráva Evropské komise o spojení pomoci, obnovy a rozvoje navrhuje praktické kroky pro přechod od humanitární pomoci k rozvojové spolupráci.

MDGs – Millennium Development Goals

Na Summitu tisíciletí v září 2000 v New Yorku přijalo mezinárodní společenství tzv. Miléniovou deklaraci, vytyčující konkrétní cíle v oblasti rozvoje a odstraňování chudoby. Soubor Rozvojových cílů tisíciletí, které by měly být splněny do roku 2015 (za výchozí je považován rok 1990), zahrnuje osm základních cílů, osmnáct dílčích úkolů a čtyřicet ukazatelů.

NGO – Non-governmental Organisation

Nevládní organizace (nestátní nezisková organizace – NNO) je neziskové dobrovolné sdružení občanů, které je nezávislé na vládě a je organizováno na místní, národní nebo mezinárodní úrovni. NNO poskytují řadu služeb v různých oblastech (například ochrana životního prostředí, rozvoj atd.), hájí zájmy občanů proti vládám, přispívají ke kontrole politik a podněcují účast na politickém životě komunit. Přes 1500 NNO, které se zaměřují na informační kampaně v oblastech zájmů OSN, je přidruženo k Odboru poskytování informací veřejnosti (DPI) OSN.

ODA – Official Development Assistance

Oficiální rozvojová pomoc.

OECD – Organisation for Economic Co-operation and Development

Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj, která byla založena v roce 1961, sdružuje nejvyspělejší státy světa. Usiluje o ekonomickou a sociální prosperitu a podporuje pomoc rozvojovým zemím. Je nástupnickou institucí Organizace pro evropskou hospodářskou spolupráci (Organisation for European Economic Co-operation – OEEC), založenou v roce 1948. Členy OECD je 30 států.

Ownership

Aktivní zapojení cílových skupin do přípravy a realizace rozvojového projektu by mělo vést k zajištění vlastnictví

projektu (ownership) neboli k přijetí zodpovědnosti příjemců za výstupy rozvojových projektů.

PCM – Project Cycle Management

Řízení projektového cyklu slouží jako nástroj pro přípravu a realizaci rozvojových programů a projektů. Programování, identifikace, formulace, realizace a evaluace tvoří jednotlivé etapy projektového cyklu.

PRSP – Poverty Reduction Strategy Papers

Strategické dokumenty pro snižování chudoby tvoří makroekonomické, strukturální a sociální politiky a programy členských států Skupiny Světové banky. Jejich cílem je prosazování celkového růstu a snižování chudoby. Na přípravě PRSP se podílejí vlády donorských a přijímajících zemí, občanský sektor a jiní partneři, včetně zástupců Světové banky a Mezinárodního měnového fondu.

UN – United Nations

Organizace spojených národů (OSN), která v současnosti sdružuje 191 zemí, vznikla v roce 1945 pro podporu míru, bezpečnosti a spolupráce. OSN je řízena sekretariátem, v jehož čele je generální tajemník. Hlavním poradním orgánem je Valné shromáždění, v němž má každý členský stát jeden hlas, jeho doporučení nejsou pro členy závazná. Rada bezpečnosti je zodpovědná za udržování míru a bezpečnosti a může vyzvat členy, aby podpořili její rozhodnutí vojenskou akcí nebo ekonomickými nástroji. Další orgány zajišťují cíle OSN v mezinárodní ekonomice, sociální, soudní, kulturní, vzdělávací a zdravotní oblasti a dalších sférách.

WB – World Bank

Světová banka je obecně známé jméno pro Mezinárodní banku pro obnovu a rozvoj, kterou založila OSN v roce 1945, aby přispěla k ekonomickému rozvoji členských států podporou investic do výnosných projektů, povzbuzováním soukromých zahraničních investic a v případě potřeby půjčkami peněz z vlastních fondů. Ročně poskytuje v rámci boje proti chudobě klientským státům půjčky v hodnotě 16 miliard dolarů.

WTO – World Trade Organisation

Světová obchodní organizace je jediným mezinárodním orgánem zabývajícím se pravidly mezistátního obchodu. Jádrem jsou dohody WTO projednané a podepsané hlavními světovými obchodními partnery a ratifikované v parlamentech těchto zemí. Úkolem organizace je pomáhat výrobcům zboží, poskytovatelům služeb, vývozcům a dovozcům v jejich obchodních záležitostech.

Literatura

- » **Aguirre, M.: The Media and the Humanitarian Spectacle**, In: Humanitarian Studies Unit (ed.): *Reflection on Humanitarian Action: Principles, Ethics and Contradictions*, London, Pluto Press 2001.
- » **Berger, A. A.: Media Analysis Techniques**, Thousand Oaks – California, Sage Publications 1998.
- » **Burton, G.; Jiráček, J.: Úvod do studia médií**, Brno, Barrister & Principal 2001.
- » **CISP (ed.): Euromodel [CD-ROM]** (sbírka studijních materiálů k oboru rozvojová studia), 12/ 2006.
- » **Calderisi, R.: The Trouble with Africa: Why Foreign Aid Isn't Working**, Palgrave Macmillan 2006.
- » **Debiel, T.; Messner, D.; Nuscheler, F. (eds.): Globale Trends 2007**, Frankfurt am Main, Fischer Taschenbuch Verlag, 2006.
- » **Easterly, W.: White Man's Burden: Why the West's Effort to Aid the Rest Have Done so Much Ill and so Little Good**, New York, The Penguin Press 2006.
- » **Exnerová, V. (ed.): Globální problémy a rozvojová spolupráce: Témata, o která se lidé zajímají**, Praha, Člověk v tísni 2005.
- » **Hartley, J.: Understanding News**, London, Routledge 1995.
- » **Hoensch, M.: Globální chudoba a hlavní příčiny jej pretrvávání**, In: *Mezinárodní vztahy* 2/2006, ročník 41, s. 71–93.
- » **Jeníček, V.; Foltýn, J.: Globální problémy a světová ekonomika**, Praha, C. H. Beck 2003.
- » **Jiráček, J.; Köpplová, B.: Média a společnost: Stručný úvod do studia médií a mediální komunikace**, Praha, Portál 2003.
- » **Kaplan, Michal: Česká cesta k rozvojové mantře**, In: *Mezinárodní politika* 5/2006, s. 29–30.
- » **Kidder, T.: Mountains Beyond Mountains: Healing the World: The Quest of Dr. Paul Farmer**, New York, Random House 2003.
- » **Landes, D. S.: Bohatství a bída národů: Proč jsou někteří tak bohatí a někteří tak chudí**, Praha, BB/art 2004.
- » **Nádvořík, O.; Volfová, A. (eds.): Společný svět: Příručka globálního rozvojového vzdělávání**, Praha, Člověk v tísni 2005.
- » **Perkins, D., Radelet S., Landauer D. L.: Economics of Development**, Sixth Edition, New York, W.W.Norton and Company 2006.
- » **Pickering, M.: Stereotyping: The Politics of Representation**, New York, Palgrave Macmillan 2001.
- » **Reifová, I. a kol.: Slovník mediální komunikace**, Praha, Portál 2004.
- » **Richey, L. A.: Better (RED)™ than Dead: 'Brand Aid', Celebrities and the New Frontier of Development Assistance**, Danish Institute for International Studies, Working Paper 2006/26.
- » **Robinson, P.: The CNN Effect**, The myth of news, foreign policy and intervention, London, Routledge 2002.
- » **Rusnák, U.; Szép, A.; Brzica, A.: Rozvojová pomoc a spolupráce**, Bratislava, Slovenský inštitút medzinárodných štúdií 2002.
- » **Sachs, J.: Investing in Development: A Practical Plan to Achieve the Millennium Development Goals**, Report of Millennium Project to the UN Secretary-General, New York 2005.
- » **Sachs, J.: The End of Poverty: Economic Possibilities for Our Time**, Reprint edition, Penguin (Non-Classics), New York 2006.
- » **Sen, A.: Development as Freedom**, Oxford, Oxford University Press 1999.
- » **Shoemakerová, P. J.; Reese, S. D.: Mediating the Message – Theories of Influence on Mass Media Content**, New York, Longman 1991.
- » **Stiglitz, J. E.: Poverty, Globalization and Growth: Perspectives on Some of the Statistical Links**, In: *Human Development Report 2003 by the United Nations Development Programme*, New York 2003.
- » **Tejkalová, A.: Dvojí paralympiáda: Srovnání mediálního a institucionálního záznamu**, Praha, FSV UK 2005 (rigorózní práce).
- » **Ting-Toomey, S.: Communicating across Cultures**, Guilford Publications, New York 1999.
- » **Trampota, T.: Zpravodajství**, Praha, Portál 2006.
- » **Waisová, Š. a kol.: Ve stínu modernity: Perspektivy a problémy rozvoje**, Plzeň, Aleš Čeněk 2005.

Elektronické zdroje informací

Mezinárodní organizace

OSN: www.un.org

- » **Rozvojový program OSN:**
www.undp.org
 - každoročně vydává Zprávu o lidském rozvoji (Human development report, HDR): <http://hdr.undp.org/>
 - zpráva je každý rok tématicky zaměřena (voda, kulturní rozmanitost, demokracie apod.)
 - obsahuje Index lidského rozvoje (Human development index, HDI), ale i další srovnávací data (např. gender, technologie, lidská práva)
 - dále vydává regionální a národní reporty (Regional and National HDR)
 - funguje jako poradní orgán a koordinátor rozvojového projektu tisíciletí: www.unmillenniumproject.org
- » **Millennium Development Report**
<http://mdgs.org/>
 monitoruje každoročně plnění MDGs
- » **IRIN News**
www.irinnews.org
 Informační portál úřadu OSN pro koordinaci humanitárních akcí
- » **Hlavní specializované organizace OSN:**
 každá zpracovává data v dané oblasti (statistiky, analýzy, trendy)
 - Organizace OSN pro výživu a zemědělství: www.fao.org
 - Mezinárodní organizace práce: www.ilo.org
 - Konference OSN o obchodu a rozvoji: www.unctad.org
 - Dětský fond OSN: www.unicef.org
 - Program OSN pro životní prostředí: www.unep.org
 - Vysoký komisariát OSN pro uprchlíky: www.unhcr.org
 - Organizace OSN pro průmyslový rozvoj: www.unido.org
 - Světová zdravotnická organizace: www.who.org
 - Program OSN zaměřený na boj proti HIV&AIDS: www.unaids.org
 - OSN pro výchovu, vědu a kulturu: www.unesco.org
 - Vysoký komisariát pro lidská práva: www.ohchr.org
 - Populační fond OSN: www.unfpa.org
 - Rozvojový fond OSN pro ženy: www.unifem.org
 - Centrum OSN pro lidská sídla (Habitat): www.unchsh.org

Světová banka:

- » **www.worldbank.org**
 statistiky, data a analýzy zaměřené nejen na ekonomiku, ale i rozvoj
- » **World Development Indicators**
www.worldbank.org/data
 k dispozici též jako obsáhlá roční statistická příručka v tištěné verzi s názvem World Development Indicators
- » **Little Data Book**
 rozvojová data pro více než 200 zemí, řazeno dle jednotlivých zemí

OECD:

- » **www.oecd.org**
 Oficiální stránky OECD, vyhledávání, statistiky, publikace
- » **Výbor pro rozvojovou pomoc při OECD DAC**
www.oecd.org/dac
 statistiky a publikace zaměřené na rozvojovou tematiku
- » **OECD Journal on Development**
 Klíčový dokument obsahující roční statistiky a analýzy pro členy DAC
- » **Významový slovník**
www.oecd.org/dac/htm/glossary.htm
 Významový slovník důležitých pojmů.

Evropská Unie

- » **Úřad pro zahraniční pomoc EU**
<http://ec.europa.eu/europeaid>
- » **Evropská komise: Generální ředitelství pro rozvoj**
http://ec.europa.eu/development/index_en.htm
- » **Evropská komise: ECHO (oddělení pro humanitární pomoc):**
http://ec.europa.eu/echo/index_en.htm
- » **Výbor pro rozvojovou pomoc Evropského parlamentu**
<http://ec.europa.eu/europeaid/news/index.htm>
- » **EU Donor Atlas**
http://ec.europa.eu/development/body/publications/docs/eu_idonor_atlas_2006.pdf
 statistiky a mapy k rozvojové spolupráci ze strany EU i jednotlivých evropských donorů

Další zdroje ve světě

- » **All Africa Global Media**
http://allafrica.com – zprávy z Afriky k dispozici v anglickém a francouzském jazyce
- » **Centre for Global Development**
www.cgdev.org – výzkumné centrum zaměřené na monitorování rozvojové politiky států a mezinárodního systému
- » **Connect-World**
www.connect-world.net – irská organizace zaměřená na zvýšení pokrytí globálních témat v irských médiích
- » **Development Gateway Foundation**
www.developmentgateway.org – informační portál o rozvojové spolupráci
- » **Eldis**
www.eldis.org – portál o rozvojové spolupráci při Institutu rozvojových studií na univerzitě v Sussexu
- » **Eurostep**
www.eurostep.org – síť evropských rozvojových nevládních organizací
- » **One World**
www.oneworld.net – zdroj informací o rozvojových i rozvinutých zemích, o humanitární pomoci a rozvojové spolupráci
- » **Overseas Development Institute**
www.odi.org.uk – přední britský think-tank zabývající se rozvojovou spoluprací a humanitární pomocí
- » **Oxfam**
www.oxfam.org.uk – britská nevládní organizace, analýzy, kampaně a akce, kritický pohled na mezinárodní rozvojovou politiku
- » **Sphere Project**
www.sphereproject.org – společná iniciativa různých humanitárních organizací vydávající informace o standardech humanitární pomoci

Zdroje relevantní pro média

- » **Aid news**
www.aidnews.com – informační portál o rozvojové a humanitární pomoci, přebírá články z médií z celého světa.
- » **Alertnet**
www.alertnet.org – zpravodajská služba Reuters věnovaná krizové pomoci

- » **BBC World Service**
www.bbc.co.uk/worldservice
- » **Economist**
www.economist.com
- » **Freedom House**
www.freedomhouse.org – lidskoprávní organizace vydávající informace o stavu svobody slova ve světě
- » **Inter Press Service**
www.ips.org – zpravodajská agentura zaměřená na rozvojová témata, disponuje sítí zpravodajů ve více než 100 zemích.
- » **Relief Web**
www.reliefweb.int – informační portál o humanitární pomoci
- » **Reportéři bez hranic**
www.rsfs.org – informace o svobodě slova ve světě a práci novinářů v různých zemích

Zdroje v České republice

- » **Ministerstvo zahraničních věcí ČR**
www.mzv.cz/rozvoj – stránky s informacemi o rozvojových projektech schválených v rámci programu ZRS ČR včetně realizátora, objemu financí, cílové země, popisu projektu atd. Dokumenty ČR o rozvojové spolupráci.
- » **Rozvojové středisko**
www.rozvojovestredisko.cz – stránky Rozvojového střediska Ústavu mezinárodních vztahů, které funguje jako podpůrný prvek MZV v oblasti koordinace zahraniční rozvojové spolupráce. Poskytuje odborné veřejnosti možnost využívání knihovních fondů.
- » **Informační centrum OSN v Praze**
www.osn.cz – stránky informačního centra OSN v Praze přinášejí informace o fungování celého systému OSN. V knihovně je k dispozici fond oficiálních dokumentů, publikací a periodik OSN.
- » **Fórum pro rozvojovou spolupráci**
www.fors.cz – stránky Českého fóra pro rozvojovou spolupráci, které sdružuje české nevládní organizace působící v oblasti mezinárodní rozvojové spolupráce, humanitární pomoci a rozvojové výchovy.
- » **Rozvojovka**
www.rozvojovka.cz – informační virtuální centrum spravované Člověkem v tísni o globálních problémech a rozvojové spolupráci. Obsahuje aktuální články, odborné texty, informace o českých a zahraničních rozvojových projektech, odkazy na informační zdroje, dokumenty, analýzy, statistiky a pozvánky na akce a semináře.

